
PAMFLET
119

Waerachtighe beschrijvinghe /

Vande treffelijcke ende vermaerde Disputatie/

Ghehouden tot Poissi in den Jare 1561. Ter presentie van Koninck Karel de neghende/ de Koninck van Navarre, de Koninginnen / Princen van den bloede/ ende andere Princen ende Heeren/ in grooten ghetale.

Tusschen de Cardinalen van Lorayne ende Tournoy, ende de Prelaten ter eener / ende Theodorum Bezam, Petrus Martyr ende syne mede-hulpers ter ander zijden.

Over het verschil vande Merck-teeckenen der Kercke/ ende de Leere des heylighen Avontmaels.

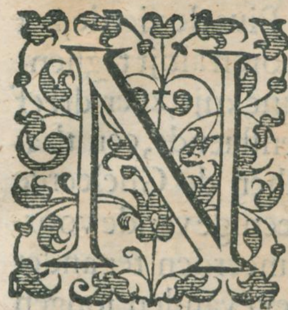
Ghetrouwelijck overghesét uyt de Fransoysche tale.

TOT DELF,

By Adriaen Gerritz/ woonende aen de Koren-merckt. Anno 1610.

A de doot van Franciscus van Valoys, de tweedde van dien name, Koninck van Vranckrijck, dewelcke den vijfden December 1560. binnen Orliens, door een accident aen de oore gestorven is, groote veranderinghe inden gantschen Koninckrijcke van Vranckrijck ontstaen zijnde; inzonderheyt ten aenzien van eenighe vande principale Heeren vanden Rijcke, als dē Prince van Conde, den Vidame de Chartres ende andere, die daer door van hare ghevanghenisse, ende uytterste ghevaer des doots, niet alleen verlost ende ontslaghen, maer zelfs inde hoochste anxsten gestelt zijn, als den welcken, voornamelijc den Koninck van Navarra (dewelcke oock het voorsz perijckel niet weynich onderworpen was gheweest, door dien hem wachte verordineert was, welcke ghestadelijck op hen paste) ende den Prince van Conde syn Broeder, het Gouvernement vanden jonghen Koninck Karolus de negende, in handen is ghevallen; zoo ist gheschiet, dat door zulcx mede gheen kleyne veranderinghe en is ontstaen, met ende omtrent de zaken vande ghene, die vande ghereformeerde Religie waren, diemen nu al eenighen tijt inde plaetse van Lutherianen, Hugenooten in Vranckrijck noemde, want de zelve nu mede niet weynich vryheyts bekomen hebbende, om hare Religie te oeffenen, namen daghelijcx in ghetale toe, grootelijcx gestijft zijnde, door eenighe vande voornaemste Heeren in't Hof, zoo vanden Koninckliijcken bloede als andere. Waer door de Staten van Vranckrijck beweecht zijnde, hebben besloten datmen een Nationael Concilium inden Lande zoude houden, daer-en-tusschen alle ghevangenen om der

Religie los ende vry ſtellende: Eñ hoe-wel het zelve gheenen voortganck en heeft ghehadt, zoo wel om andere oorzaken, als inzonderheyt om dat de Paus Pius de vierde, het Concilium van Trenten, 'twelcke hy te voren altijt teghengeſtaen hadde, meeſt om de zake van Vranckrijc, zeer dreef ende voorderde, zoo iſt dat dies niet tegenſtaende, een t'zamen-ſprekinghe ende Diſputatie, tuſſchen de Gheleerde Roomſche Catholijcken ter eender, eñ eenige vande voortreffelijcſte Leeraren onder de Ghereformeerden ter ander zijden, is ghehouden in tegenwoordicheyt vanden jongen Koninck Karolo, de Koninginne Moeder, den Koninc van Navarra ende andere Heeren, zo vanden Bloede als anderſins, ja van alle de Staten des Rijcx. Deſe t'zamen-ſprekinge is gevallen tot Poiſſi by S. Germain in Laye, alwaer de Prelaten van Vranckrijc al van te voren waren vergadert: zoo wel om in de zake der Religien te voorzien, als om middelen te vinden voor hen, ende alle andere Gheeſtelijcke, om de penninghen by een te krijgen, waer mede des Konings ſchulden mochten betaelt werden, ghelijc by expreſſe brieven aen hem gheſchreven, haer was gheordineert ende bevolen.

Deſe Diſputatie (om de voortreffelijcheyt der vergaderinghe, de vermaertheyt vande Coloquenten, ende inzonderheyt de ghewichticheyt der Artikelen, (als weſende de voornaemſte die hedens-daechs in queſtie ſtaen) tuſſchen de Roomſche Catholijcken ende de Ghereformeerde,) heb ic beminde (Leſer) uyt den Franſoyſche overgeſet, u-lieden willen mede-deelen, hopende dattet u-lieden aengenaem, ende tot profijt ende ſtichtinghe zal dienen: waer toe Godt Almachtich (van wien alle goede gaven komen) ſynen zeghen gheve. Amen.

Diſpu-

Disputatie vanden Cardinael van Lorayne, ende de Prelaten vande Roomsche Catholijcken ter eener/ende Theodorum Bezam, ende syne mede-hulpers / van weghen de Gereformeerde ter ander zijden.

N den Jare duysent vijf-hondert ende eenentzestich/hebben hen vele van der nieuwer Religien (diemen heeft nader-hant genaemt de Ghereformeerde) laten vinden tot Poissi / navolghende het gheloove ende vry Gheleyde/ het welcke hem vanden Koninck was ghegheven/ om vryelijck voor te stellen/ al het gene dat tot der oprechter Religien vrede ende eendracht des Koninckrijcx was dienende. Dewelcke om de t'zamen-sprekinghe aen te vanghen/den Koninck een requeste presenteerden inhoudende vier Artikelen. Het eerste/dat de voorschreven Prelaten ende andere Geestelijcke/ haer niet vorderen en zouden de autoriteyt der Rechteren aen te nemen. Het tweedde/dat de Koninck met synen Raedt voor zoude sitten/in de voorsz t'zamen-sprekinghe ende verghelijckinghe. Het derde/dat alle haer swaricheden ende gheschillen/ door het eenige woort Godes zoude ghedecideert ende ghe-uyt worden. Het vierde dat alle het ghene dat daer zoude bygebrocht worden/ende in de zelfde t'zamen-sprekinghe besloten/by Griffiers ende Notarisen zoude gheteeckent worden / daer beyde de partijen mede te vreden zouden zijn/ ende den welcken men gantschelijck gheloove zoude gheven. Die vander nieuwe Religien gevē Requeste over.

Op dese Requeste wert gheantwoordt/ dat de Koninck met synen Raedt daer van zoude spreken/ niet om eenighe swaricheyt diemen daer in maeckte/ maer om van de zelfde Requeste de Prelaten mede te spreken/ende met haren consente/ zo verde het moghelijck ware/ den aenghevanghen handel wel te beleyden/ ende wijsselijck te vorderen. Antwoorde op de voorsz Requeste.

Alzoo hier op van sommighe veel teghen-sprekingen vielen/sommighe zegghende/dat de ghene die-men vander nieuwer Religien noemde/over lange tijden voor ketters warē veroordeelt/met welcken men niet en behoorde te Disputeren/ende dierghelijcke redenen. Veel Gheleerde lieden vander zelfde Religien zijn daer ghekomen/ niet alleenlijck van alle de Provintien des Koninckrijcx van Franckrijck/maer oock van andere Landen daer omtrent ligghende. On-

der welcke de voornaemste waren Augustinus Marloratus/ Franciscus van Simpol/ Joannes Raymond Marlanus/ Joannes Malo/ Franciscus Morellus / Nicolaus Tobie / Theodorus Besa/ Claudius de la Voyserne / Joannes Boquinus/ Joannes Virel/ Johannes de la Tour / Nicolaus de Gallaerts / by dewelcke hem voechde Joannes de l'Espine een zeer geleert man/ende hadde hem langhen tijt in Franckrijck zeer stille ghehouden/ die op desen tijdt opentlijck de Roomsche Kercke verzaeckte/ende heeft de leeringhe der voornoemder/ ghenaemt de Ghereformeerde/ onderteeckent. Na der tijt is daer oock Petrus Martyr een Florentin ghekomen/ een Professor inder scholen te Zurich/ out/ vervaren ende zeer vernaemt/die oock in dese t'zamensprekinghe was ontboden.

Disputatie tusschē de Prelaten.

Middeler tijdt waren de voornoemde Prelaten onledich in het Disputeren van zekere questien/die sy zelve onder den anderē hadden voor-ghestelt/te weten/wat de Bisschoppen toe-komt te doen/ van de weerdicheyt der Cathedrale-Kercken/ van de Canoniken eñ haer uyt-zonderinghe/ van de Pastoren ende haer instellinghe / het zij door presentatie oft ordinarische collatie. Van der Canoniken deel/van de Mis-Priesters in grooten ghetale zijnde/ van de Reformatie der Cloosteren/ vande Commanderijen/Beneficien/ die-men niet en behoort te lijden/ende ander dierghelijcke.

Redene van den Cardinal van Lorayne eñ Beza.

Terstont na dat de voornoemde Beza was ghekomen/zoo is het gheschiet/ als hy de Koninginne syn eerbiedinghe dede/zijnde op de tiende kamer vanden Koninck van Navarre/ (die den voorzeyden Beza daer ontboden hadde) dat den Cardinael van Loreynen daer teghenwoordich zijnde/ hem begonst te vermanen: Dat hy als-nu alzoo syn beste ende synen uyttersten vlijt zoude doen/om vrede ende eendracht te maken/als hy voortijts ghedaen hadde/om alle beroerten aen te rechten/dat doende sprack hy/zoude eenen middel zijn om hem te vredighen. Beza antwoordde hem/dat hy noyt de macht en hadde ghehadt/ om eenighe beroerten in een zoo grooten Rijck te maken/ noch veel min de wille om alzulcx te doen: ghelijc syn schriften wel betuyghen: ende ghelijck hy inde toekomende t'zamen-sprekinghe wel breeder hopte te doen blijcken.

Doen begonst de Koninginne hem van syne Boecken aen te spreken : Het welcke den voorzeyden Cardinael oorzake gaf/ om te zegghen/ dat hy een Boeck hadde ghesien/ van den welcken men zeyde dat hy den Meester was / inden welcken hy een zeer vreemde reden hadde ghelesen/ te weten/ datmen Jesum Christum als-nu in het Avontmael moest zoecken: even ghelijck hy te voren was/ doen hy onse vleesch van de Maghet Maria hadde aenghenomen.

Sommige schriften die dē Cardinal Beza

Jck heb noch verstaen sprack hy tot Beza/dat ghy op een plaetse geschreven hebt/dat Jesus Christus in het Avontmael was te zoecken/als in dreck oft slijck/ghebruyckende in't Latijn dese woorden/ in cæna vt in cœno, waer in vele van die/ die daer tegēwoordich waren/hen

ren/hen hebben gheerghert. Beza antwoorddde/waren de Boecken hier teghenwoordich/zoo zoude ick zekerlijcker moghen antwoorden oft mijne waren ofte niet: Dan nochtans/zo vele het eerste punt aengaet/het zelfde zoude voorwaer vremt luyden/ waer't zake dat-tet alzoo ware/ghelijck mijn Heere de Cardinael de zelfde verhaelt: Maer wel in-siende ende verstaende het ghene datter voor gaet/ende daer na volcht/zoo zal het bevonden worden waerachtich te zijne. Zoo vele als nu het tweedde aengaet/ dat is quaet/ lasterlijck/ ende wreet/voor-zeker dat zulcx in mijn Boecken/noch in iemandt vanden onsen en zal ghevonden worden. woude wijs maken ghe-schreb' te hebben.

Dit leste stuck achterlatende/ heeft den Cardinael het eerste stuck wederomme voort-ghehaelt/zeggende/het is een vremt dinck datmen wil beweeren/dat wy niet meer en zouden hebben dan de out-Vaderen: Eñ hoe mach het wesen/dat sy van Jesu Christi vleesch mochten spreken eer hy mensche werdt? Doen begonst Beza den Cardinael te vraghen/ oft daer vanden beginne der Scheppinghe der werelt/altijt niet een eenighe Kercke en hadde gheweest? Daer na oft de Kercke niet altijt Kercke en heeft ghenoemt gheweest van den beginne der werelt/door den ghenen die Middelaer is/tusschen Godt ende de menschen: ende oft Jesus Christus ware Godt/ware mensche/de zelfde middelaer niet en was? Dit van hem toeghelaten zijnde/sprack Beza/de ghemeynschap der gheloovighen met Christo/ en machmen aen den tijdt niet binden: Inden welcken haer de Godtheyt met de menschelijcke natuere heeft ghemengt: Want het ghene dat na de voorderinghe der natueren noch niet en was/ heeft nochtans altijt door de kracht des gheloofs teghenwoordich gheweest. Isser niet ghezept dat Abraham den dach Christi heeft ghesien/ende hem verbreucht heeft? De heylighe Paulus zept/dat onse Vaders eene Gheestelijcke spijse hebben ghegeten/ eñ eenen Gheestelijcken dranck als wy hebben ghedroncken / te weten/ Christum. De voorzeyde Cardinael dit toe-latende/voechde daer by het ghene dat in Apocalipsis staet. Dat het Lam vanden beginne der werelt hadde ghedoot gheweest.

Daer na heeft de voorschreven Beza ghesproken van zekere onderschept / het welcke tusschen den ouden ende nieuwen Testamente is: Wt dese questie (ghelijck dat ghemeynelijck ghebeurt) is een andere ghesproten / van de teghenwoordicheyt des lichaems Jesu Christi in het Avontmael/wy en komen met den anderen niet over-een/sprack de Cardinael in de uytlegginghe van dese woorden/dat is mijn lichaem. Ick belijde dat sprack Beza/ ende het is my leet dat wy daer inne niet beter over-een en komen/het welcke ick liever hebbe vrylijck te belijden/ dan het zelfde te veynsen. Ick leere de kinderen van mijnen Bisdomme (sprack den Cardinael) als sy ghevraecht worden/wat het broot in den Avontmale is/te antwoorden dattet het lichaem Jesu Christi is. Verworpt ghy dat? Neen ick

zeyde

zeyde Beza/ want het is Christus woort: Maer men vraecht hoe't
is/ dat het broot het lichaem Jesu Christi wort genoemt: Want alle
het ghene dat is/ en is niet op eender voege oft maniere. Doen roer-
de hy een weynich aen van de manieren/ om Sacramentelijc te spre-
ken: Daer de Cardinael niet zeer teghen en street: ter contrarie zoo
bleef hy alleenlijck op dese woorden staende/ de steen was Christus/
vanden voorschreven Besa by-ghebrocht / die daer wederom dese
plaetse teghen brocht/ het woort is vleesch gheworden. Dat is ghe-
sproken (zeyde Besa) van de persoonlijcke ghemeynschap/ ende niet
van de Sacramentelijcke: eyntlijck zeyde hy noch daer by/ dese que-
stie mach vervaet ende ghedeylt worden in vier deelen. Het eerste
is vande teeckenen. Het tweedde van het beteeckende ding. Het
derde van de t'zamen-voeginge der teeckenen/ met het beteeckende
ding. Het vierde van de deelachtichept der teeckenen ende van het
ding / het welcke door haer beteeckent wordt: zoo veel als het eerste
aen-gaet/ daer inne komen wy over-een zeyde hy: in het Avontmael
en set ghy niet voor teeckenē dan de accidenten/ ende wy stellen wijn
ende broot/ ghelijc dat den aert der Sacramenten is eyschende/ ende
de gantsche Schriftuere leerende.
Den Cardinael hier het propoost van Beza brekende/ sprac. Ick
laet my duncken zoo veel als my aengaet/ dat ick de Transsubstan-
tiatie zoude konnen verdedighen / nochtans hadden't de Theologi
wel moghen verby wijsen/ ende en laet my niet duncken/ dat hierom
eenighen twist ofte scheuringhe/ in de Kercken behoort te zijne.
Zoo veel als het tweedde punct aen-gaet sprack Beza/ (vervol-
ghende zijn aenghevanghen reden) wy en zegghen niet/ dat de ver-
diensten des doots ende des lijdens Jesu Christi/ ons door de teecke-
nen wijn ende broot worden gheteeckent: Maer dat het waerachti-
ghe lichaem/ het welcke aen de galghe des kruyces heeft gehangen/
ende het dierbare bloet/ het welcke hy voor ons heeft vergoten/ ende
ten lesten dat Christus waerachtich Godt/ ende waerachtich men-
sche/ ons door die sienlijcke teeckenen wort aengeboden/ op dat onse
herten ende verstanden/ ten Hemel door den gheloove op-geheven/
daer Christus nu sit ter rechterhant syns Vaders/ haer in den geest
zouden bekommeren/ ende alle syn goederen tot den eeuwighen le-
ven ghenieten: ende dat alzoo zekerlijck ende waerachtelijck/ als wy
sien/ nemē/ eten ende drincken/ de lichamelijcke ende sienlijcke teec-
kenen: waer inne den Cardinael met hem eens-gesint was/ zeggen-
de/ dat het hem zeer behaechde alzulcken reden van hem te hooren/
om dat hy wel eertijts hadde ghehoort/ dat syn leere ende syn's ghe-
lijcke leeringhe anders was.
Zoo veel als het derde deel aengaet sprack Beza/ daer is een groot
onderschept tusschen het ghemeyne water/ ende het ghene daer wy
in het Doopsel in worden ghewasschen/ tusschen het broot ende den
wijn

wijn die wy ghemeynlijck ghebruycken/ ende het ghene dat ons in-
den Avontmale wert gegeven: want het water des Doopsels/ende
het broot ende wijn des Avontmaels zijn Sacramenten / dat is te
zegghen/teeckenen ende sienlijcke ghetuygenissen/ van het lichaem
ende bloet des Heeren. Maer wy en zegghen niet/ dat de verande-
ringhe in de substantie der Elementen geschiet/ maer daer-inne/dat-
se verandert zijn tot een ander ghebruyck/dan het natuerlijcke; Om
datse gheschickt zijnde tot voetsel ons lichaems/ Sacramenten ge-
maect zijnde/ zoudē vertoonen/het gene dat onse sielen is voedende.
Ende dat meer is/ wy en schrijvē de Sacramentische veranderinge
der ghesproken woorden niet toe/noch oock de meyninghe des ghe-
nen die de zelfde spreect/maer der mogentheyt Godes/ wiens wille
ende ordinantie/ ons door synen woorde is verklaert. Daeromme
nademmale het beteeckende ding/ ons wort aenghebođen ende van-
den Heere ghegheven / ende dat zoo waerachtelijck als ons de teec-
kenen worden aengheboden: Daer door ende nergens anders/ is de
t'zamen-voedinghe der teeckenen/met het beteeckende te bekennen.
Ende door dien middel/is het lichaem ende bloet Jesu Christi/ (zoo
verde ons de teeckenen oprechtelijck ghegheven/ ende ghecommu-
niceert worden) in het ghebruyck des Avontmaels tegenwoordich.
Niet datmen daerom zal zeggen/dat het lichaem zij onder den broo-
de/inden broode/oft met den broode/ oft in eenighe andere plaetse/
dan inden Hemel daer Christus Jesus is op-geklommen/ende daer
hy is sittende na syn menschelijcke natuere/ tot dat hy zal komen
oordeelen levende ende dooden.

Hier op zoo antwoorde de Cardinael wederom/ dat hy de tran-
substantiatie niet voor en stonde/ende datmen Christum inder waer-
heyt in den Hemel moest zoecken/daer by nochtans voegende eeni-
ghe woorden/ van de wesentlijcke teghenwoordicheyt na de opinie
der Duytschen/ het eene met het andere confonderende /zoo dat hy
wel bewees/dat hy in dat Artikel niet zeer verzocht en was/ gelijck
hy zelfs belede/zegghende/dat hy synen tijt meest in andere dinghen
hadde versleten. Ick belijde sprack Beza/dat wy in dit derde stuck
met sommighe Hoochduytschen niet over-een en komen: Maer hier
inne (dies den Heere lof zij)accorderen wy/te weten/dat wy met ge-
meynen consente de transubstantiatie verworpen/ ende alle het ghe-
ne/dat uyt haer is spruytende: Ende belijden de waerachtighe ghe-
meynschap des lichaems ende bloets op eenderley maniere. Belijdt
ghy dan sprac de Cardinael / dat wy waerachtelijck ende wesentlijc
gemeynschap hebben met het lichaem ende bloet Jesu Christi? Dat
is het vierde ende het laetste deel / waer van (sprack Beza) ick nu
zal spreken.

Eyndelijck zegghen wy/dat de sienlijcke teeckenen die natuerlijc-
ken worden ghegheten ende gedroncken/ met der hant worden aen-
ghetast. Maer dat het beteeckende ding/te weten/ het lichaem ende

bloet Jesu Christi / waerachtelijck zonder bedroch een yeghelijck worden aengheboden / ende datſe nochtans anders niet en moghen ontfanghen worden / dan gheestelijck door den gheloove: Want sy en worden niet ghenomen noch ontfanghen met der handt noch met den mondt / nochtans is de ontfanginghe zoo zeker / als het ghene dat met de ooghen ghesien / ende met de handen ghetast wordt: Hoe-wel dese groote verborghentheyt ende ghemeynschap des heylighen Gheests / van onsen verstande niet en kan begrepen worden.

De Cardinael is eens-ghesint met Beza in't stuck des Avontmaels.

Valsche fame van Beza versprept.

Den Cardinael sprack / dat hy door dese redenen ende middelen was voldaen / ende bevestichde dat met uytgedruckte woorden / noodende den zelfden Beza / dat hy hem meer zoude komen bezoecken / op dat hy dickwils met hem mocht spreken / om met den anderen eenen goeden wech / ende bequame middelen van allen vrede ende eendracht te vinden. Des anderen daechs en was de fame niet alleenlijck in't Hof versprept / maer oock binnen Poissi / ende in de steden daer omtrent / dat Beza verwonnen ende bekeert was vanden Cardinael / ende dat alleenlijc in de eerste t'zamen-sprekinghe / die sy maer onder haer beyden en hadden ghehouden.

Die van de nieuwe Religie begeeren antwoort op haer Requeste.

Sy verkrijghen antwoort.

Alzoo daer veel uytstellinghen ende verlengingen gheschiedden / om antwoorde op de requeste te gheven / van de gene die vande Ghereformeerde Religien waren / (zoo-men de zelfde noemt) zo gingense ten lesten de Princen vanden bloede bidden / dat sy mochten gehoort werden / eñ dat haer de byzondere conditien die in hare Requeste begeert werden toe-gelaten wierden / voornamelijc / dat de Prelaten over haer niet en zouden rechten / eñ alzo Rechters in haer eygen zake zijn: hier van een schriftlijck antwoort begeerende. Dit hen geweyghert zijnde / ginghen sy de Koninginne / haer Majesteyt ghestadelijc biddende / dat sy woude recht over haer Requeste doen. Sy dede haer antwoorden / dat de Prelaten gheensins haer Rechters en zouden zijn / ende dat eenen Secretarius vande Staten hem tot Notarius ende Grieffier zoude werden gheset. Woudense oock zelve by gheschrifte stellen / het ghene dat in de t'zamen-sprekinghe zoude werden ghehandelt / zoo-wel het ghene daer sy in accordeerden / als dat noch in twiste bleef / dagelijcx wat zekers daer van besluytende / dat mochten sy doen. Sy mochten oock opentlijck protesteren / dat sy niet en begeerden / datter iet zoude werden ghedecideert ende besloten / dan met den woorde Godes / ende dat den Koninck met de Princen van den bloede / in hare gheschillen ende twist-redenen zouden teghenwoordich zijn. Voorts zoo zoudense haer zedelijck houden / zonder iet anders te zoecken dan de glorie Godes / van de welcke sy haer lieten duncken / dat sy vlijtighe liefhebbers waren.

Datmen haer iet by gheschrifte zoude gheven / was noodeloos om veel redenen / dan men zoude haer zulcx gheven als het noot de-

de; Haer

de: Haer vermanende dat sy dese woorden niet min gheloofs en zouden gheven/ dan het schrift/ het welcke sy begeert hadden: Die van meyninghe is om iemanden te bedriegen/ kan noch alzulcx wel doen al heeft hy schoon schrift van hem ghegheven.

Zoo sy uytginghen dit antwoort hebbende verkreghen/ zijn de Doctoren van der Sorbonne in ghegaen/ de Koninginne biddende/ dat sy die van der nieuwer Religie niet en woude hooren/ ende waert zake dat sy van meyninghe was de zelfde te hooren/ dat sy immers niet en zouden ghedooghen/ dat de Koninck daer teghenwoordich zoude sitten/ om het groote perijckel dat daer uyt mocht komen/ waer't zake dat hy in syne jeucht met die verkeerde Secte werde besmet/ sy zouden hem zeer qualijcken in toekomende tijden daer wederom moghen af bekeeren: Oock de ghene die over zoo langhe jaren voor Ketters waren veroordeelt/ en behoorden niet ghehoort te werden. De Koninginne antwoorde haer/ dat sy niet en zouden doen dan met rijpen Rade/ ende datse wel zouden moghen verstaen/ dat de zaken niet ghehandelt en zouden worden/ na de opinie van der voorschreven Religie.

De Sorbonisten bidden de Koninginne/ dat sy die vander nieuwer Religie niet en zoude hooren.

Des anderen daechs den negenden Septembris/ zijn te Poissi tot de Nonnen in den grooten Reventer vergadert/ den Koninck/ den Hertoghe van Orliens syn Broeder/ Vrou Margriete syn Suster/ de Koninginne/ den Koninck van Navarre/ mijn Heere den Prince van Conde syn Broeder: Alle andere Princen van den bloede/ ende Heeren van den Rade/ daer de voorschreven Prelaten/ Cardinalen/ Aerts-Bisschoppen/ ende Bisschoppen/ tot veertich oft vijftich toe waren teghenwoordich/ met meer andere inde plaetse van sommighe Cappittel-Heeren niet teghenwoordich zijnde. Daer waren aen beyde zijden vande Sale twee lange bancken/ daer de Prelaten op waren gheseten: te weten/ aen de rechte zijde de Cardinalen van Tournon/ Lorayne/ Chastillon/ de Aerts-Bisschoppen van Bordeaux ende Ambrun/ ende veel Bisschoppen op de rije/ na haer outheydt. Aen de slincke zijde waren de Cardinalen/ d'Armaignac/ Bourbon ende Guyse/ ende de andere Bisschoppen. Daer quam een groot ghetal Theologinen ende andere met langhe rocken/ die den voorschreven Prelaten verghezelschapten. Daer na zijn de boven-verhaelde Kercken-dienaren inghekomen/ dewelcke twaelf waren/ ende omtrent twintich van de Kercken daer toe verordent/ ende op dat haer den ghemeynen man niet en zoude overvallen/ zoo werdense van S. Germain ghelept/ door des Koninck Artsiers tot der voor-ghenoemder plaetsen.

De ghene die in de vergaderinghe tot Poissi waren.

De ordinantie hoe sy saten.

Alle dese stil-swijghende/ begonden den Koninck te zegghen/ dat eenen yeghelijcken de groote beroerte syns Rijcx ghenoech bekent was/ ende dat hy daer door op de teghenwoordighe plaetse/ een vergaderinghe hadde verordineert: Ende dat om de zaken te reformeren/ die-men rechtelijck zoude sien dat te reformeren stondt/ zonder

Des Koninx voorgheven in de vergaderinghe.

eenige affectie ofte gunst/noch aenzien oft particuliere schade/ maer alleenlijck een opsicht hebben op de eere Godts / vernoeginghe der conscientien/ ende ghemeyne ruste. Het welcke ick/ sprack hy/ zoo zeere wensche ende begeere/dat ick besloten ben/ dat ghy van deser plaetse niet en zult gaen/ter tijt toe dat ghy daer in zoo wel versien hebt/dat mijne ondersaten voortaen de een met den anderen/ in alle vrede ende eendracht moghen leven. Dit doende zult ghy my een oorzake gheven/ u allen in alzulcken bescherminghe te houden/ als mijn voor-Vaders altijt hebben ghedaen.

Des Cancelliers wijder verklaren.

Daer na gheboot de Koninck den Cancelier/ dat hy de vergaderinghe syn meyninghe breeder zoude verklaren/ ende dede hem wat verder in de sale aen de rechte zijde op een schabelle sitten/ dewelcke den Koninck in synen bevele ghehoorsaem zijnde / heeft den vergaderden Prelaten de zake uyt-gheleyt / dewelcke den Koninck hadde beweecht om haer te doen vergaderen/ende vertoonde haer/ hoe dat syn voor-Vaders ende hy met alle middelen beproeft hadde/ zo wel met ghewelt als met zoeticheyt/ om syn volck te vereenighen / het welcke zoo ellendelijck verdeylt was/ door de verscheydenheyt der opinien: Maer gheen van beyden en hadde daer toe geholpen: Alzoo dat noch tot de verdeyltheyt over langhe begonst / noch een groote vyantschap onder syne ondersaten was gheresen/door dewelcke (ten waer zake dat Godt daer wonderlijck in woude versien) men niet dan een gantsche verwoestinghe ende verballinge des Rijcx en hadde te verwachten.

Door dese oorzake/ na-volghende het ghene dat de oude Koninghen hadden ghedaen/zoo wanneer sy hen in dierghelijcke noot bevonden/hadde hyse doen roepen om met haer te spreken ende raetslaghen/na het den tijdt ende handel was eysschende: Haer biddende zoo vele alst hem moghelijck was / datse voor alle dinghen vlijtich wouden onderzoecken/hoe men Godt alderbest zoude moghen verzoenen / dewelcke zekerlijck was vergramt / ende op wat maniere datmen synen toorne ende gramschap / zoude alderbest vande menschen doen keeren ende wech-nemen. Ende waer het zake dat bevonden ware dat in de manieren syns dienstes/ door luyicheyt ende giericheyt der ghener die daer bevel van hadden/ eenighe misbruycken teghen synen woorde / waren inghevoert / insghelijcx teghen de ordinantien van syne Apostelen/ ende oude instellinghen der Kercken/zoo badt hy haer/zo verre als haer autoriteyt mocht strecken/dat sy de hant daer zo wouden aen-houden/ dat haer vyanden de oorzake van het quaet spreken mochten benomen worden / ende daer door het volck niet meer van hare gehoorzaemheyt af trecken. Datse oock toe zouden zien/op alle het ghene dat in hare leven ende bedieninghe haers bevels mocht ghereformeert zijn.

Ende om dat de verscheydenheyt der opinien / het voornaemste fondament der beroerten ende seditien was/zoo hadde de Koninck/

na-vol-

na-volghende het ghene dat in de twee laetſte vergaderinghen was beſloten/de Kercken-dienaers vander voorſchreven ſecte vryp geleyde ghegeven/ hopende dat een minnelijcke ende zoete t'zamen-ſprekinghe zeer nut ende profijtelijck zoude weſen. Hier door zoo badt hy het gantſche gezelſchap/dat ſy de zelfde wouden ontfangen/ ghelijck een Vader ſyn kinderen doet / ende de moeyte doen/ ende haer leeren ende beter onderrechten/ in het ghene daer ſy in dwaelden. Ghevielt nu anders dan hy wel hopte/ ende datter gheenen middel en ware om haer te bekeeren ende te vereenighen / ten alderminſten en zalmen hier namaels niet moghen zegghen/ gelijckmen te voren wel heeft ghedaen/datmenſe heeft verordeelt zonder haer te willen hooren. Ende uyt deſer diſputatien wel ende ghetrouwelijck van beyde zijden vergadert ende by-een gheſtelt zijnde / ende over het gantſche Rijcke uyt-ghekondighet/even-gheiijck ſy is gheſchiedt/ zoude het volck moghen begrijpen/dat met goede/ rechtvaerdighe/ ende zekere redenen/ ende niet door ghewelt ofte autoriteyt/deſe leere verworpen ende veroordeelt ware. Syn Majeſteyt beloofde/gelijck ſyne voor-Vaders beſchermers hadden geweeſt vander Kercken/dat hy oock in als ende over alzulcx zoude worden bevonden.

Daer na heeft de Cardinael van Tournon/Preſident in deſe vergaderinghe/ als de outſte ende Deken van het Collegium der Cardinalen/oock Primaet van Franckrijck/door ſyn Aertſch-biſdomme van Lyons/aldus gheantwoordt: dat hy Godt zeer hoochlijck danckte/ van de ghenade die hy hem ende den geſelſchappe dede/dat hyſe alteſamen om zoo goeden zake ſach vergadert. Hy danckte insghelijcx den Koninck de Koninginne/ende de Princen van den bloede/ vande eere die ſy deſe vergaderinghe met hare tegen-woordichheyt deden/ ende alzulcken heylighen zake te helpen handelen / als mijn Heere den Cancelier zoo gheleerdelijck/wijſſelijck/ ja onverbeterlijck hadde voor-gheſtelt.

Antwoorde en voorſtellinghe van den Cardinael van Tournon.

Syn dãczegginge.

Wijder dat hy bereyt was/ om te antwoorden op de voornaemſte Artikelen/van het inhout der brieven aen haer ghezonden/ om daer te vergaderen/ meynende datmen de zelfde zoude hebben voorgheſtelt/ op dewelcke hy memorien hadde ghemaect/ maer om dat daer nu veel andere zaken van grooter ſwaricheyt waren voorgheſtelt/ daer hy zoo metter haeſt gheen antwoorde en mocht op geven/ende al-waert zake dat hy't oock mocht doen/ zoo en zoude hy hem het zelfde alleene niet willen onderwinden / zonder't beraetſlaghen des gheſelſchaps: Waer door hy begeerde dat de voorſchreven Cancelier hem zoude willen by gheſchrifte geven/ het gene dat hy hadde voorgheſtelt/ende dat hem tijt ghegeven werde om daer op te antwoorden. Waer op hem vanden Cancelier wert gheantwoort/dat zulcx niet van noode en was/want een yeghelijck hadde ſyn woorden wel moghen verſtaen. Den Cardinael zeyde hier wederom teghen/dat hy hem zulcx behoorde te gheven/ voornamelijck om het zelfde de

Des Cardinaels onſchult.

Antwoorde van de Cancelier op de onſchult.

Den gereformeerde wort bevolen te spreken.

andere Bisschoppen te laten sien/ die daer van den beginne niet en hadden gheweest ende noch daghelijcx quamen. Dan de Cancelier en woude hier gheensins in verstaen. Dit ghedaen zijnde werdt de Kercken-dienaren der voorschreven ghereformeerder Religien bevolen te spreken/Theodorus Beza van alle de andere ghekoren om dit te doene/heeft dese na-volghende woorden ghesproken.

Heer Koninc/nademael het eynde van alle beginselen het zij kleyn of groot/aen het eenighe bystant ende hulpe Godts is hangende/ eñ voornamelijc/als de zake synen dienste aengaet/ende het begrijp van onsen verstande te boven is gaende: zoo hopen wy dat uwe Majesteyt niet qualijc en zal nemen/ist zake dat wy met aenroepinge van synen name hier beginnen/hem biddende op dese maniere.

Het gebet Beza.

O Heere Godt eeuwighe almachtighe Vader / wy belijden ende bekennen voor uwe hooghe Majesteyt / dat wy arme ellendige zondaers zijn/in alle boosheyt ende corruptie ontfanghen ende gheboren/gheneghen tot alle quaet/ende onnut tot alle goet/ ende dat wy door onse ghebreken uwe heylighe geboden zonder ophouden overtreden: door welcke daet/ wy op ons halen uwe rechte oordeel ende verdoemenisse. Nochtans o Heere/wy hebben een verdriet eñ leetwesen in ons zelven/dat wy u hebben vertoornt/ ende veroordeelen ons ende onse gebreken met oprecht berou/ begeerende dat uwe oneyndelijcke ghenade onser bedruckter ellende te baten kome. Wilt dan onser ontfermen/ o ghy goede Godt/ende zeer goedertieren Vader vol van bermherticheden/eñ dat in den name uwes lieven soons Jesu Christi/ onsen Heere ende verlosser / ende onse ghebreken ende smetten uyt-wisschende/zoo gunt ende vermeert in ons/van daghe te daghe/ meer ende meer de gaven uwes heylighen Gheests/op dat wy van gantscher herten onse ongherechtichEyt bekennende/ van binnen met recht leetwesen werden gheraeckt/ het welcke een oprechte boete in ons zal voort-brengen/dewelcke ons de zonden doen af-sterven/ in ons bruchten der gherechtichEydt ende onnooselheyt/ die u aenghenaem zijn zal voort-brenghen: Ende dat door den zelfden Jesum Christum onsen Heere ende Salichmaker. Ende om dat ghy op desen huydighen dach/ uwe arme ende onbequame dienaers zoo goetgunstich hebt willen zijn/dat ghy haer middelē hebt willen gheven/dat sy vrelijck ende in teghenwoordicheyt des Koninckx die ghy over haer hebt gestelt/ende in het by-wesen van het alder-doorluchtichste geselschap/dat op aerden mach vergadert zijn/ uwe heylighe waerheyt/die ghy haer bekent hebt ghemaeckt zouden verklaren: Zoo wilt doch na uwe ghewoonelijcke goetheyt ende ghenade/ o Godt ende Vader des lichts/alzo onse verstanden verlichten/onse affectien beleyden/ende de zelfde tot alle leere ende stichtinge bereyden/ende onse woorden alzoo regeren / dat wy in alle zuyverheydt ende waerheyt (na dien wy ontfanghen hebben/na der mate/die het u ons zal believen mede te deelen/der verborghentheden/ die ghy de

menschen tot haerder salicheyt hebt gheopenbaert) met mondt ende herte iet moghen voorts-brenghen/het welcke diene tot de eere ende glorie van uwen name/ tot salighen voorspoet ende verhooginghe ons Koninckx/ende alle die hem aengaen/ insghelijcx tot ruste ende vertroostinghe van het gantsche Christenrijck/ ende voornamelijck desen Rijcke. O Heere ende almachtighe Vader / alle dese dinghen bidden wy van u in den name Jesu Christi uwes soons onses Salichmakers/ghelijck hy ons zelve gheleert heeft te bidden/ zegghende: Vader onse/etc. Als hy dit ghebet op syn knien volejnt hadde/ opghestaen zijnde/heeft hy voorts dese navolghende woorden ghesproken.

Heer Koninck/het is voor eenen getrouwen ende vromen ondersaet een groot ghgeluck/dat hy het aenschijn van synen Prince mach sien/om dat als hem het zelfde vertoont/ als de onsienlijcke macht Godts niet gheschieden en mach/ hy wordt daer door zeer beroert/ aenmerckende de behoorlijcke plicht der ghehoorsaemheyt ende onderdanicheydt/ die hy hem schuldich is. Want het zij van ons wie het oock mach zijn / 'tghene dat wy met eyghen ooghen sien/(midts dat de ooghe goet zij/ ende de zake over-een komt/met het gene datmen begrepen heeft) is van meerder kracht / dan 'tghene dat van ons door een slechte ende naeckte begrijpinghe des Gheests wordt aenghemerckt. Ende gheschiedet dan/ dat hy niet alleenlijck synen Prince en mach sien/maer dat hy oock van synen Prince wort ghesien/ende dat noch meer is ghehoort / ende ten laetsten ontfanghen: Voorwaer als-dan heeft hy een zeer groote ghenoech-doeninghe ende zonderlinghe vernoeginghe verkreghen. Van dese vier stucken Heer Koninck/heeft het Godt belieft/ die syn verborghen oordeelen is ghebruyckende / dat een deel van uwe ootmoedighe ondersaten langhen tijt hebben berooft geweest: Ter tijt toe dat hy met ons na syn oneyndelijcke barmhertichheyt heeft willen handelen / ende ons gheduerighe suchten ende krijten/ eens plaetse gevende/ alzoo goetgunstich gheweest/ dat ons desen dach het groote goet brengt / het welck tot noch toe veel meer ghewenscht dan ghehopt is gheweest/ te weten/ dat wy uwe Majesteyt Heer Koninck moghen sien/ende dat meer is/dat wy van u ghesien ende ghehoort worden/ in het alderdoorluchtichste gheselschap dat daer mach wesen. Al en hadden wy daer noyt gheen ander goet ontfanghen/noch en zouden hier namaels niet anders ontfanghen/zoo is het nochtans dat de reste van onse jaren/ Godt hier van niet volkomelijck ghenoech en zoude moghen dancken/ noch aen uwer Majesteyt verdiende danckbaerheyt bewijsen.

Maer als wy hier beneven aenmercken / dat desen zelfden dach ons niet alleenlijck een openinghe maeckt / maer ons oock is noodende/ende om wel te zegghen/ met een zonderlinghe goetheyt ende lieffelijckheyt uwe Koninckljcke goedertierenheyt betamende/ons

ghenoech dwingt/ om ghelijckelijck onse beroepinge te betuyghen/ den name Godts te belijden/ eñ de ghehoorzaemheyt die wy u schuldich zijn te verklaren: Zoo worden wy ghedwonghen Heer Koninc dat wy moeten belijden/ dat onse sinnē de grooticheyt van alzulcken grooten goet niet en konnen begrijpen/noch veel min de tongen om het zelfde upt te spreken/ ghelijck haer dat onse goedtgunsticheden wel bevelen.

Om dat Heer Koninck alzulcken gunste alle menschelijcke uptsprake te boven gaet/zoo hebben wy veel liever onse swackheyt door een stilswijghende schande te belijden / dan alzulcken grooten weldaet door ghebreck van woorden te verminderen.

Nochtans Heer Koninck/ wy wenschen noch om het vierde ende voornaemste stuc/te weten/dat onsen dienst op desen dach van uwer Majesteyt aenghenamelijck worde ghenomen/ het welcke wy oock hopen te verwerven/ist dattet geschiet (ende het Godt belieft dat alzulcx gheschiede) dat onse by-u-komste een eynde zal mede brengen/ niet alleenlijc van onse voorleden ellende ende jammer (waer van de gheheughenisse door desen zoo zeer gheluckighen dach / gantschelijc wort vergheten) maer oock van het ghene/ het welcke ons altijdt swaerder dan de doot heeft voorgestaen: te weten/ de beroerte ende groote ongheregheltheyt in desen Rijcke/ om der Religien wille opghestaen/met een ontelbaer verlies van uwe arme ondersaten.

Daer zijn veel oorzaken die tot desen daghe toe hebben belet / dat wy dese zoo groote weldaet niet en hebben moghen ghenieten/ dewelcke ons oock noch op desen huydighen dach/ gantschelijck den moet zouden doen verloren geven/ ten waer zake dat ons aen de ander zijde/ wederom veel dinghen verzekerden ende versterckten.

Daer is inden eersten een valsche wijs-makinghe/door een zeker quaet in des menschen herten/ door de boosheyt des tijts gewortelt/ dat wy oproerige lieden zijn/eergierich/ op ons eygen vernuft steunende/ vyanden van alle eendracht/ vrede ende ghemeyne ruste.

Daer mogen oot wel menschen wesen die daer duncken/ dat hoewel wy gantschelijck gheen vyanden van vrede en zijn/nochtans begheeren de zelfde vrede met straffe ende bittere conditien/ dat wy daeromme gheensins ontfanckelijck en zijn: Ghelijck oft wy de gantsche werelt wouden om-keeren/ een ander na onsen sin wouden stellen/oock sommighe van hare goederen ende rijcheden te berooven om ons de zelfde toe te eyghenen.

Daer zijn noch veel dierghelijcke oft grooter beletselen (Heer Koninck/) dan wy hebben veel liever dat de gheheughenisse ende ghedachtenisse der zelfder zij begraven/dan oude wondē wederom door het verhalen te vernieuwen/voornamelijck nu hier den tijdt eyscht niet om alzulcke klachten te doen/ maer om daer toe de alderbeste ende bequaemste middelen ende remedien te vinden.

Wat is het nu (Heer Koninck) dat ons een goede verzekeringe in in't mid.

in't midden van alzoo veel beletselen is ghevende? Het is gheen steunen van yet dat in ons mach wesen/ aenghesien wy in alder manieren de alderkleynste ende versmaetste der gantscher werelt zijn. Ten is oock (dies den Heere danck zij) gheen ijdel goetduncken oft eergierichheyt: Want onse arme ende ongeachte conditie en wilt zulcx niet lijden: Maer het is veel eer Heer Koninck onse goede conscientie/ die ons van onse goede ende rechtvaerdighe zake verzekert/ van de welcke wy oock hopen/ dat onse Godt door het middel van uwer Majesteyt de beschermer ende behoeder zal wesen. Het is oock de goedertierenheyt/ de welcke men alreede upt uwen aensichte schept/ insghelijcx upt uwe woorden ende manieren. Het is de rechtvaerdicheyt/ die wy sien ende bevinden in uwe herten ghedruckt mijn Vrouwe. Het is de gherechticheyt van u Heer Koninc/ ende der doorluchtiger Princen van den bloede. Het is oock de openbare oorzake die wy tot hope hebben/ dat ghy/ onse eerwaerdighe Heeren van den Rade/ u ghelijckmakende in den zelfden wille/ geen minder affectie en zult hebben om ons toe te laten een alzoo heylighen ende nootelijcken eendrachticheyt/ dan wy en hebben om de zelfde te ontfanghen. Wat is daer nu meer? Noch een stuck het welcke ons in goede hope hout/ ende is/ dat wy na den regel der liefden hopen/ dat ghy mijn Heeren/ met den welcken wy onse t'zamen sprake moeten houden/ u uytterste beste (met ons na onse kleyne mate der gaven) meer zult doen/ om de waerheyt in't licht te brenghen/ dan de zelfde meer te verduysteren: om te leeren/ dan weder te strijden: de redenen te weghen/ dan daer teghen te zegghen. Ten kortsten/ om liever het quaet te beletten dattet niet verder en gaet/ dan het zelfde ongeneselijck ende doodelijck te maken. Alzulcx is de meyninghe mijn Heeren die wy van u hebben/ u biddende in den name des Alderopperſten (die ons hier heeft doen vergaderen/ die oock een Rechter van onse ghedachten ende woorden zal zijn) dat ghy/ niet teghenstaende alle datter ghezeyt/ gheschreven/ oft ghedaen mach zijn in den tijdt van veertich jaren oft daer omtrent/ zult met ons van u ledigen / alle afgunsticheydt ende hinder (d'welcke in eenigher manieren de vruchten van dit heylighe/ eñ prijselijcke voornemen zouden beletten) ende zult van ons verhopen (zoo verde het u belieft/ 't welcke ghy door de hulpe Godts zult bevinden/ dat is/ ons alzulcken lieden te zijn/ dat daer goet mede is te handelen: die bereyt zijn om aen te nemen alle 'tgene/ dat haer-lieden beter met den woorde Godts wort onderwesen. En denckt niet/ dat wy hier ghekomen zijn om eenighe dwalinge voor te staen: Maer om te ontdecken ende verbeteren alle het misbruyck zoo wel van uwe als onse zijde. Denct niet dat wy alzo moetwillich zijn/ dat wy voornemen om te verworpen 'tgene dat wy weten/ dat eeuwich is/ te weten/ de Kercke Godts. Meynt oock niet dat wy eenichsins door middelen zoecken/ om u onse arme ongheachte ghestalte ghelijck te maken; in de welcke wy nochtans (dies den Heere danck zij) een zonderlinghe vernoeghen hebben.

De Koninginne. De Koninck van Navarre.

Prelaten.

De begeerte der Kerckendienaers van der nieuwer Religie.

Onse wenschen ende begeeren is/ dat de vervallene mueren van Jerusalem moghen werden opghebout: Dat dien Gheestelijcken Tempel wederomme werde verheven: Dat het Gheestelijcke huys/ het welcke van levende steenen is ghetimmert/ wederomme gantschelijc in synen eersten staet worde ghestelt: Dat de kudde des Heeren/ die door een rechtvaerdighe wrake Godes/ ende onachtsaemheyt van menschen zoo zeer is verstroyt/ wederomme by een werde vergadert in een Schaeps-kope/ onder den eenigen ende opppersten Herder Jesu Christo.

De meyninge Besa voor hem ende de syne.

Dat is ons voornemen/ dat is alle ons begeeren ende meyninghe (mijn Heeren/) ende hebt ghy't niet gheloofst tot noch toe/ wy hopen dat ghy't gelooven zult/ als wy in alder lijdtsaemheyt ende lancmoedicheyt met u ghesproken hebben/ het ghene dat ons Godt in't herte zal gheven.

Och of het Godt beliefde/ dat wy zonder meerder moeyte in de plaetse van contrarie argumenten/ met ghelijcker stemmen den Heere eenen Lofsanck mochten singhen/ ende de een den anderen de hant gaven/ ghelijck wel dickmael in de battailjen ende heyr-slaghen oock van den ongheloovighen is gheschiedt: Het welcke ons tot grooter schande is streckende/ indien wy/ wiens beroepinghe is alle vrede eñ eendracht te predicken ende te leeren/ middeler-tijdt de eerste ende de gheringste tot twistinge zijn/ ende zeer hertneckich om wederomme te vereenighen. Dan wat ist? Dese dinghen moghen ende behooren van de menschen ghewenscht te worden/ dan het komt Gode alleene toe zulcx te gheven/ ghelijck hy oock doen zal/ alst hem beliest door syne goetheyt onse zonden te bedecken/ ende door syn licht onse duysternissen te verjaghen.

Op dese redene (Heer Koninck) om datmen mach bekennen/ dat wy in goeder conscientien/ eenvoudelijck/ klaerlijck/ ende recht willen handelen: Zoo zullen wy sommierlijck verklaren/ zoo verde uwe Majesteyt ons oorlof beliest te gheven/ welcke de voornaemste stucken van onser tweedrachticheyt zijn: Op zulcker manieren nochtans (door Godes hulpe) datter niemandt hier en zal wesen/ die eenighe rechte oorzake zal hebben om vergramt te worden.

Daer zijn sommige die haer laten duncken/ eñ zouden't ooc geerne andere lieden wijs-maken/ dat wy gheen gheschil en hebben/ dan in dinghen van kleynder macht/ ja indifferente/ die niet en geven noch en nemen/ ende niet in treffelijcke zaken/ die onsen gheloove aengaen. Noch zijnder andere juyst verkeert/ die door ghebrek van quade onderrechtinghe onser leere/ ende het ghene dat wy gelooven/ hem laten duncken/ dat wy in gheene stucken met hem over-een en komen/ niet meer dan de Joden oft Mahumetisten en doen. De meyninghe der eerster is zo zeer te prijsen/ als de opinie van den lesten te verwerpen/ ghelijc wy hopen dat door de belijdinghe onser redenen zal blijcken.

Maer zekerlijc/ ons en wort van d'een noch d'ander geen oprechte

noch

noch vaste eendrachtichept gheopent/want geeftmen de leste geloof/ zo en mach de eene partije niet staende blijven/ sy en verworpt de andere/het welcke onnatuerlijc is om dencken ende zeer afgrijsselijc om te volbrenghen. Wort nu de opinie vanden eersten aenghenomen/zo moetender veel zaken onghescheyden blijven/daer een boven maten zeer groote vaerlijcke en schadelijcke ongeregelthept upt zal komen.

Somme des gheloofs en Leere der nieuwer Religien.

Aldus belijden wy dan/het gene dat wy nauwelijcx zonder tranen en konnen zegghen/wy belijden zegghe ick/gelijckerwijs als wy met hem / in sommighe vande voornaemste stucken onses Christelijcken gheloofs over een komen/zoo zijn wy met hem ooc in een deel van de zelfde wijdt-schelende.

Gods.

Wy bekennen eenen eenighen Godt/een oneyntlijck om-begrijpelijck wesen in dry persoonen verscheyden/ mit-wesentlijck ende den anderen over-al/ ende in al/even-ghelijc/te weten/ de Vader niet geboren/de Sone in eeuwichept vanden Vader geboren/ ende den heyligen Gheest van den Vader ende Sone upt-gaende. Wy belijden eenen eenighen Jesum Christum/waerachtich Godt/ende waerachtich mensche/zonder verdeylthept oft verscheydenhept van beyder natueren oft eyghenschappen.

Vader/ Sone en heylighs Gheest.

Christi Godhept. Christi menschept

Wy belijden/ dat hy na syne menschept Josephs Sone niet en is/ maer is door de verborghen kracht des H. Gheests/inden buyck der gheluckfaligher maghet Maria ontfanghen gheweest/ maghet (zegghe ick) voor ende na het baren. Wy belijden syn gheboorte/leven/ doot/begravinghe/nederdalinghe ter hellen/ opstandinghe ende Hemelvaert/ghelijck dat inden heylighen Evangelio is begrepen. Wy ghelooven dat hy boven inden Hemel ter rechterhant syns Vaders is sittende/dat hy niet van daer en zal gaen/ tot dat hy komt oordeelen de levende ende dooden. Wy ghelooven in den H. Gheest/die ons verlicht vertroost ende onderhout. Wy ghelooven datter een heylighe Catholische Kercke is/dat is te zegghen/alghemeyne/ de welcke de vergaderinghe ende gemeynschap der heyligen is/buyten de welcke gheen salichept en is. Wy zijn zeker / dat wy verghevinghe der zonden om niet/ door het bloet Jesu Christi hebben/door wiens kracht/ na dat dese lichamen opghewect zullen wesen/ende met onse sielen vereenicht/wy met Gode het eeuwighe leven zullen besitten.

H. Geest. Kercke.

Verrijsenisse.

Hoe versta ick dit/zal iemant moghen zegghen/ zijn dat niet de Artikelen van onsen Christelijcken geloove? Waer inne zijn wy dan oneens? Ten eersten/in de uptlegginghe van sommige van dien. Ten tweedden/om datmen na ons dunct (ende ist dat wy in dit stuc ongelijck hebben/beter onderwesen zijnde/willen't willich bekennen) met de voorsz Artikelen niet te vreden en is gheweest/ maer datmen over langhe tijden/ niet opgehouden en heeft Artikelen op Artikelen daer noch by te voeghen / ghelijckerwijs oft de Christelijcke Religien een eeuwich onvolmaeckte timmeringe ware/ die nemmermeer voltimmert en konde wesen. Wy zegghen dat meer is/ het ghene dat van

Hier voortijts en is men met de artikelen des geloofs met te vreden gheweest.

nieus is getimmert/ na wy konnen bekennen/ en is altijt op de oude fondamenten niet ghetimmert geweest: ende is daer door de timmeringhe veel mis-maeckter ghewordden/dan beter verciert. Eñ nochtans heeftmen dickmael meer ghestaen op dese by-gheboechde dinghen/dan op het principale.

Dit is ghenoech de somme van het ghene dat wy gheloovben ende leeren: Maer op dat onse meyninghe noch beter verstaen mach worden/zoo zullen wy dit een weynich breeder uytlegghen.

Jesus Christus ons eenige reyninge eñ voldoeninge.

Wy zegghen/ende hopen met goede ghetuyghenissen der heyliger Schrift te bewijsen/dat de waerachtighe Godt (den welcken wy behooren te gheloovben) van syn volmaeckte gherechticheyt wordt berooft/ ist zake datmen teghen syne gramschap ende rechtveerdighe oordeel/eenighe andere voldoeninghe oft reyninghe op deser werelt oft in de andere meynt te setten/van dese geheele ende volbrochte gehoorzaemheyt/ die in niemanden anders en wort ghevonden/ dan inden eenighen sone Godes Jesus Christus.

Ende insghelijcx ist dat wy zeggen/ dat hy ons alleenlijck het eene deel van onse schulden quijt is schellende/om dat wy het andere betalen/zoo wort hy van syn volkomen barmherticheyt berooft. Hier uyt moet volghen (na wy dat konnen verstaen) als daer questie is om te weten door wien wy het Paradijs hebben/zoo moetmen gantschelijc besluyten/dat zulcx gheschiet door de doot ende het lijden ons eenighen Salichmakers ende verlossers Jesu Christi/ oft men moeste in de plaetse van den waerachtighen Godt / eenen anderen vreemden Godt aenbidden/die niet volkomelijck rechvaerdich noch barmhertich en zoude wesen.

Daer uyt is ooc spruytende noch een ander Artikel/daer zeer veel aen is ghelegen/te weten het offitie Jesu Christi: Want is hy alleene onse eenighe salicheyt niet/ desen alderhoochweerdichsten name Jesus/het welcke zoo veel is te zegghen/als Salichmaker/welcken name aen Maria van den Enghel wert gheboodtschapt/ desen zegge ick en zoude hem dan niet eyghentlijck toe-komen. Insghelijcx ist zake dat hy onse eenighe Prophete niet en is/ die ons volkomelijck de wille Godes syns Vaders om onse salicheyt heeft verklaert/ ten eersten door den mont der Propheten/ daer na in de volheyt des tijdts persoonlijck/ende vervolgens door syne ghetrouwe Apostelen; is hy ooc onse eenighe hooft ende gheestelijcke Koninc onser conscientien niet/ is hy oock onse eenighe eeuwighe hooghe Priester na de ordeninghe van Melchisedech niet? Hebbende door een eenighe offerhande van hem-zelven eenmael gedaen / om in eeuwicheyt niet wederomme te herdoen / den mensche met Godt verzoent/ende als-nu een eenighe voorbidder inden Hemel voor ons tot den eynde des werelts toe/zoo en mach hem de name ende tijtel Messias oft Christus/ het welcke te zegghen is de ghezalfde/ende Gode syne Vader tot deser daet ghewijt/niet toe-komen.

Ist

Ist zake dan/datmen met synen eenighen woorde zoo ghetrouwelijck ghepredickt/ende daer na vande Propheten ende Apostelen beschreven/ niet en wilt te vreden zijn/ zoo wordt Christus van synder Prophetisscher offitie afghestelt.

Hy zoude oock van synen staet/ hooft/ ende gheestelijcke Koninckrijcke van synder Kercken worden afgeset/ waer het zake datmen de conscientien nieuwe Wetten woude maken/ eñ vanden staet des eeuwighen Priesterdoms/ door de gene die haer wederom onderwinden hem op te offeren voor des menschen zonden: Ende die haer niet vernoegen en zouden / hem voor eenen eenighen voorbidder ende Advocaet inden Hemel / tusschen Godt ende de menschen te hebben.

Ten derden/ zoo en accordeerden wy niet / in de verklaringe noch inden oorspronck ende noch oock inde wercken des geloofs/ 'twelcke wy noemen na Pauli woorden recht veerdichmakende / ende door het welcke wy alleenlijck gelooven / dat Jesus Christus met alle syn goederen ons is toekomende. Zoo vele als de goede wercken aengaet/ist zake datter eenighe menschen zijn/die hem laten duncken dat wy de zelfde mis-prijsen / die zijn qualijcken daer van onderrecht: Want wy en scheyden het ghelooue vander liefden niet anders/ dan hitte ende licht vanden viere is ghescheyden. Ende zegghen met den heylighen Johanne in synen eersten brief/ dat de ghene die daer zeyt/ dat hy Godt bekent/ ende syn geboden niet en onderhout/die beliecht syn zelven door syn eyghen conscientie/ende in alle syn leven. Geloove. Goede wercken.

Maer wy belijden opentlijck/dat wy in dese materien in dry voornamelijcke stucken on-eens zijn. Het eerste is den beginne ende eersten oorspronck beroerende/waer upt dat de goede wercken komen. Het tweedde/ welcke sy zijn. Het derde / waer toe sy goet zijn. Zoo veel als het eerste aengaet/wy en vinden geenen anderen vryen-wille inde menschen/dan den ghenen/die vry ghemaeckt is door de eenighe ghenade ons Heeren Jesu Christi: Ende zegghen dat onse natuere/ inden staet daer sy in ghevallen is/ heeft van noode voor alle dingen/ niet alleenlijck gheholpen oft onderhouden te syne: Maer veel eer gedoot / ende door de kracht van Godes Gheest afghestorven / om dat haer de ghenade Godes niet alleenlijck swack ende ghewont vindt/ maer gantschelijc van kracht berooft/ ende allen goede contrarie / ja doot ende verrot in verderffelijthept ende zonde: Ende wy doen Gode dese eere/dat wy met hem niet en willen deylen: Want begin/middel/ ende het eynde van onse goede wercken schrijven wy de eenighe ghenade ende barmhertichept Godes toe/die in ons is werckende. Dry stucken waer in sy on-eens zijn. Van den vryen-wille.

Zoo veel als nu het tweedde stuck aengaet/ wy en nemen gheenen anderen reghel der gherechtichept ende ghehoorzaemhept voor Gode aen/dan syne gheboden/ gelijc de zelfde in de H. Schrifture worden bebonden. By de welcke wy zegghen/ dattet gheene creatueren op Aerden gheoorloost en is/ toe oft af te doene / om de conscientie te verbinden ende te beswaren.

Nu van den derden stucke/te weten/waer toe dat sy goet zijn/ zoo belijden wy/zoo verre sy van den heyligen Gheest Godes komen/die in ons is werckende/aenghesien dat sy zoo goeden oorspront hebben/ zoo moetmense goet noemen: Hoe-wel nochtans/ waer het zake dat Godt de zelfde scherpelijck woude onderzoecken/ hy zoude daer niet dan te vele op hebben te zegghen.

Wy zegghen oock/ datse noch goet zijn tot eenen anderen gebruycke/om dat door de zelfde onse Godt wort geglorificeert/de menschen daer door tot synder kennisse ghetrocken worden/ ende wy zijn verzekert/dat de Gheest Godts in ons zijnde (het welcke bekent wordt door syn goede wercken) wy van den getale der uytverkorenen/ende gheschickten ter salichept zijn. Maer als daer nu twist is/om te weten/door wat kracht het eeuwige leven ons toe-behoort / zoo zeggen wy met den H. Paulo/ dat het een gabe Godts is uyt genaden ghegeven/ende niet datmen onse verdiensten zulcx schuldich is / of dattet onse wercken hebben verdient: Want Jesus Christus rechtveerdiget ons/ door syn eenighe gherechtichept die ons wort toegerekent: Hy heylicht ons door syn eenighe heylichept/die hy ons mede-deylt: Eñ heeft ons door een eenighe offerhande weder ghekocht / die wy ons door eenen waerachtigen levendigen gheloove/door de ghenade ende mildichept Godts zekerlijck toe-eyghenen. Alle dese schatten worden ons mede-ghedeylt door de kracht des H. Gheest/syn zelven om deser daet wille behelpende met de predicatie van Godts woort/ eñ dienst der heyligher Sacramenten: Niet dat hy alzulcx van noode heeft/aenghesien hy Godt in als almachtich is/maer om dat het hem believt dese ordinarische middelen te gebruyckẽ/om in ons een Christelijc gheloove te scheppen ende onderhouden/ het welcke is altijt de eenige hant om te grijpen/ende het eenighe vat om Jesum Christum met alle syne schatten tot salichept te ontfanghen.

Christus onse ghe-rechtichz. Heyli-ginghe. Eenighen offer.

Middele des H. Gheests. Het ghe-loove vaet Christum: eñ alle syn schatten.

Wy en nemen anders niet aen voor Godes woort/ dan de leeringe in de boecken der Propheten ende Apostelen gheschreven/die het oude eñ nieuwe Testament zijn genaemt: Want door wien zullen wy beter versekert worden van onse salichept/dan door de getuygen daer niet op te spreken en valt? Zoo vele als de Schriften der ouder Doctoren eñ de Concilien aen-gaet/eermen de zelfde zonder eenich teghen-zegghen zoude aennemen/zoo moestmen de zelfde eerstmael ganschelijck met de heylige Schriftuere doen over-een stemmen/ende daer na zoo moetense oock met den anderen over-een komen / aenghesien Godts Gheest nemmermeer teghen hem-zelven en is: Het welcke wy ghelooven dat ghy mijn Heeren nemmermeer aen-nemen en zult te doen: Eñ al-waert schoon dat ghy zulcx aen-naemt/zoo en moet ghy't van ons niet qualijcken nemen/ist dat wy niet en ghelooven/dat ghy zulx in volkomender daet zult konnen doen. Hoe dan? Zijn wy van den gheslachte der ongheluckigen Cains sone/die syns Vaders schamelhept ontdecte? Achten wy ons-zelven veel geleerder dan zoo veel ou-

Het oude eñ nieuwe Testamēt nemense aen.

Vander ouder Doctoren Boecken.

de Griecx-

de Grieckſche eñ Latijnſche Doctoren? Zijn wy zoo vermetel/ dat wy dencken de eerſte te ſyne/ die de waerheyt hebben ontdeckt/ ende dat wy de gantſche werelt met onwetenheyt veroordeelen?

Dit en geſchiede in eeuwicheyt niet mijn Heeren/ dat wy alzulcke menſchen zouden zijn: Dan ghy zult ons moeten toe-laten (na ons dunct) datter Concilien ende Concilien zijn geweeſt/ Doctoren ende Doctoren/ aengeſien dattet nu alleene niet en is/ datter valſche Propheten in de Kercke Godes hebben gheweeſt/ ghelijc ons de Apoſtelen daer op veel plaetſen van waerſchouwen/ voornamelijck inden eerſten brief Timothei in't vierde Cappittel/ ende in de wercken der Apoſtelen in't twintichſte.

Ten tweedden/ zoo veel de ghene aen-gaet die daer zijn aenghenomen/ nademael alle waerheyt diemen daer inne mach vinden/ nootelijcken uyt der Schriftueren moet gehaelt zijn: Wat meerder zekerder middel zullen wy vindẽ/ om door hare ſchriften verbetert te zijn/ dan dat wy't alt'zamen proeven op den rechten toetsſteen/ aenmerckende de getuygeniſſen eñ redenen der Schriftueren/ op dewelcke bevonden zal worden/ dat haer uytlegginghen gefondeert zijn? Voorwaer niemant en mach noch en behoort haer meer toe te ſchrijven/ dan ſy-zelve en hebben begeert. Dit zijn Jeronimi eygentlijcke woorden op den brief tot den Galaten/ de leeringhe des H. Gheeſts/ is de ghene die verklaert wort in de Canoniſche boecken: zoo verde nu de Concilien daer iet teghen ordineren/ dat zelfde is ongheoorloft. Jeronimus meyninge van de Schriftẽ der ouder Doctoren.

De heylighe Auguſtinus ſchrijvende tot Fortunatium: Wy en behooren (zeyt hy) gheen diſputatien van menſchen te hebben/ hoe Catholijcke eñ groote perſonagien ſy wel eertijts mochten geweeſt zijn/ in den zelfden graet ghelijck wy de Canoniſche Schriftuere hebben/ ten wort ons gheoorlooft (de eere behoudende diemen alzulcken perſonagien ſchuldich is) zoo verde bevonden wort/ dat ſy iet teghen de waerheyt hebben gheſtelt/ ende het zelfde door de gratie Godes/ van ons oft van andere wort verſtaen/ wy en moghen dat wel ſtraffen ende verworpen. Alzoodanich ben ic in eenen anders ſchriften/ ende wil oock hebben/ dat de gene/ die mijne ſchriften zullen leſen/ het zelfde zullen doen. Diergelijcke heeft hy oock in den hondert eñ twaelfſten brief gheſchreven. Inſghelijcx in den tweeden Boec in't zevenendertichſte Cappittel teghen Creſconium. De heylige Cyprianus en heeft daer oock niet anders van gheſchreven/ zegghende/ dat wy niet en moeten ſien op het gene dat deſe oft die/ welcke voor ons heeft gheweeſt/ heeft ghemaeckt/ maer op het ghene dat Jeſus Chriſtus heeft ghemaeckt/ die voor ons allen is. Auguſtini meyninghe op het zelfde. Cypriani meyninge op't voorſchreven.

Alzoodanich is oock den regel/ die de heylige Auguſtinus geeft tot Jeronimum ſchrijvende: Ende noch op een ander plaetſe daer hy diſputeert teghen de ghene/ die haer wouden behelpen met het Concilium van Ariminen. En laet ons (zeydt hy) niet fonderen: Ic op het Concilium van Nicene (het welcke nochtans het oudſte ende meeſt

ende meest bevestichste is) noch ghy op het Concilium vã Ariminen: Maer laet ons op de heylighe Schrifttuer staende blijven.

De heylighe Chrisostomus en is van gheen ander meyninghe geweest in syn tweedde uytlegginghe op de 49. Homelie in Mattheo: Want de Kercke die is op het fondament der Propheten ende Apostelen rustende. Aldus dan voor een slot-redene van desen/wy nemen de heylighe Schriftuere aen voor een gheheele verklaringhe van alle het ghene/dat tot onser salicheyt van noode is. Aengaende het ghene dat inde Concilien ofte boecken der Doctoren bevonden wort/dat en mogen noch en behooren wy niet te beletten/ghy meucht u daer mede behelpen/ende wy diesghelijcke/ mits dat het zelfde op uytghedruckte ghetuyghenissen der heyligher Schrift sy gefondeert. Dan ick bidde u om Christi wille ootmoedichlijck/wilt doch haer naeckte autoriteyt niet voortbrengen/zij en sy eerstmael wel onderzocht ende op desen rechten toetssteen beproeft: Want wy zeggen met den heylighen Augustino in syn tweedde Boeck / de doctr. Christiana, in het seste Cappittel/zoo verde daer eenighe swaricheyt in het uytlegghen van eenigher plaetsen is/de heylighe Gheest heeft alzoo de heylighe Schriftuere ghematighet/dat het gene/ het welcke op de een plaetse wat duyster is ghestelt/op een ander plaetse zeer klaerlijck staet. Dit is zoo veel als desen stucke aengaet/ het welcke ick wat breeder hebbe uytghelept/op dat een yegelijc mach verstaen/ dat wy geen vyanden van de Concilien ofte out-Vaderen en zijn/door dewelcke het Gode belieft heeft syn Kercke te onderwijsen.

De Schrift duyster op d'een plaetse/is op de ander licht.

Nu zijn daer noch twee stucken/ te weten/ de materie der Sacramenten ende Discipline oft Kercken-tucht. Zoo veel als het eerste aengaet/het eyschet wel/dat het op't lanckste ghehandelt zoude worden/om de groote oneyndelijcke swaricheden/die daer inne op desen teghenwoordighen tijt in't Christenrijck zijn/maer om dat ic als-nu niet aenghenomen en hebbe te disputeren/ dan alleenlijc om de voornaemste punten onser belijdinghen uyt te legghen/ zal te vreden zijn op't kortste de somme onser meyninghen daer van te verklaren.

Wy accorderen na onse meyninghe inde beschrijvinge van't woordeken Sacrament: te weten/dat de Sacramentẽ zijn sienelijcke teeckenen/ door dewelcke de vereeninghe die wy met onsen Heere Jesu Christo hebben/ons niet slechtelijck en wort beteeckent oft afgebeelt: Maer wort ons oock inder waerheyt van Godes zijde aengeboden/ oock bevesticht/versegelt/ ende door de kracht des heyligen Geests/ in den ghenen ghedruckt/die door eenen oprechten gheloove grijpen/ het ghene dat hen alzoo wort beteeckent ende aengeboden. Ic ghebruycke dit woordeken/beteeckent/(mijn Heeren) niet om de Sacramenten te verkorten ofte vernietigen: Maer om het teecken met het beteeckende dinc / met alle syne kracht te onderscheyden. Wy laten oock mede toe/ dat inde Sacramenten nootlijck een Hemelsche ende boven natuerlijcke veranderinghe kome: Want wy en zegghen niet/ dat

Sacramẽten zijn sienlijcke teeckenen

Het teecken eñ beteeckende dinc in de Sacramenten.

Doopsel.

dat het water des heylighen Doopsels slechtelijck water zij: Maer dattet is een waerachtich Sacrament van onse wederghebooꝛte/eñ vande wasschinghe onser sielen inden bloede Jesu Chꝛisti. Insghelijcx zoo en zegghen wy oock niet / dat in't heylighe Avontmael ons Heeren/het bꝛoot slechtelijc bꝛoot zij: Maer een Sacrament van het dierbare lichaem ons Heeren Jesu Chꝛisti / het welcke vooꝛ ons is over ghelevert gheweest. Noch oock dat den wijn slechtelijc wijn zij: Maer een Sacrament van't dierbare bloet / het welcke vooꝛ ons is vergoten. Daer-en-tusschen zoo en zeggen wy niet/ dat dese veranderinghe inde substantie ofte zelfstandicheyt der teeckenen gheschiet: Maer in't ghebꝛuyc/ende tot dien eynde daer sy toe geoꝛdineert zijn. Wy en zeggen oock niet/ dat zulcx dooꝛ zekere ghespꝛoken woorden gheschiet/noch dooꝛ de meyninge des genen die de zelfde is spꝛekende: Maer dooꝛ de eenighe macht ende wille des ghenen/die dese ghescheidenisse zo zeer Godtlijc ende Hemelsch geoꝛdineert heeft: Welcke oꝛdinantie ooc over luyde in ghemeyne spꝛake behooꝛt verhaelt te zijne/eñ daer beneven klaerlijcken uytghelept/ op dat sy wel verstaen ende ontfangen woꝛden/van de ghene die daer om-staende zijn. Dat is nu zoo veel de uytterlijcke teeckenen aen-gaet. Laet ons nu tot het ghene komen/dat van de Heere dooꝛ dese teeckenen betuycht ende gegheven woꝛdt. Avontmael.

Wy en zegghen niet/het ghene dat sommighe by gebꝛec van beter onderwijs zeggen/ende meynen dat wy leerē/ dat in't heylige Avontmael anders niet dan een slechte gedachtenisse en is/vander doot Jesu Chꝛisti ons Heeren.

Wy en zeggen oock niet/dat wy in't zelfde alleenlijc vande vꝛuchten der doot ende des lijdens/ woꝛden deelachtich ghemaeckt/ maer ooc alle het gene dat Chꝛisto toe-komt/ dat is Chꝛistus met alle syne goederen/zeggende/met den H. Paulo inden eersten bꝛief tot die van Corinthen in't tienste cappittel. Dat het bꝛoot welcke wy bꝛeken na syn oꝛdinantie/ de gemeynschap des waerachtigen lichaems Chꝛisti is/het welcke vooꝛ ons is overgegeven/ ende den beker daer wy uyt dꝛincken de ghemeynschap des waerachtighen bloets Chꝛisti is/het welcke vooꝛ ons vergoten is / ja inde zelfde substantie die hy vanden buycke Marie heeft aengenomen/ende die hy van ons ten Hemel heeft ghevoert. Ick bidde u mijn Heeren/om den naem Chꝛisti/zegt toch/wat meucht ghy in desen Sacramente zoecken ofte vinden? wy en zoecken/ ende vinden het zelfde daer insghelijcke.

Ick weet wel dat hier op u antwooꝛde al gereet is: Want de sommige zullen begeeren/dat wy belijden het bꝛoot ende wijn verandert te zijne: Ick en zegge niet inde Sacramenten des lichaems eñ bloets Jesu Chꝛisti (want dat hebben wy beleden) maer in't eygentlijc lichhaem/ende eyghentlijcke bloet Jesu Chꝛisti.

De andere (moghelijc) en zullen ons zoo verde niet dꝛingen/ maer zullen begeeren dat wy zullen toe-laten/dat het lichaem ende 't bloet

wesentlijck ende lichamelijck onder den broode/ met den broode / oft
inden broode zijn.

Maer hier op bidden wy u mijn Heeren / dat ghy ons lijdtsamelijck
wilt hooren/om der liefden Godes/zonder u eenichsins te ergheren/
ende wilt toch voor een tijt lanck van u leggen alle quaet ghevoelen/
dat ghy van ons hebt gehadt. Als een van beyden deser opinien ons
met Schriftuere zal bewesen zijn/zoo zijn wy bereyt de zelfde aen te
nemen/eñ te onderhouden tot der doot toe. Dan wy laten ons dunc-
ken na de kleyne gave der kennisse/die wy van Gode hebben ontfan-
ghen/dat dese transubstantiatie met de ghelijcformichept van onsen
gheloove niet over-een en komt: Aengesien sy recht contrarie is den
aert der Sacramenten/inden welcken nootelijck de substantiale teec-
kenen moeten blijven / om waerachtighe teeckenen te zijne van het
lichaem ende het bloet Jesu Christi. Ende insghelijcx zoo ist teghen
de menschelijcke natuere ende Hemelvaert Christi strijdende. Het
zelfde zegge ick vande tweede opinie/ het welcke vande consubstan-
tiatie is/ dewelcke boven alle dit voorzeyde op de woorden Christi
gheen fondament en heeft/ende en is gheensins nootelijck tot het ge-
ne dat wy vander vrucht der Sacramenten deelachtich zijn.

Ist zake dat ons iemant hier op vraecht/ oft wy ghevoelen dat
Christus van synen Avontmale is absent oft afwesende/ wy zegghen
neen. Maer sien wy op de verscheydenheyt der plaetsen (gelijcmen
doen moet als daer questie is van syn lichamelijcke tegenwoordich-
heyt/ende syn menschept bescheydelijck aenghemerckt) zoo zegghen
wy/dat syn lichaem verre vanden broode ende wijn is/ja zoo wijt als
den hoochsten Hemel vander Aerden is. Aenghemerckt dat wy op
Aerden zijn ende de Sacramenten dies ghelijc/eñ zoo veel als Chris-
tus vleesch aen-gaet dat is inden Hemel/alzoo verheerlijct / dat syn
glorie ende heerlijckheyt (ghelijck Augustinus zeyt) hem de natuere
van eenen waerachtighen lichame niet heeft ontnomen/ maer wel de
kranckheden des zelfden. Wilt nu iemant hier uyt besluyten/dat wy
Christum absent oft afwesende in synen Avontmale maken/wy ant-
woorden/ dat zulcx niet wel besloten en is: Want wy doen Gode die
eere/dat wy navolgende syn woort ghelooven/dat hoe-wel het lich-
haem Jesu Christi inden Hemel is/ende op gheen ander plaetse: Wy
ter contrarien hier op der aerden/ ende op gheen ander plaetse: Dit
niet tegenstaende zoo worden wy door een geestelicke maniere / door
den gheloove/des lichaems ende bloets Jesu Christi deelachtich ge-
maeckt: Zoo waerachtelijcken als wy de Sacramenten met de oo-
ghen sien/met de handen tasten ende in onsen mont steken / ende van
haer substantie hier leven.

Dit is (mijn Heeren) de somme van onsen gheloove in dit stuck:
Het welcke na ons dunckt/ (dwalen wy / het onderwijs is ons zeer
lief om hooren) de woorden Jesu Christi/ noch des heylighe Pauli
gheen ghewelt en doet / noch oock teghen de menschelijcke natuere

Christi/

Christi / het Artikel der Hemelvaert / noch de ordinantie der Sa-
cramenten is wederstrydende. Ten gheeft oock gheenighe neus-
wijse questien/openinghe. Ten verloochent oock gheensins de ver-
eeninghe die wy met Christo hebben / welcke het principaelste is/
daer dese Sacramenten om zijn verordineert / ende niet op dat sy
zouden worden aenghebeden / bewaert / besloten / ghedraghen / oft
Gode op-gheoffert. Eyntlijck (na onse krancke verstant) zoo zeg-
ghen wy/ dat dit de almachticheyt ende den woorde Christi meer-
der eere doet/ dan datmen wilt hebben dat syn lichaem wesentlijck
met de teeckenen zijn vereenighet/ om het zelfde daer alzoo wesent-
lijck deelachtich te zijne.

Wy en spreken hier niet breeder / van het ghene dat den dienst des
Doopsels is aengaende: Want wy ghelooven (mijn Heeren) dat nie-
mant van u-lieden ons in den getale der Wederdooperen en wilt stel-
len/dewelcke in dat oft dierghelijcke stucken ons genoech voor her-
de vyanden houden. Ende zoo veel als eenighe particuliere questien
deser materien roerende aengaet/wy hopen met Godes hulpe/als de
voornaemste stucken/ in dese zoete ende lieffelijcke t'zamensprekinge
ghe-uyt ende besloten zijn/dat het overblijfsel lichtelijck van syn zel-
ven zal worden besloten.

Zo vele als de andere vijf Sacramenten aengaet/(zomense noemt) Van de
het is waerachtich dat wy haer dien name niet en konnen gheven ter andere
tijt toe/datmen ons met de heylighe Schrift beter heeft onderwesen. vijf Sa-
Nochtans hopen wy de oprechte confirmatie (oft vormsel zoo't som- cramentē.
mighe noemen) te hebben opgherecht/het welcke in het Cathechise-
ren/oft onderrechten der gheenre is ghelegen/die in hare jeucht zijn
ghedoopt gheweest/ende generalijc in alle persoonen/ eer wy de zelf-
de het H. Nachtmael toe-laten.

Wy leeren oock oprechte penitentie oft boete/ dewelcke in waer-
achtighe kennisse der zonden is gheleghen / het zij in't openbaer oft
particulier/in de vergevinge die wy hebben in den bloede Jesu Chris-
ti/ ende beteringhe des levens.

Wy prijsen het Houwelijck oft den echten staet/ navolgende Pauli Houwe-
ordinantien in allen den ghenen / die de gave van onthoudinghe niet lijck.
en hebben/ tot dewelcke wy oock zegghen / dat niet gheoorloft en is Beloften.
iemanden door eenighe beloften te dwinghen: Ende veroordeelen
alle hoerdom ende alle lichtvaerdighe woorden in manieren ofte
wercken.

Wy nemen oock alle andere bevelen in der Kercken aen / na de Bezoecke
zelfde van Godt door syne woorden zijn gheordineert. Wy prijsen der kran-
het bezoecken der siecken/ als een van de voornaemste stucken van ken.
den dienst des Evangeliums. Wy leeren met den heylighen Paulo/
niemanden om de verscheydenheyt der spijsen te rechten / wetende/ Onder-
dat Godts rijcke in zulcke vergånckelijcke dinghen niet en is ghele- scheyt van
ghen: Verbiedende nochtans alle ongeregeltheyt / den volcke zonder spijse.

ophouden tot alle soberheyt vermanende: Insghelijcx tot alle affster-
vinghe des vleeschs/ een peghelijck van noode heeft/ ende tot gedue-
righe ghebeden.

Nu is daer noch het laetste stuck/te weten/de ordinantie ende poli-
Uytterlijc- tije/ van den uytterlijcken staet der Gheestelijckheyt/van welcke wy
ke Politie ons laten duncken (mijn Heeren)dat ons geoorloft is(zo verre ghy't
wilt toe-laten) een weynich te spreken:Want alle dinck is daer in zoo
om-gekeert/zoo vervallen ende verwoest/dat nauwelijcx de alderbes-
te werck-meesters/ (aenmerckende den staet daer sy op desen tijdt in
zijn / insgelijcx het leven ende manieren) daer in de voetstappen ende
litteeckenen van dese oude timmeringhe en moghen bekennen: De-
welcke nochtans zoo zeer-wel na den rechten reghel ende rechtsnoer
der Apostelen is ghefondeert. Daer ghy zelve goede ghetuyghen af
mocht wesen/nademael ghy dese voorleden daghen daer in hebt onle-
dich geweest. Ten kortsten/wy zullen dese dingen / een peghelijcken
zoo wel bekent/hier achter laten/aenghesien datse beter verswegen
dan ghesproken zijn.

Tot besluytinghe van deser redene/ zoo verklaren wy voor Godt
ende syne Engelen/ende voor uwer Majesteyt Heer Koninc met alle
uwen doorluchtighen geselschap rontom uwer Majesteyt sittende/
dat onse meyninghe noch begeerte anders niet en is/dan dat de ghe-
stalte der Kercken wederom in haren eersten suyveren staet worde
ghebracht/ daerse zeer schoon in bloeyende was/ ten tijden der Apos-
telen Jesu Christi. Zoo vele de by-ghevoechde dinghen zedert dien
tijt aengaet/dat de ghene die superstitieus oft Afgodisch worden ge-
vonden/oft openbaerlijck den woorde Godts wederstrijdende/ gant-
schelijck mogen werden te niet gedaen. Die overtollich zijn zalmen
afsnijden/ende de ghene die ons de bevindinge leert/ dat de menschen
tot superstitie treckende zijn / dese zullen werden wech ghenomen.
Wordender nu andere gevonden/die nut/ profijtich ende eyghentlijc
tot der stichtinghe dienen: Na datmen rijpelijck der ouder Vaderen
Canones oft regulen/daer op wel heeft doorsien: Men behoude de
zelfde in den name Godts/na het den tijt/ plaetse ende persoonen zijn
eyschende:Op dat Godt met eendrachtiger herten in den Gheest ende
waerheyt werde gedient: Ende dat Heer Koninc onder uwe bescher-
minghe/ende onder den genen die van uwer Majesteyt/tot den dienst
des Rijcx zijn ghestelt. Worden hier noch lieden gevonden/die daer
meynen dat de leere die wy belijdē/ de menschen van de gehoorsaem-
Van ghe- heyt haers Konincx ende haren Oversten is afkeerende/hier zijn re-
hoorsaem denen als uwer Majesteyt hoort / ende wy hebben noch waer mede
heyt. wy haer met goeder conscientien moghen antwoorden.

Het is wel waerachtich/dat wy leeren datmen de eerste ende voor-
naemste gehoorsaemheyt Godt schuldich is/ die een Koninc der Ko-
ningen/ende Heere der Heeren is: Maer wijder zoo verre onse schrif-
ten niet ghenoechsaem en zijn/om ons van alzulcken opgeleyde val-
sche

sche aengheuinghe te ontschuldigen: Zoo zullen wy heer Koninc/ de exempelen by brengen/ van zoo veel Gherefoormeerde Koninckrijcken ende Vorstendommen/ die onse leere voor goedt houden: Dewelcke (dies den Heere danck zy) ons tot ghenoechsame ende volkomen getuyghenissen om ons te ontlasten zullen dienen. Eyntlijc wy blijven in dit stuck/ by 'tghene dat de H. Paulus in't 13. cap. tot den Romeynen/ daer hy van de werelтlijcke politie is sprekende/ ende uytgedruckelijcken beveelt/ dat een yegelijck der voornemelijcker macht onderdanich zal wesen: ja zeyt Chrisostomus (op dese plaetse) al waer't zake dat ghy een Apostel oft Evangelist waert/ om dat alzulcken onderdanicheyt den dienst Godts niet en verkort. Ist (heer Koninc) gheschiet/ oft gheschiedet hier namaels datter sommige hen met den decmantel onser leere haer bedecken / ende in't minste deel van wederspannicheyt teghen uwe Officieren worden bevonden/ zo protesteren wy voor Godt ende uwer Majesteyt/ dattet vande onse niet en zijn/ ende en moghen gheen harder vyant hebben dan ons/ na het vermoghen van onse arme ghestalte.

Tot een besluyt van alles (heer Koninc) de begeerte die wy hebben om de glorie Godts te vorderen: De onderdanicheyt ende ootmoedighen dienst die wy uwer Majesteyt schuldich zijn: De ghenegentheyt die wy tot ons Vaderlant hebben / ende voornamelijck tot de Kercke Godes: Dese hebben ons tot deser plaetse ghebrocht/ waer in wy verhopen dat onse goede Godt eñ Vader/ navolgende syne groote goetheyt ende barmhertichheyt/ u (heer Koninc) alzulcken ghenade zal doen/ als hy den kleynen Koninc Josias/ over twee duysent twee hondert jaren ende twee heeft ghedaen. Ende dat onder uwe gheluckige regeringe/ door mijn vrouwe de Koninginne/ by u heer Koninc ende uwen Rade ghesèten/ de oude gheheughenisse van zoo zeer vermaerde Koninginne Clotilda zal worden vernieut/ dewelcke in haren tijden Godt als een instrument ghebruyckte/ tot vermeerderinge zijnder kennisse in desen Rijcke. Alzulcx is onse hope/ daer wy bereyt voor zijn ons leven te laten/ op dat wy uwer Majesteyt in een zo heylighen zake gehoorzamen dienst bewijsende: De oprechte goude werelt moghen sien/ in dewelcke onsen Heere ende Salichmaker Jesus Christus met eendrachtigher herten zal worden ghedient / ghelijck hem alle eere ende glorie toe-komt inder eeuwicheyt/ Amen.

Hier hebben Beza ende zijn ghesel schap op haer knien neder ter aerden ghevallen, daer na opghestaen zijnde, heeft hy een belijdinge des gheloofs der Françoyscher Kercken den Koninck overgheghеven, ende syn redene als hier na volcht, voleyndet.

HEer Koninck het zal uwer Majesteyt believen/ gheen scherp opsicht te nemen op onse slechte ende niet wel-ghenoech-geregelde woorden: Maer alleenlijck op de goede gheneghentheyt sien/ die uyt

alder kracht tot uwer majestept is streckende. Ende om dat de stucken van onser leere klaerlijck ende breeder in de belijdinghe des ghe-loofs zijn begrepen/dewelcke wy u over langhe hebben overghegheven/ende daer dese teghenwoordighe t'zamensprekinghe af zal gheschieden/zoo bidden wy uwer majestept wederom in alder ootmoet/ dat ghy ons de goedertieren gunst wilt toonen/ende de zelfde wederom van onse handen ontfanghen/ hopende door Gods ghenade/ als wy soberlijck met alle eerbiedinghe spns naems daer van hebben ghesproken/dat wy met den anderen zullen accorderen ende verdragen. Ende ist zake dat ter contrarie onse boosheden alzulcké grooten goet beletten/ zoo en twijffelen wy niet dat uwe majestept met spnen goeden Raedt in als wel wijsselijcken zal versien/ zonder achterdeel van d'een oft d'ander partije nae den bevele Godts/ ende in alder redene ende billichept.

Alzoo nu de voorschreven Beza van den H. Avontmael sprekende was/ende van de verschepdenhept der plaetsen vermanende/ zeggende/dat het lichaem Jesu Christi zoo wijt vanden broode was/als den hoochsten Hemel vander Aerde: Dit docht de Prelaten zoo vremden dinc te zijne/datse terstont begonden te murmureren/ ende een groot gheruchte maeckten/door het welcke Beza nochtans (hoewel hy een weynich op hiel) niet en liet met spn redene tot den epnde toe voorts te varen.

[...]der Over-hept. De Cardinael vã Tournon antwoort op Bezas Oratie.

Spn reden nu upt zijnde/heeft den Cardinael van Tournon bevende van quaethept/ als Primaet ende President der vergaderinghe/ het woort voor hen allen aenghenomen/ sprekende tot den Koninck: heeft hem vertoont/hoe door spnen uptghedruckten bevele / de voornoemde vergaderinghe der Staten/ om hem gehoorsaem te zijn toeghelaten hadde/ dat dese nieuwe Evangelische zouden werden ghehoort/niet nochtans zonder ergthernisse van hare conscientien/ voorsiende dat sy zouden moghen zeghen/ghelijc sy oock hadden gedaen/ dinghen die voor een alder-Christensten Koninc onwaerdich waren/ dewelcke ooc mochten ende niet zonder oorzake veel goede lieden die omtrent spnder majestept waren/ vereerghert hebben.

Dat oock de teghenwoordighe vergaderinghe der Prelaten (wel twijffelende dat alzulcx zoude gheschieden) hem last hadden ghegheven/spnder majestept in dit stuck in alder ootmoedichept te bidden/ dat hy desen volcke gheensins gheloove en zoude gheven in de woorden ofte sin/die Beza daer/voor de aenhangers der nieuwer Religien hadde ghesproken: Ende het oordeel dat hy hier van zoude moghen gheven op te houden/ter tijt toe dat hy ghehoort hadde het gene/dat de voorschreven vergaderinghe hier van verstont / ende haer-lieden hier tegen zoude bewijsen/waer door sy verhopten/dat spn majestept ende alle het loffelijcke gheselschap by hem sittende zouden moghen bekennen/wat onderschept daer tusschen de waerhept ende leughen ware. Hem biddende/ dat hy hen tijt ende dach hier toe woude ghe-

ven.

ven. Voechde oock daer by/ hadden sy het om synder Majesteyts wille niet ghelaten/ sy zouden op hebben ghestaen/ om de lasterlijcke afgrijselijcke woorden die daer waren ghesproken/ niet te hooren/ ja en zouden niet ghedoocht hebben/ dat hy (die het woordt dede) daer mede wijder zoude hebben voortghevaren. Dat sy alzulcx hadden gelaten/ was door de ghehoorsaemheyt van synder Majesteyt ghe-schiet/ hem in alder ootmoet biddende/ dat hy doch in't gheloove syn-der voor-Vaderen wilde volherden/ de heylighe maghet Maria ende alle lieve santen ende santinnen des Paradijs aenroepende/ dat het immers alzoo mocht gheschieden.

De Koninginne antwoordde/ datmen hier in niet ghedaen en had-de/ ten was met rijpen Rade ende advijs des Parlements van Parijs gheschiet/ ende dat het niet en geschiedde om yet te vernieuwen ofte veranderen/ maer om de groote beroerten uyt der Religien komende op het alderbequaemste te vredigen/ ende de verdwaelde op den rech-ten wech te brenghen.

Antwoort der Koninginne tot dē Cardinael vā Tournon.

Des anderen daechs heeft Beza aen de Koninginne gheschreven/ ghelijck hier is navolghende.

Mijn vrouwe/ aenghesien uwer Majesteyt alder-ootmoedichste dienaer Theodorus Beza een oorzake heeft te vreesen/ dat uwer Majesteyt op gisteren in een woordt van hem ghesproken niet en is ghenoech ghedaen. Het welcke was van de materie des hey-lighen Avontmaels/ ende (wel teghen syn herte) van mijn Heeren de Prelaten zeer vremt ende qualijcken wert ghenomen: Dit aen-ghemerckt hebbende/ zoo bidt hy uwer Majesteyt ootmoedelijck/ dat ghy als nu volkomelijcker wilt verstaen/ het welcke hy op die tijt niet ghenoech en mocht verklaren/ door het groote geruchte/ het welcke daer op stondt/ zoo dat syn slot-redene zoo wel niet en konde verstaen worden/ zoo hy het wel wenschte ende voor hem hadde ghenomen.

Mijn Vrouwe het ghene dat my oorzake heeft ghegheven/ om in dat propoost te komen/ is/ datter veel menschen zijn die daer mey-nen (by ghebreke van volkomen verstant onser belijdinghen) dat wy Jesum Christum uyt synen H. Avontmale willen sluyten/ het welc-ke een openbare Godtloosheyt zoude wesen: Want wy weten (dies den Heere lof zij) dat het hoochwaerdighe Sacrament des Avont-maels van den Heere is inghestelt/ op dat hy ons meer ende meer deelachtich makende van de waerachtighe substantie syns lichaems/ ende syns waerachtighen bloets/ zoo veel te naerder vereenicht/ ende met hem inghelijft zoude wesen/ om alzoo het eeuwighe leven te be-sitten. Ende voorwaer waer't zake dat het anders ware/ ten zoude het Avontmael des Heeren niet zijn.

Aldus mijn Vrouwe/ zoo is het noch zo wijt daer van/ dat wy zou-den willen zegghen/ dat Jesus Christus in synen H. Avontmale niet teghenwoordich en zoude zijn/ dat wy ter contrarie alzulcken eerve-

roovinghe

roovinghe Christi zoo noode zouden moghen lijden/ als eenige menschen op aerden levende. Dan het is een groot onderschept / te zegghen/ dat Jesus Christus teghenwoordich is/ om dat hy ons daer waerachtelijc syn lichaem ende syn bloet is gevende/ ende te zeggen/ dat syn lichaem ende syn bloet met den broode/ ende wijn vermenget zijn. Ick belijde het eerste/het welck oock het beste is / ende loochene het laetste/om dat ick het achte rechtelijck der waerheyt der menschelijcker natueren Jesu Christi ende der Hemelvaert te wederstrijden: Ghelijck ons dat uyt der heyliger Schrift ende uyt de boecken der ouder Doctoren opentlijck is blijckende.

Ick en zal hier niet meer plaetsen oft bewijs-redenen by brengen/ dan bidde uwer Majesteyt alleenlijc (mijn Vrouwe) dat ghy in u zelven wilt aenmercken/ wat opinie onse leere is/ om Godts woordt ende ordinantien meer eeren te draghen: Te weten/de ghene die daer doet ghelooven/dat wy het lichaem Christi niet en moghen deelachtich zijn/ ten zij dat het wesentlijc vereenicht zij met den Sacramente: Oft de ghene die ons leert/dat hoe-wel het lichaem als-nu inden Hemel syn plaetse heeft/ ende nergens anders/ dies nochtans niettemin door de kracht des H. Gheests door een oprecht geloove/ons die op aerden zijn ende aen Christo ghelooven/van synen waerachtighen lichame ende bloede worden deelachtich ghemaect / ende dat zoo zekerlijck ende waerachtelijck / als wy met onse ooghen sien/ende met onse handen de sienlijcke teeckenẽ wijn ende broot aentasten/ dewelcke Christus tot dier daet heeft gheordineert.

Mijn Vrouwe/ist zake dat dese verklaringhe/diemen over langen tijt in mijn boecken heeft bevonden/dewelcke ick gisteren by gebreck van tijde/ ende verstooringhe niet ghenoech en hebbe moghen te kennen gheven/uwer Majesteyt mach voldoen/dat waer my een zonderlinghe oorzake om Godt zeer hoochelijcken daer van te dancken: Ist zoo niet/zal ick nu zoo stout wesen/ ende noch eens begeeren dat ghy my zoo goetgunstich wilt wesen/dat ic noch eens met levender stemmen uwer Majesteyt daer in mach voldoen / oock mede (is het van noode) zeer gheerne in teghenwoordicheyt der geenre die uwer Majesteyt goetduncken/ daer ick eenichsins mach van verbetert oft geleert worden: Als de ghene die zulcx wel van noode hebben / ende die anders niet en begheert dan altijt meer ende meer te leeren / om middel te hebben om aen uwer Majesteyt eenighen dienst te doen/tot opbouwinghe van een zoo heyligen vereeninghe ende eendrachticheyt.

Dit zijn de eyghentlijcke woorden van my ghesproken / daer mijn Heeren de Prelaten door verstoort zijn.

Ist zake dat ons iemant hier op vraecht/oft wy gevoelen dat Christus van synen Avontmale is absent oft afwesende/wy zeggen neen: Maer sien wy op de verscheydenheyt der plaetsen (ghelijckmen doen moet als daer questie is van lichamelijcke teghenwoordicheyt / ende syn menschheyt bescheydelijck aenmerckende/zoo zegghen wy dat syn

lichaem

lichaem zoo verde van den broode ende van den wijn is: Ja zoo wijt als den hoochſten Hemel vander Aerden is/aenghemerct dat wy op Aerden zijn/ende de Sacramenten dies-ghelijcke/ ende zoo veel als Chriſtus vleeſch aengaet/dat is inden Hemel alzoo verheerlijckt/ dat ſyn glorie ende heerlijckheyt ghelijck Auguſtinus zeydt/ hem de natuere van eenen waerachtigen lichame niet en heeft ontnomen/ maer wel de kranckheden des zelfden. Wilt nu iemant hier uyt beſluyten/ dat wy Chriſtum abſent oft afweſende van ſynen Avontmale maken/ wy antwoordē dat zulcx niet wel beſloten en is: Want wy doen God die eere/ dat wy navolghende ſyn woort ghelooven/ dat hoewel het lichaem Jeſu Chriſti in den Hemel is/ ende op gheen ander plaetſe: Ende wy op Aerden ende op gheen ander plaetſe: Dit niet teghenſtaende zoo worden wy nochtans door een geeſtelijcke maniere door den gheloove/des lichaems ende bloets Jeſu Chriſti deelachtich gemaeckt: Zoo waerachtelijck als wy de Sacramenten met de ooghen ſien/met de handen taſten/ende in onſen mondt ſteken/ ende van haer ſubſtantie hier leven.

Dit zijn tot breeder bewijs de woorden Auguſtini/ in ſyn vijfſte tractaet in Johanne. Doen Jeſus Chriſtus zeyde/ ghy en zult my altijt by u niet hebben/doen ſprack hy van de tegenwoordicheyt ſyns lichaems: Want na ſynder voorſieninghe/ na ſyn onſienlijcke ghenade/zoo is verbult het gene dat hy op een ander plaetſe heeft belooft. Jck zal met u zijn tot den eynde der werelt: Maer na ſyn aenghenomen menſchelijcke natuere/na ſyn gheboorte van Maria/ na het gene dat ghekruyſt ende begraven is/na het ghene dat verreſen is/ wordt deſe ſententie verbult/ghy en zult my altijt by u niet hebben: Waeromme doch dat?Om dat hy na ſynen lichame veertich dagen op Aerden met ſyne Diſcipulen heeft omghegaen/ende ſy hem met den ghesichte navolgende/ ende hier blijvende/ zoo is hy ten Hemel gevaren/ ende en is hier niet meer. De zelfde Auguſtinus heeft noch in den brief tot Dardanum gheſchreven/na der Godtheyt is hy over-al/na der menſcheyt inden Hemel.

Vigilius Biſſchop van Trenten/ die teghen de ketterije der Eutichianen anno 500 heeft gheſchreven/is deſe woorden ghebruyckende. De Sone Godts is na ſynder menſchelijcker natueren van ons gheſcheyden: Maer na ſyne Godtheyt zeydt hy ons: Jck ben met u tot den eynde der werelt. Hy is met ons/ ende hy en is met ons niet: Want hy en heeftſe na der Godtheyt niet verlatē/die hy hier liet blijven/ ende van den welcken hy na ſynder menſcheyt is gheſcheyden: Want zoo veel als de gheſtalte des knechts aengaet/ die hy met ons in den Hemel heeft genomen/zoo en is hy niet tegenwoordich/ maer zoo vele de gheſtalte Godts aengaet/die van ons niet en ſcheydet/ is hy ons teghenwoordich.

Schoone ſentien Vigilij vā der Godtheyt ende menſcheit Chriſti.

De zelfde: Als Chriſti vleeſch op der Aerden was/voorwaer doen en was het in den Hemel niet/ ende als-nu om dat het in den Hemel

is/zoo en is dat op der Aerden niet: ja heeft hem alzo van ons geabsenteert/dat wy den zelfden/ die wy ghelooven met ons op Aerden te zijn/als het woort des Vaders/verwachten/ dat hy na synē vleesche van den Hemel zal komen. De zelfde de eenighe Sone Godts / die oock mensch is gheworden / is door de naturere syns vleeschs op een plaetse begrepen/ende en is op geen plaetse/na den aert synder Godtheyt begrepen.

Het tweedde deel.

De Prelatē beraetslaghen haer om antwoorde op de Oratie vā Beza te gheven.

MIddeler tijt dat dit geschiedde waren de voorschreven Prelaten vergadert/ende raetslaechden met sommige Theologienen ende Canoniken/op de antwoorde diemen op Bezas Oratie zoude geven. Den Cardinael van Loraynen begonde te zegghen. Ic wensche dat die (te weten Beza) hadde stom geweest/oft wy doof: Ende na lange deliberatien/werdt besloten/niet anders dan op twee stucken te antwoorden/te weten/van der Kercken/ ende Avondtmale / zonder van d'ander eenichsins te spreken. Daer na wert besloten een belijdenisse haers geloofs te doen/die sy alt'zamen zouden onderteeckenen:Ende zouden de zelfde ghelijckelijck met haerder antwoorde overgheven. Ende waer't zake dat de Kercken-dienaers (te weten Beza met den synen) dit weygerden voor goet te bekennen/datter alsdan solemnele sententie teghen haer-lieden zoude gesproken worden/ ende alzo haer t'zamenspreekinghe ende disputatie ge-eyndighet zijn. Het welcke sommighe van den haren niet en mochten voor goet bekennen / ende stonden dat met gantscher kracht teghen / het welcke zonder groot ghekijf niet en is ghesciet.

De Gereformeerde biddē dat de t'zamē-sprake voortga.

De Kercken-dienaren voornoemt beraetslaechden hen aen d'ander zijde/den Koninck te bidden/dattet hem niet en zoude believen toe te laten/de begoste t'zamenspreekinghe alzoo te laten breken. Dat oock alreede de voorschrevē Prelaten haer de autoriteyt aennamen Rechteren over henlieden te zijn/die noch niet dan alleenlijck slechtelijck de Artikelen haers gheloofs hadden overgegeven/zonder noch eenige bewijs-redenen te verhalen om de zelfde te beweiren/ diemen hier namaels uyt der Schrift zoude by-brenghen. Ende waer't zake dat syn Majesteyt toeliet/dat dese Prelaten in dit stuck na haren believe sententie teghen hen uyt-spraken/ zoo zoude het gheschieden dat syn Majesteyt/ van het ghene dat hy verwachte/zoude werden berooft/ het welcke was/eenighe remedie te vinden/om het oproer des Rijcx te vredighen. Tot dien eynde werdt van haer-lieden Requeste overghegeven/door dewelcke den zestienden der zelfder maent Septembris/de Koninck wederomme heeft ghesetén om haer te hooren/ met mijn Vrouwe de Koninginne syn Moeder den Koninc van Navarre/ ende andere Princen van den bloede ende groote Heeren. Daer heeft den Cardinael van Loraynen syn redene begost/aldus luydende.

Heer

Heer Koninc/ wy bekennen u voor onsen Opperstien ende natuerlijcken Heere/ ende syn uwe ootmoedighe ende gehoorsame ondersaten ende Dienaren/ ende de getrouwichept die wy u zoo heylichlijck hebben ghesworen ende belooft en zullen wy nemmermeer breken. Na onsen exemple/ ende na de leere Godts die wy u verkondigen/ zoo wilt dan ghy aenhoorders/ (ende alle die onder de regeringhe deses onses alder-Christelijckisten Koninckx staet/) aller menschelijcker ordinantien onderdanich zijn/ om des Heeren wille/ het zij den Koninc als den Oversten/ oft den ghenen die de eerste plaetse by hem hebben/ oft andere die Stadthouderen in eenighe Lantschappen zijn gestelt/ een yeghelijck na synen bevele: Als de ghene die daer van hem ghezonden zijn/ tot wrake der quaetdoenders/ ende tot prijs des goetdoenders/ want alzo is den wille Godts/ dat ghy met weldoen stopt de onwetentheyt der dwaser menschen.

Oratie eñ antwoort vãde Prelate/ door de Cardinael van Loreynen ghedaen.

Dese reden sprack de H. Apostel Petrus/ dewelcke hy met dese vier woorden besluyt/ vreest Godt/ eert den Koning: Gelijckerwijs oft hy zeyde/ eert den Koninc om datmen Godt moet vreesen: Hy isset daer de Koninghen door regeeren/ ende de ghene die daer zijn om Wetten in te stellen/ ordinerẽ dat recht is: Door den welcken de Princen ghebieden/ ende de machtighe het Aertrijck oordeelen. Wie hier van den oorspronc wil zoecken/ die moet belijden/ dat van Godt den Heere alle macht is ghegheven/ kracht ende stercte komt van den alderhoochsten. Hy is het/ zeyt David/ die de Koningen behoet/ die mijn handen het vechten leert/ ende mijn vingheren tot den strijdt bereyt. Met den kortsten/ aenghesien het zoo is/ dat alle Overheyt eñ macht van Godt is/ ende dat voornamelijck der Koningen macht van hem gheordineert is/ ende zoo wie de zelfde wederstaet/ dat hy Godts ordinantie wederstaet/ ende is de verdoemenisse op hem halende. Laet ons dan ghetrouwe ende ghehoorsame ondersaten van uwer Majesteyt zijn/ ende dat om der conscientien wille/ ende niet alleenlijck om uwen toorne op ons niet te halen.

Dit niet teghenstaende/ zo wilt Heer Koninck gedencken/ dat ghy niet alleenlijck een dienaer Gods eñ ons Heeren Jesu Christi en zijt/ maer oock van synder Kercken/ dewelcke ghy voedet ende onderhout: Ghy zijt daer een sone van/ ende gheen Heere/ een lidtmaet/ ende niet het hooft/ ghelijck Godt over langhe tijden door den Propheet syn Kercke heeft vermaent/ dewelcke vande Heydenen zoude vergadert werden: Want aldus spreeckt Esaias/ de Koninghen zullen uwe op-voeders wesen/ ende zullen u haer-zelven onderworpen om eere ende dienst te doen/ het volck ende Koninckrijcke dat u niet zal dienen/ zal vergaen: Ende daer zal alzulcken schade gheschien/ datter gheen woonplaetse en zal worden bevonden. Het welcke de eerste/ ende ons oudtste zeer heylighe Bisschoppen teghen de aldermachtichste ende onoverwinnelijckste Keyseren/ wel dorften schrijven ende protesteren/ zonder dat qualijcken van hen werdt

ghenomen. De H. Ambrosius van den Keyser Valentiniano de jonghe sprekende/zeyt aldus/wat eerlÿcker Tÿtel machmen eenen Keyser gheven/dan dat hy een Sone der Kercken wort ghenaemt? Het welcke hy zonder ergernisse eñ in alle billicheyt mocht zeggen: Want den Keyser is een lidtmaet inder Kercken/ eñ niet boven de Kercke.

De zelfde heeft oock in een Requeste den zelfden Keyser overghegheven/gheweygert/met Auxetio der Arrianisten Bisschop/daer hy als Rechter zoude sitten te disputeren: Ende dat daerom zeyde hy/ dat in zaken die den geloove ende der Kercken aengaende/ Bisschoppen Rechters van den Leecke zÿn/ende de leecke en moghen in haer Consistorie de Bisschoppen niet rechten. Hier door/wie is daer doch (zeyt hy) die het in twÿfel zoude moghen stellen/ den rechten sin der Godlÿcker Schriftueren wel-verstaende/ oft die de goede oude costuymen ende ordinantien wilt volgen / die daer zoude willen loochenen/dat de Bisscheppen in de zaken die den geloove aengaen/de Keyseren niet en behooren te rechten/ eñ de Keyseren in dese zaken hemlieden niet? In dese Consistorie en hoort Christus niet als partÿe plaetse/ maer als Rechter moetmen hem handelen. Ic hebbe geleert dattet inde Kercke moet zÿn: het welcke mÿn Oversten eñ voor-Vaders hebben ghedaen? Moetmen van den gheloove spreken/dese t'zamensprake moet by de Priesteren gheschieden.

Constantinus laet de Gheestelÿcke het oordeel in gheloofs zaken toe.

Aldus is dit onder dien grooten Keyser Constantino onderhouden gheweest/die de Gheestelÿcken zonder eenich wederzeggen/het oordeel in de zaken des gheloofs heeft toe-ghelaten: Eñ en woude noyt eenighe private klachten der Bisschoppen inden Concilio van Nice rechten. Het is Godt zeyde hy die u tot Priesters heeft gestelt/ende u macht heeft ghegheven over ons te Rechten/ten komt my niet toe u te rechten: Hy is alleene u Rechter/ ende ghy en behoort van gheenen mensche gheoordeelt te worden.

Van Valentiniano de oude.

Valentinianus de oude/ heeft dese meyninghe oock zeer wel ghevolcht/zegghende. Ten komt my niet toe tusschen de Bisschoppen te oordeelen/in zaken die den geloove aengaen/oft eenige Gheestelÿcke ordinantien: een alzulckene behoort daer van te rechtẽ/ die eenderley last ende ghelÿcke recht heeft/ te weten / Priesters zullen Priesters oordeelen.

Op desen zelfden tÿt in ghelÿcker vryheyt/predicte voor den Keyser Valentiniano / Gregorius Nasiansenus / ende sprack tot hem de ordinantie Jesu Christi/ heeft u mÿnder macht ende jurisdictie onderworpen/ghy en zÿt het niet alleene die daer ghebiet/ wy doen ooc alzulcx in de aldermachtichste Keyserrÿcken/ten zÿ dat wy den vleesche den gheest willen onderworpen/ eñ Hemelsche dinghen de Aertsche dinghen. Wilt dan o Heer Keyser dese vrye stemme aennemen. Ick weet dat ghy een Schaepken van mÿnder kudde zÿt/ ende het ghene dat ghy regeert/ ende wat ghy ghebiedt dat hebt ghy door de weldaden ende ghenade Jesu Christi.

Maer

Maer waer toe is doch nu dese vergheliickinghe der Koninckliic-ker weerdichept/ met de Priesterlijcke dienende? Ons voornamelijc/ die niet en hebben bevonden noch ooc onse voor-Vaders / van onsen alder-Christelijckste Koninghen eenich onbehoorlijc voornemen ende ons/die daer in de Ampten der gheenre zijn ghekomen / die hare be-hoorlijcke ghehoorsaemhept hare Koningen nopt en hebben geweyghert/ja de zelfde in als voor-ghestaen.

Laet dan (Heer Koninck) het eerste deel van deser voorstellinghen tot dien eynde strecken/dat wy eenen yeghelijcken klare ghetuyghe-nisse laten/ hoe zeer dat wy u vreesen ende eeren/ende hoe zeer dat wy begeeren dat van ons/ ende alle den ghenen die onder onsen bevele staen/ uwer Majestept alle ghehoorsaemhept werde bewesen. Dit strecke oock tot een openbare ghetuyghenisse/van de authoritept die ons Godt over de sielen ende in de leere des gheloofs heeft gelaten/ ende dat onder uwe bescherminghe. Op dat ick nu niet langher op dese matighe zake en blijf staende / maer komen mach om u te doen verstaen/wat nu mijn bevel is/ende van wien ick last hebbe.

Heer Koninck/in dit geselschap het welcke door uwen bevele ver-gadert is/zijn wy een groot getal Aerts-Bisschoppen ende Bisschop-pen/dewelcke opleggingħe der handen van hare Overste ende Pro-vintialen/ende door de ghenade Jesu Christi den heylighen Gheest hebben ontfanghen. Dewelcke oock van de Koninghen uwe voor-Vaderen/ worden ghenaemt Rechters over den volcke te zijne dat onder hem is/ende dat in hare handen is ghestelt / alle het ghene dat nootlijck tot haerder beroepinghe is dienende. Wy zijn oock met consente van onse Gheestelijckhept/den volcke dat onder ons is aen-ghenomen / na dat onse instellinghen van onse heylighe Vaderen/ de Pausen ende den Apostolischen stoel van Roomen is ghescheit: welc-ken Paus wy voor onsen Oversten kennen / wiens bevelen van de Apostelen tijden aen tot noch toe zeer wel zijn onderhouden geweest.

Hier ter plaetsen is ooc een groot ghetal Priesters gezonden/ door de Bisschoppen ende Cappittel-Heeren/ die hier met tegenwoordich en zijn. Oock zekere Doctoren van Parijs (die ick met eerbiedinge noeme) ende van andere vermaerde hooge Scholen/van welcke alle/ ick die aldernutste/ombequaemste/ van verstande ende wel-sprekent-hept ben: Nochtans van haer allen gheordineert/ om u te doen ver-staen in welcke stucken/wy (dies de Heere gedanct zij) alt'zamen een herte/ende siele zijn/ ooc van eenen geloove/onder eenen Godt/ ende eenen hoofde Jesu Christo/onder eene Catholische Kercke/ 'twelcke syn Bruyt is: Hem dienen wy inden Gheest/tot hem zoo buygen wy eens-gesint met onse ghebeden de knien onser herten/wy bidden hem aen/ende door hem bidden wy om ghenade/ ende de gaven des heyli-ghen Gheests/ende en zijn gheensins met eenige Afgoderije besmet/ het zij oock wat het zij datmen ons wilt op-legghen.

Wilt nu (Heer Koninck de somme mijns bevels verstaen/ het is

Somme der Oratien des Cardinaels.

heden acht daghen gheleden/dat door uwen uytghedruckten bevele/
op dese plaetse eenen hoop volcx waren inghebrocht / dewelcke hen
over langhe tijden (wel teghen ons herte) van ons hebben afghe-
scheyden/hebbende een verscheyden opinie des ghelooffs/eñ en willen
haer onse bevelen niet onderworpẽ: Hebben nochtans na hare woor-
den eenighe begeerte ghetoont/ om te leeren ende onderrecht te wor-
den/komende in haer Vaders lant/ende in't huys der vergaderinghe
van hare Vaderen: Dewelcke als sy alzulcx zullen willen bekennen/
wederomme als kinderen in ghenade zullen worden ontfangen. Wy
en willen hen geen dinck verwijten/ maer haer swacheyt mede dra-
ghen/haer oock niet verworpen/maer wederomme roepen/haer niet
afscheyden/maer wederomme met ons nochtans vereenigen/ op dat
wy ghelijckelijc met eenen monde Gode onsen Vader ende den Heere
Jesu Christo moghen eere bewijsen.

Den zelfden antwoorden wy dan met alle lieffelijckheyt ende zoet-
sinnicheyt/dat wy zeer verblijt zijn in de belijdinge/ die sy hebben ge-
daen van de Artikelen allen Christgeloovigen ghemeyn/eñ wenschen
van goeder herten/dat sy zoo wel inder uytlegginghen ende sin daer-
inne met ons over-een quamẽ als sy doen inde letterlijcke woorden.

Aldus syn propositie begonst hebbende/ was alleenlijck van twee
stucken/want hy zeyde waer't zake dat hy op elck Artikel zoude heb-
ben gheantwoordt/ den gantschen dach zoude hem te kort gheballen
hebben. De uytlegginghe deser twee stucken was zeer lanck/ ende
om daer van het inhout sommierlijck te verklaren: het eerste was om
de ghene te verworpen/die daer zegghen dat de Kercke alleenlijck de
verkoorne zijn: sommighe texten uyt der Schrifture voort-gebrocht
zijnde: dat op den dorsch-vloer des Heeren altijt koren ende kaf wort
ghevonden: dat nochtans de Kercke niet dwalen en mach: ende al ge-
schiedet dat een deel van der Kercken dwaelde/datmen het ghesonde
lichaem/ voor't verdorven lidt moeste stellen: Eñ waer't zake dat het
quaet de overhant hiel/datmen dan op de oudtheyt moeste sien/ ende
wederomme tot de eerste ende voornaemste Kercken keeren: onder
dewelcke de gantsche oudtheyt / haer toevlucht altijt tot de Room-
sche Kercke hebben ghehadt/ ende werdt bekendt voor de eerste van
Christenrijck: Waert zake dat nu in de oudtheyt eenighe particulie-
re plaetse der Kercken dwalinghe werdt bevonden/zoo moestmen de
oude Decreten ende alghemeyne Concilien teghen een weynich on-
wetende persoonen stellen: Ende wert in dese Concilien niets bevon-
den: datmen neerstichlijck alle gheschreven sententien/over-een ko-
mende met de gheapprobeerden in der Catholischer Kercken zoude
onderzoecken.

Om datmen dese ordinantien niet en hadde ghehouden/zoo en was
het de Arrianen niet wel ghegaen: insghelijcx zoude hen ghesehieden
die de splinter in haers naestens ooghe zaghen/ ende op den balck in
haer eyghen ooghe niet en merckten.

Op het

Op het tweedde punct/beroerende den Sacramente des Avondtmaels/daer bleef hy langhe tijt opstaende/ende zeyde dat hy ende alle de andere Prelaten der Gheestelijckheyt een groot herten-leet hadden ghehadt/ja zoo zeer groot/ dat sy het zelfde niet en konden veynsen/ om dat sy saghen/dat het heylighe Sacrament der Eucharistien/het welcke ons de Heere tot eenen bant van vereeninghe ende vrede hadde ghelaten/door een neus-wijs onderzoecken/om hooger te zoecken dan-men wel behoort te doene/ een argument oft twist-redene werde gemaect: niet alleenlijc om een geschil/maer sy waren zonder eynde/ ende dit was het rechte middel ende den wech/ om gantschelijc vander waerheyt te verdwalen/ende van de vruchten des Sacraments berooft te werden/dewelcke hy zeyde/dat in dese vier stucken waren gelegen. Het eerste/ in de vereeninge ende versoeninghe/die wy met den anderen behooren te hebben/aenghesien daer ghescreven is/ dat wy vele een lichaem zijn/van eenen broode ende kelcke deelachtich. Het tweedde/de vereeninghe met Jesu Christo/ zoo daer ghezeyt is/ die mijn vleesch eet ende mijn bloet drinckt/die blijft in my ende ic in hem. Het derde/de vergevinge van zonden/om welcke daet het dierbare bloet Jesu Christi is vergoten. Het vierde/het verwachten des eeuwighen levens/door het ghene datter ghescreven is/die dit broot eet zal in der eeuwicheyt leven. In dese disputatie gheschiedet juyst alles contrarie/te weten/daer was verdeyltheyt / de een van den anderen / afscheydinghe van Gode / beroovinghe van vergiffenisse der zonden/ende van het verwachten des eeuwighen levens.

De verdeyltheyt der geenre die van de nieuwe Religie waren/was zulcx in dit stuck/ datter lichtelijcken acht opinien van waren te bewysen/ja noch meer/elck verscheyden ende contrarie: Waer door het veel beter was in Godes sin te volherdē/dewelcke Godt der Catholischer Kercken in haren beginne hadde ghegheven/ende is met den cortsten aldus/ dat het waerachtighe ende levendige lichaem Godes ende ons Heeren Jesu Christi/ ende zijn waerachtighe bloedt/ in dat H. Sacrament teghenwoordich is/ende wort daer evenghelijck ontfangen zoo hy ghezeyt heeft/dit is mijn lichaem dit is mijn bloet/etc.

Welcke woorden (zeyde hy) ist zake dat sy zoo veel niet en doen als sy-lieden/waeromme zijn dan de zelfde in eenderleye gestalte/ door de drie Evangelisten ende de heylighe Apostel Paulo wederomme alzoo ghezeyt? Waeromme en hebben de heylighen Mattheus/ Marcus/ Lucas ende Paulus/ op zulcker manieren niet ghescreven/als langhe jaren daer na onse Sacrament-schenders de zelfde hebben willen uyt-legghen? Aenghesien/voornamelijck/dattet teghen haer ghewoonte niet en is/dat sy veel kleynder zakē dicwils zelve uytleggen/ eñ dat somtijts de schriften van den eenen des anderen schriften verklarē? De H. Martelaer Justinus in syn 2. Apologie tot Antoninum zeyt/dat ons de Apostelen in haer schriften hebben geleert/diemen de Evangelien noemt/dat dese heylige spijse die wy Eucharistia noemē/

het

het vleesch/het lichaem eñ bloet van onsen Salichmaker Jesu Christo is. Wyder/ op dat nu in dese weynich woorden Hoc est corpus meum, door den H. Mattheum ende Marcum ghezeyt/niet blyven en zoude daermen aen mocht twyffelen/zoo komt de H. Lucas ende druckt dese woorden noch beter uyt/ ende en laet daer gheen twyffelachticheydt inne/ zegghende/ dit is mijn lichaem het welcke voor u overghelevert is/etc. Ghelijckerwijs oft hy zeyde/ niet een lichaem het welcke een heylighe verborghentheyt heeft/ ghelijck de Kercke door Paulum wort ghenaemt/maer het vleeschelijcke waerachtighe lichaem Christi/ontfanghen door den heylighen Gheest vanden suyveren bloede der H. Moeder ende Maget Maria. Dat lichaem/daer hy ons inne des daechs na dat hy de woorden sprack in den Avondtvontmale/door syn doot Godt synen Vader heeft versoent.

In dese woorden was de Historie klaerlijc/waerachtelijc/ende zonder eenighe twyffel beschreven/ het bevel was daer opentlijck ende klaer/het Testament het welcke door de doodt des Testament-makers is bevesticht gheweest/ende daerom oock van waerden/ 'twelcke niet en heeft dorven zoo duyster wesen/ dat hy syn erfghenamen een disputatie oft proces van synen wille/die zoo klaerlijc door het woort Testament is uytghedruckt gheweest/ heeft willen achter-laten/ door welcken Testamente wy dorven erfgenamen Godes / ende mede-erven Christi zijn. Alzulcx was de meyninghe van alle de out-Vaderen in de alghemeyne Concilien vergadert/ altijt gheweest: Het welcke door veel Schriften/over al versprevt van oudé tijden/wel is blijckende. Eñ leerden alt'zamen hare toe-hoorders/eer sy tot deser heyliger tafelen zouden gaen/dat sy gantschelijcken niet twijffelen en zouden van de waerheyt des lichaems ende bloets Jesu Christi: Ende en maeckten gheensins swaricheyt om te zeggen/ dat uyt des Priesters hant wort ghegheven / ende datmen uyt de zelfde niet alleenlijck en ontfangt datmen siet/het welcke gheheylicht is door den ghenen die het gheeft/maer oock het gene dat daer by verstaen wort/ de heylichmakinge/ die den ontfangenden heyligende is: Het lichaem des Heeren/zonder eenigen twijfel/het welcke de heylighe Paulus leert/dat ons tot heylichmakinghe is gheworden.

Het gheloove der Roomscher Kercken vandẽ Avontmale.

Wy ghelooven dan (voechde hy daer na by)eñ belijden na de woorden van der heyligher Schriftueren/ ende der out-Vaderen/ dat het lichaem eñ het bloet Jesu Christi/ door de on-uytsprekelijcke werckinghe van Godes ghenade/ ende kracht des heylighen Gheests in dese heylighe verborghentheden teghenwoordich is/uytgedeylt ende ontfanghen wort: Voorby-slaende de manieren van spreken / in zoo ghewichtighen zake/ghelijckerwijs oft wy onsen Heere hier uytterlijck/sienlijck/ende ghevoelijck wouden hebben.

Gheensins (zeyt een heylich Vader) en is hier iet ghevoelijcx ghegheven: Maer onder sienlijcke teeckenen worden ons de onsienlijcke dinghen ghegeven. Wy onthouden ons oock van alzulcke manieren

van

van spreken/als ghy ghebruyckt/door dewelcke het schijnen mocht/ dat wy ter contrarie/onsen Salichmaker afwesende/van sijnē Avontmale wouden hebben/als in een Tragedie/Comedie/ ofte eenich Camerspel.

Voorwaer de maniere waer door hy hier tegenwoordich is/ waer door hy ghegeven/ontfanghen/ende deelachtich wordt ghemaect/ is verborgen/niet menschelijck oft natuerlijc/dan nochtans niettemin/ waerachtich: Wy en ontfanghen zulcx niet door vernuft/ redene/natuere/ maer door den gheloove: Door het welcke (ghelijck ons het heylighe Nicenische Concilium leert (eñ was vande vier eerste Concilien) wy niet te zeer vlijtich op de aertsche sienlijcke Elementen zullen sien: Maer inden gheest ghetogen zijnde/laet ons door den geloove aenmercken/dat op dese heylighe tafel het Lammeken leydt / het welcke de zonden der werelt is dragende/ende dat wy daer waerachtelijck syn dierbare lichaem ende bloet ontfanghen.

Waer het nu beter den raet der out-Vaderen te volghen / dan des Heeren woorden vastelijck te ghelooven / Gode het middel van dit syne werck/den wech ende wetenschap te laten: Dan in zoo zeer hoogen zake/ dat Jodische woort te dencken oft te verhalen/Quomodo, een woort zegge ick/ vol van alle ongeloove ende verdoemenisse voor de Joden ende Joodts-genooten. Gheloost zeyden de heylige oude Doctoren in dese voorverhaelde woorden / Hoc est corpus meum, en twijffelt niet ofte waerachtich zijn/maer wilt het woort des Salichmakers door den gheloove aennemen : Want nademael hy de waerheyt zelve is/zoo en mach hy niet lieghen.

Wonderlijcke dinghen mijn Broeders/zijn van desen Sacramente ghezeydt/dan het gheloove is daer inne van noode/de reden waerom is overtollich/ wetenschap fondeert haer op reden / het gheloove op autoriteyt. Laet dan het gheloove zulcx ghelooven/ ende het vernuft zulcx niet doorzoecken. Daerom zoo moetmen eenvoudelijck gelooven/het ghene datmen niet bequamelijck en mach doorgronden. Het zekerste (zeg ick) ware alzoo ootmoedelijck daer van te gevoelen ende spreken: Maer om datter sommighe zoo diepsinnighen gevoelen van hebben/ende meer dan het ons dunct van noode te syne/ datmen daer zoo zeer nauw' na zoude onderzoecken/zoo hebbense ons tot dese maniere ghedronghen. Nu wel-aen / waer sy ons trecken teghen onsen wille/laetse ons willichlijck volghen.

Sy en ontkennen niet / dat sy ende de hare hen grootelijcx op dese maniere/aen dat woort corporaliter verergeren: Nochtans houde icse voor te zeer versochte lieden in den out-Vaderen/datse zouden willen ontschuldighen/dat sy dit daer niet ghebonden en hebben: Want dat woort ende dierghelijcke/ worden zeer dicmael in zulcke redenen als hier verhaelt zijn/ gebonden/daerom zoo waer het veel beter zedelijc daer van te spreken/ ende zoo uyt te legghen/ dan de zelfde zoo qualijcken te nemen.

De Griecxsche ende Latijnsche out-Vaderen loochenen dan/ dat de Christenen met Jesu Christo alleenlijck vereeninge ende gemeynschap/ door eenen levendigen gheloove ende reynder liefden hebben/ oft/het welcke het zelfde is/dat wy alleenlijck door betrouwen/hope/liefde/ Religie/onderdanichheyt ende wille/gheestelijcken met hem vereenighet zijn: Maer sy willen daer-en-boven/ dat inzonderheyt door de kracht van desen heylighen Sacramente/behoorlijc eñ weerdichlijck ontfanghen/wesentlijck ende inder daet Jesus Christus zijn zelven ons ghemeyn maeckt/door waerachtighe ghemeynschap ende deelachticheyt synder natueren/ ende substantie syns lichaems ende bloets/ende dat hy waerachtelijcken in ons woont/ ghelijck wy hebben ghezeyt/ dat dese dinghen ghenomen ende ontfanghen wordende/maken dat wy in Jesu Christo zijn/ende Jesus Christus in ons/ zoo daer gezeyt is/die mijn vleesch eet/die blijft in my ende ic in hem. Door welcke blijven ende vereeninghe van hem met ons eñ van ons met hem/om dit zelfde te beter uyt te drucken ende aen te prijsen/zoo en ontzaghen sy haer niet dese adverbia ofte by-woorden te gebruycken/substantialiter, naturaliter, corporaliter.

Voornamelijc/zoo ghebruyct Hilarius in desen propooste altijt dit woordeken Carnaliter, dat is gezeyt/ na de waerheyt der substantien/ ende natuere des vleesches/van het lichaem ende bloet ons Heeren Jesu Christi/alzo dat het zelfde/nergens in zoo-wel en mach plaetse hebben/als op dese plaetse: ende is waerachtich/ende verbult/het gene dat de H. Paulus zeyt. Quod sumus Christi comparticipes, concorporales, adeo (vt ita loquar) consanguinei, quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, de ossibus ejus, dat wy van eenen vleesche ende bloede met hem zijn/leden van synen lichame/van synen vleesche eñ beenen. Als wy nu somtijts met hen oft haer/navolgende dese woorden ghebruycken/ zoo en is nochtans ons ghevoelen daerom niet/ noch en zeggen oock niet/dat de maniere van dese gemeynzame ende innerlijcke blijvinghe/ ende vereeninghe onses Salichmakers/ met ons/ ende van ons met hem/ daerom natuerlijck/ wesentlijck/ lichamelijck oft vleeschelijc sy: Maer wy belijden daer ter contrarie meer (zoo verre men het mach zeggen) dan boven natuerlijcke/boven wesentlijck/ boven Gheestelijck/ boven onsienlijck/ onuytsprekelijck/ zonderlinghe ende eygentlijcke tot desen Sacramente/nochtans niet teghenstaende waerachtich/ende niet alleenlijck/ figuerlijck oft beduydelijck. Zoo veel als der teghenwoordicheyt aengaet/ immers zoo weynich ende noch min zeggen wy/ datse begrijpende is/oft circonscriptive, diffinitive, subjective, oft op eenighe Physische oft natuerlijcke maniere is.

Daer na/ zoo en is dit met gheene Artikelen van onsen gheloove wederstrijdende/voornamelijck van der Hemelvaert ons Heeren Jesu Christi boven alle Hemelen/ ende syn sittinghe ter rechter-handt syns Vaders: Van welcke Artikelen ghy-lieden de eerste zijt/ die ick weet

weet dat by menschen geheugenisse voort zijn gestelt/ om daer mede de tegēwoordicheyt onses Salichmakers in dē Avontmale te bestrijden. De out-Vaderen en waren zoo subtijl noch vernuft niet: Maer predicten eenvoudelijck eñ ootmoedelijck den Sone Godts gelijckelijck vleesch te hebben gehadt/ doen hy ten Hemel is ghevaren/ eñ dat hy ons oock het zelfde in syn heylighe verborgentheden hadde gelaten: Hier zijn/ eñ daer zijn sursum Helias, deorsum Helias (zeyde een van haer-lieden) eñ veel beter dan Helias/ die in der locht op-ghetrocken wordende/ heeft synen mantel synen Discipel ghelaten.

Sy baden oock dat in't ghebruycken deses Avontmaels: Ghy die daer boven sidt met uwen Vader/ eñ hier met ons onsienlijck op Aerden verkeert/ wilt ons door uwe machtige hant uwe onbevlecte lichhaem/ eñ u dierbare bloet geven. O wonder werc (riepen sy) o goethept Godes/ den genen die boven met den Vader is geseten/ is op den zelfden tijt onder onse handē/ hy wort ons allen gegevē die hem willen ontfangen/ ende doet zulcx voor alle de omstanders oogen zonder eenighe verdonckeringe oft valsch ghesichte: Daer ick niet en sie/ dat hier gebreck van zoude zijn/ waer't dat de aengeboden ofte gepresenteerde dinghen daer oock niet teghenwoordich en ware.

Sy zeyden dat onse Heere met hem in synen Hemelschen throon hadde genomen/ 'tghene dat hy ons geeft te eten/ eñ dat ons de Aerde eenē Hemel is/ ter wijle wy hier noch zijn. Dit Koninclijcke lichaem/ 'twelcke inden Hemel is/ weerdich der alderhoochster eeren/ dat wort ons hier op Aerden voor-ghestelt/ men latet ons aentasten ende eten.

Sy zeyden mede/ dat Jesus Christus oock in dese heylige tafel des Avontmaels/ tot den ontfangenden aldus hadde gesproken: Eet my/ drinct my/ ic stijghe daer op inden Hemel/ eñ hier op der Aerden/ ick ben met u vermenget eñ vereenicht/ ic en ben oock niet slechtelijc van u ontfangen: Maer u uytgedeylt zijnde/ ben ick van u ghegeten ende gedroncken. Zo datter zo grooten vereeninge eñ vermenginge is tusschen ons/ dat wy alzoo vereenicht eñ vermengt van den anderen niet wijder en zijn/ dan van twee-en een ghemaeckt.

Sy troosteden hier alzoo de Kercke: O lieffelijcke Bruyt/ ghy hebt op Aerden uwen Bruydegom aen't Sacrament/ die ghy in dē Hemel zonder decsel oft voorhanck zult hebben/ eñ hier is de waerheyt/ maer bewonden ende bedect/ dan daer openbaer. Sy dorsten wel aldus tot den Bruydegom zegghen/ van waer komt ons doch dit soete Jesus/ dat wy arme aert-wormkens/ hier op Aerden kruppende/ anders niet dan stof eñ asschen zijnde/ u voor-handen eñ voor ooghen hebben: Eñ middelder tijt zijt ghy gantsch ende gheheel aen de rechte hant uw's Vaders sittende: die op een minute tijts/ van het Ostē tot het Westen/ van het Noorden tot het Zuyden/ zijt teghenwoordich ende ons allen by-staende/ een in vele/ ghy zelve in verscheyden plaetsen. Van waer komt doch dit? Voorwaer niet van onse verdiensten/ maer van uwen wille/ goetheyt/ believen ende soeticheyt.

Een Priester eer hy celebreren zoude/moeste hem aldus bereyden: Met wat leetwesen van herten/tranen/ eerbiedinghe/ boven suyverheyt des herten ende Gheestes behooren wy dese Hemelsche eñ Goddelijcke sacrifitie te celebreren/ daer u vleesch inder waerheyt wordt ontfanghen/daer u bloet in der waerheyt wort ghedroncken/ daer de alderhoochste dinghen met de alderkleynste zijn vermenget/de Goddelijcke met de menschelijcke. Inder waerheyt die alzoo leeren ende predicken/die en twijffelden niet dat het lichaem ons Heeren/'twelcke over zoo menich hondert jaren ten Hemel is gevaren/ dat het daer is/ende nochtans ghelijckelijck by ons in desen Sacramente/ daer't ons inne wordt aengeboden ende ontfangen. Alzo weynich droomden sy ooc/ dat het voorschreven lichaem van den Hemel daelde/ hem verroerde in het vertrecken/ ghelijck wel een van haerlieden zeydt. Non quod ipsum corpus assumptum ex cœlo descendat, &c. Met den welcken wy hem meynen zoo weynich van den Hemel te doen dalen/ van des Vaders rechters-hant te trecken / ende dierghelijcke onbehoorlijcke spreeckwoorden: Dat wy ter contrarie/aengesien wy alle daghe belijdenisse ons Gheloofs van dese heylighe verborghentheden doen/dese Artikelen singhen. Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis, &c. Sursum corda, habemus ad Dominum. Ende nochtans zoo wiltmen ons dese ende dierghelijcke duysterheden op-legghen / ghelijckerwijs oft onse ghevoelen ware/ dat in desen Sacramente / nos Christum Dominum cœlo, vel dimoveremus, vel eliceremus, vel etiam descendere faceremus: Hoe-wel het nochtans alzoo is/ dat onse Leeraers daer contrarie van leeren.

Op ghelijcke goeden geloove willen ooc onse partije Augustinum tot haer trecken/zoo hy tot Dardanum schrijft / hoe-wel sy niet en moghen ontkennen ende loochenen/als sy den gantschen brief doorlesen (ghelijck ick niet en twijffele sy en hebben't ghedaen) dat daer gheenighe vermaninghe van desen heylighen Sacramente en wordt ghedaen. Ende om dat dese heylighe man / zoo dickmael op andere plaetsen daer van gheleert ende gheprediet heeft / zoo behoordemen veel meer uyt alle die andere plaetsen/dan uyt desen brief de sententie/beroerende deser materien uyt te trecken: Het welck wy henlieden hier op voor antwoorde gheven/niet dat wy daerom geen ander beantwoordinghe en hebben.

Met ghelijcker slechticheyt hebben onse wederpartije hier/dat is te zegghen/ wel wijt van Duytslant / ende ghelijck teghen de Wet qualijck vanden dooven sprekende/bevochten het ghene dat wy niet en begeeren te weten/de consubstantiatie: Dewelcke om datse in onse Walsche Kercke niet en is aenghenomen/zoo zullen wy de zelfde den Vorsten ende Predicanten des Keyserrijcx / diemen Protestanten noemt/laten verantwoorden: Dewelcke ten minsten met ons in dit stuck over-een komen/ teghen de ghene die Duytslant als ons/Sacrament-schenders noemen: Dewelcke na de klare ende waerachtige

woorden

woorden vanden almachtighen Heere/tot op desen tegenwoordigen dach toe / volstandelijc houden ende beweiren/de tegenwoordighept ende ghemeynschap des lichaems ende bloets Jesu Christi / in desen heylighen Sacramente.

Nu kome ick tot het ghene/dat ghy zoo wel hier ghezept hebt van desen Sacramente/als op andere plaetsen geschreven/boven het ghene/dat de belijdinghe van u/upt den name van allen den uwen ghedaen/is mede brenghende. Jst dat ghy niet en ghelooft Christus in deser werelt te zijn/ zoo veel als syn vleesch aengaet / na syn Hemelvaert/niet meer dan voor syne mensch-werdinghe/ zoo ghelooft ghy dan niet een ander lichaem/dan sienlijck/ hoe-wel dat de heylige Augustinus (die ghy wilt dat op uwe zijde is) zoo dickmaels onsienlijck noemt: Meynt ghy niet anders te zijne/ hoe-wel dat krachtelijcker in't ghebruyck der Sacramenten/dan inde predicatie syns Woorts: Acht ghy't oock een dinck te zijne/Christum aen te doene in't Doopsel/ende syn lichaem te eten/ende syn bloet te drincken in't H. Avontmael? Metten kortsten/ist dat ghy oft andere / hem op zulcker wijse bindet oft herberghet inden Hemel/datmen hem geensins op Aerden en derf zoecken/ ja niet meer in cæna quàm in scena, imo quàm in cœno (het welcke om der swacken wille niet van noode en is/dat inden Fransoysche werde ghezeydt:) Ons oock ter contrarie leert/ dat het Avontmael hier op Aerden wordt ghehouden: Ende niet daer boven inden Hemel. Eñ dat wy zoo scherpsinnich/zoo subtijl eñ vernuftich niet en zijn/dat wy waerachtelijck/ende inder substantie niet en konnen begrijpen het gene dat vanden Avontmale absent is/dat het daer nochtans waerachtelijck ende substantialijck wordt uptgereyct ende ontfanghen: Eyndelijc daer te zijn ende niet zijn: om de heylige teeckenen niet te berooven/ oft t'ontledigen van afgebeelde oft gepresenteerde dinghen: ende niet teghenwoordich oft aengheboden: dat ghy Christum scheydet/absenteert/ ende zoo wijdt daer van stelt als den hoochsten Hemel vander Aerden/op dat ick't u met niet te veel woorden en zegghe: Zoo zijn wy in dit stuck zoo verre van u opinie/ als't hoochste des Hemels van't diepste der Aerden is. hy spreect tot Beza.

Laet alle de ghene die de zaken van onse Religie onderzoecken (gelijck als sy behoort onderzocht te werden/ door de Goddelijcke leere ende niet door menschelijcke wijsheyt) sien ende oordeelen / wie van ons/Christo onsen Heere ende Godt meer toe-schrijven? Ghy-lieden/ beweirt den Hemel/daer hy is opgheklommen/een zekere plaetse onder andere Hemelen te zijn/ daer hy alleen na den lichaem ende nerghens elders en mach zijn/ofte wy/die om te ghelooven dat hy in den Hemel is/en laten niet te ghelooven dat hy over al is/daer syn heylighe misterien bedient ofte gecelebreert worden/zonder van den middel anders ofte yet verder te onderzoecken/dan alleen van syn almoghende woort. De alder-goedertierenste ende almogenste Godt geve/dat gelijc de eerste ketterije / onder de Discipulen van synen Sone

onsen Salichmaker upt syn woort/als te hartluydende/occasie heeft genomen/datter veel verharden/al murmurerende wech van hem te rugghe ghegaen zijn/ende niet meer met hem en wandelden: Dat alzoo dese nieuwe ende laetste twist/ dese zegge ic Sacramentische oorloghe/ die hem zoo dickmaels vernieut/ alle middelen van te vereenighen/van de zaken te matighen ende te versachten/tot meerder rust onser lichamen ende sielen/ ende tot groote salicheyt des Rijcx niet wech en neme: boven al/ datse tegenwoordichlijc onse reformatie/zoo voor ons als onsen Ondersaten ofte kudde zeer noodelijcke/ die wy hadden moghen beginnen niet en verstoort ofte behindere/maer dat hen eerder believe te beletten/dat in dese laetste daghen ende periculeuse tijden niet en geschiede/'tghene dat een man van grooter name ende fame onder onse partye/ radende syne mede-gesellẽ/ datmen dese tuylicheyt ende tragedie oft twist van den beginne wech zouden doẽ/ hem voorzeyt heeft/datse dreychden eene verschrickelijcke veranderinghe/niet alleenlijc van Koninckrijcken ende Keyserrijcken/ maer oock van de gantsche Kercke.

My dunckt dat ghy wel wat meer verdriets inde lancheyt mijner reden hebt/ dan het my wel lief is/ ende daer upt zoo niet en zijt ghenoech ghedaen/als ick wel woude wenschen.

Wilt ghy nu zonder eenige authoriteyt oft redene volherden/ende in gheenigher tijt der voorleden jaren glooven/hoe-na ghy de zelfde oock meucht vinden/dat sy na de doot ons Heeren Jesu Christi moghen zijn/ van de eerste Kercke af tot uwer afscheydinghe toe / van welcken alle/ wy u den keur gheven: Ist dat wy zonder oorzake om zoo rechtvaerdigen zake voor te staen/u zoo zeer hatich zijn/ende dat ghy alzoo door openbare belijdinghe/u van ons afschept/als vanden ghenen die niet waerdich en zijn u te sien/ met u te leven oft logeren/ noch inde zelfde Kercken (ick verschrick my dat ick't zegghe) u gebeden/ende Gode offerhande wilt doen/ ende de heylige Sacramenten bedienen: Ten alder-minsten in onse twist-zaken/ zoo en wilt dan de Griecxsche Kercke voor gheen Rechters weygheren/ist dat u de Latijnsche Kercke/te weten/de Roomsche zoo zeer teghen-staet/ eñ geeft u tot dese particuliere/aenghesien u de alghemeyne mishaecht. Wat zegghe ick doch van de Griecxsche Kercke? Ghelooft in de Confessie van Ausburch/ende de Kercken die de zelfde hebben aenghenomen/ zoo zult ghy u-zelven van allen desen terstont verwonnen vinden. Vint ghy dan geen plaetse by den genen/die haer van ons hebben afgescheyden/ ende dat ghy met haer by-na in alle andere stucken overeen komt. In dit stuc van den hoochweerdigen Sacramente en kont ghy met haer niet eens-gesint werden: Wat hope mogen wy anders van u hebben dan met woorden/dat ghy met ons zult accorderen/die met ons in dit stuc eñ in zoo veel andere noch on-eens zijt? Hebt ghy nu u meyninghe alleene lief/ zoo wort inder daet alleen levende menschen oft kluysenaers: Wilt ghy zoo weynich met onsen geloove ende

handel te doen hebben/ zoo loopt wijt van ons/ ende en verstoort de kudden niet meer/ die u niet bevolen en zijn/daer ghy ooc gheen Wettelijcke beroepinge van en hebt/ na der authoriteyt die wy van Gode daer van hebben. Daer zijnde/zoo hebt ghy ledicheyt om voor uwe nieuwe opinien te waken (zoo verre het u Godt toe-laet) ghelijck de onse in onse leeringen hebben ghedaen: (want wy stellen u den sin der Schriftueren voor/ met meerder reden danmen ten tijden Tertulliani dede) dit zal een oorzake wesen/om veel beroerde conscientien te vredighen/ende uwen partijdighen hoop stille te laten sitten.

Waer-inne Heer Koninc wy u altezamen in den name Godes bidden ootmoedichlijck/ van welcken Godt ghy hebt/ dat ghy zijt/ dat ghy hier aen de hant wilt houden/ende dat ghy in dese heylighe belijdinghe des geloofs wilt blijven/ die wy u nu hebben verhaelt/ zoo de algemeyne Kercke altijt heeft gheleert na de woorden ende ordinantien Godts. Dit doende zult ghy in u doen verwecken / eñ herkennen de gratien die Godt overvloedichlijck inde heylige Religie heeft gestelt: Niet alleenlijc in u groot-Moeder de Koninginne Claude/eñ in uwe Moeder de Koninginne Katerina/onse opperste Vrouwe: niet alleenlijc zegge ick/in die'n grooten eñ wijsen Koninck Francisco de eerste uwe groot-Vader / ende de goede zoo zeer beminde Koninck Henrico u Vader/oock in den wel-ghemanierde Koninck Francisco de tweedde u Broeder/maer ooc in zoo veel Koninghen u voor-Vaders/alt'zamen onse Heeren/van den tijt Clodovei de eerste Koninck tot u toe: Van den welcken niet een van den Catholischen geloove en is af-ghedwaelt gheweest/daer en is niemant ghevonden/ die de Religie van syne voor-Vaderen heeft verlaten/ ende hebben u alt'zamen door successie den name des alder-Christelijcsten Konincx ende eerste Sone der Kercken ghelaten. De zeer groote ende goede Godt gunne/ dattet uwe nakomelingen insghelijcx moet gheschieden/ende dat op u Heer Koninck ende op uwe ondersaten / onse goede Godt syn machtighe hant / tot wrake van syn oprechte oordeel niet en moet ghebruycken.

Ende ghy mijn Vrouwe/nademael dit gantsche Konincrijcke u de bewaringhe van onsen jongen Koninc / zoo lange als hy onmondich is/ bevolen heeft/zoo siet toe dat ghy ons desen kostelijcken pant wel bewaert/ ende levert ons den zelfden wederom als hy tot syne jaren is ghekomen/in zulcken gheloove als hy u is gelevert/ende daer ghy hem tot noch toe zoo sorchvuldichlijcken hebt in op-ghevoet. Dit en zal niet min ghedaen zijn/ dan die H. Koninginne Clotilda en dede/ welcke u is voor-ghestelt om na te volgen/dewelcke door haer heylighe onderwijsinge een oorzake was/dat haer man Clodoveus tot den H. Christelijcken geloove wert ghebracht: Zult ooc dit doende uwen Sone op-voeden / na den wille eñ meyninge van uwen man den Koninc Henrico/hoochloflijcker memorien. Voor hem dan mijn Vrouwe/ende in synen name/nademael wy na Godt niet en hebbē/dat ghy

weerdi-

weerdigher acht door uwe gemeyne onverganckelijcke eñ eeuwich-duerende vrientschap/zoo bidden wy u ootmoedelijcken dit stuc/ als in alle anderen/dat ghy sijnen heylighen wille wilt volghen ende volbrenghen: Ende niet ghedooghen dat alzoo syn ghedachtenisse zoude worden te niet ghedaen. Insgelijcx van dien grooten Koninc Francisco uwe schoon-Vader/die u tot dit groot ende zeer geluckige houwelijck syns soons heeft gheroepen: Op dat sy niet gantschelijck berooft en worden van haer meyninghe/te weten/ het heylighe onderwijs haerder kinderen.

Wy en twijffelen niet / ghy zult dit doende groote bystant vinden van den Koninck van Navarre/ende van onse Heeren de Princen van den bloede/ dewelcke van haer alder-Christelijckste Ouders niet en zullen willen af-aerden. Dat zelfde zullen u oock raden/die de eere hebben des Konincx raet ende Ghenooten te zijn/ oock de Officiers van Franckrijck/van dese goede Koningen op-gevoet ende gevoordert/den welcken oock sijnen wille is bekent geweest. Eñ ghy doorluchtighe ende Christelijcke toehoorders/en zult u hier inne niet alleenlijck oprechte Christenen ende gheloovigen bewijsen: Maer zeer ghetrouwe ende goet-gunstighe ondersaten uw's Konincx/ door den welcken wy alt'zamen door Godes ghenade hopen/ dat dit gantsche Koninckrijck in alle vereeninghe zal werden ghehouden.

Om dit Heer Koninck te besluyten/zoo beloven wy Gode met eendrachtiger herten ende stemmen/ voor ons ende de gantsche Walsche Kercke/insghelijcx uwer Majesteyt/ dat wy nemmermeer van dese heylighe Catholische leere en zullen wijcken / daer wy ons beste om doen/om altijt in onse Kercken te leeren: Ende en zullen goedt noch bloet sparen om de zelfde voor te staen/ghelijck wy oock altijt bereyt zullen zijn/om niet te vergeten dat uwen dienste ende voorstant uwer kroone aengaet.

Na dat den Cardinael van Lorayne sijn redẽ hadde voleynt/zijn de Prelaten ghelijckelijck ronts-om den Koninck op-gestaen/ tot den welcken den Cardinael van Tournon/met korte woorden heeft ghesproken/approberende ende bevestighende uyt den name van alle de Prelaten/het ghene dat den voorschreven Cardinael van Lorayne sijnder Koninckljjcke Majesteyt hadde voor-ghestelt/ hen herbiende zoo verre het noodich ware/dit alt'zamen met haren bloede te onderteeckenen: Betuyghende/dat sy in desen gelove wouden leven ende sterven: als ghelijcformich zijnde/den wille ons Heeren Jesu Christi/ ende de leere van sijnder Bruyt / onse heylighe Moeder de Kercke. Sijnder Majesteyt ootmoedelijck biddende/dat hy het zelfde alzulcx woude ghelooven/ja een volkomen gheloove daer in stellen/ ende in de Catholische Religien/ daer syn voor-Vaders in hadden gheleeft/ woude volherden.

De Cardinael vã Tournon antwoort voor alle de Prelatẽ

Wijder/waer't zake dat de gene die hen vander voorschrevẽ Kercken hadden af-gescheyden/voor goet wouden bekennen/ oft het gene

dat de

dat de Cardinael van Loraynen hadde voor-ghestelt te onderteeckenen/sy zouden aengenomen worden/ende breeder in haer ander stucken daer sy oock onderrechtinghe van begeerden/ werden ghehoort/ anders behoordemen hen alle ghehoor te weygeren/ende syn Majestept behoordese wederom te zeynden/ ende syn landt daer van te reynighen. Waerom hy synder Majestept upt den name van't gantsche ghesełschap der Prelaten/ootmoedichlijc was biddende: Op datmen in synen Rijcke niet en zoude sien noch en hadde/dan een geloove/een Wet/ende Koninck.

Als die voorschreven Cardinael van Lorapnen voleyndt hadde/ heeft Theodorus Beza den Koninck ghebeden / dat het synder Majestept hem beliefde toe te laten/dat hy op den staenden voet op alle de Artikelen des Cardinaels mocht antwoort gheven/ ter wijle hem dat noch versch inde memorie lach: Daer by voeghende/dat hy ende de andere Dienaers des woorts zorchden/ dat sy zulcken bequaemhept niet meer en zouden moghen krijgen om te antwoorden/ waer't zake dat sy dese verloren: Aenghesien de sprake ginc/dat de Prelaten van meyninghe waren/met hen naer dien daghe niet meer te handelen/dan door veroordeelen ende bannen.

Beza begheert op dē staendē voet te antwoordē op des Cardinaels Oratie.

De Koninginne met haren Raedt/daer van de meeste waren Cardinalen ende sommighe Prelaten/beraden hebbende / dede de voorsz Kercken-dienaren zegghen/dat sy zouden vertrecken/ende dat hen op een ander tijt dach zoude werden ghestelt om haer te verantwoorden.

Appointement vā der Koninginne van't vertreck der predicatien.

Door welcke oorzake de voorsz Beza ende syn medegesellen/ siende dat na veel daghen hier inne niet en wert ghevoordert/hebben den Koninck een Requeste overghegeven/hier toe streckende: Nademael syn Majestept belieft hadde hen van zoo verre landen ende verscheyden plaetsen te roepen/onder versekeringhe ende ghelepde van eenen Koninckljjcken woorde/om tegen de dwalingen ende mis-bruycken over langhe tijden inder Kercken geplant/ ende door de Pausen ende haren Suppoosten inghewortelt/ eenen middel om de zelfde gantsch upt te roepen/te vindē:Het welcke door Godes woort/zijnde een vierich sweert/moeste gheschieden: waren door dat zelfde middel daer ghekomen/om met de voorsz Prelaten vriendtlijck ende broederlijck van dier zaken Godes te spreken/syn eere ende de verdruckinghe syner Kercken voor te staen/ dewelcke by-na gantschelijck verscheurt ende vervallen was/ende dat door de tyrannije/inbrekinghe van Satanas dienaren/ende grijpende Wolven/die de zelfde van haer eygen natuerlijcke verciersel hebben berooft/ ende hebbense met menschen vonden vermomt/die anders nergens toe en strecken dan om de zelfde te vernielen/ ende den heylighen name haers Bruydegoms Jesu Christi vander Aerdē wech te nemen: Het welcke altemael door des Satans schalckhept/raet/ende hulpe is gheschiet: Zoo dat sy op desen teghenwoordighen tijt anders niet meer en hadden behouden dan den name der Kercke / berooft zijnde van hare goederen/ welck het

Somma der requeste van Beza overgegevē om ghehoor te verkrijghen.

Job 20.31

2 tim. 3.16

goet der armen is/dewelcke na haer hebben ghetrocken de gene / die valschelijck den tijtel der Prelaten ende Bisschoppen / zedert die tijt dat het Pausdom over de gantsche werelt syn heerschappije heeft begonnen: Dan het is het ampt eens Christelijcken Koninckx / de schilt ende wapenen inde hant te nemen/om de zaken des genen te beschermen/die hem inden Koninclijcken throon heeft gestelt: Ende dat hy door de exempelen Ezechie/Josie/ende andere Koninghen/die Gode beminden/is gehouden/alle syn sinnen/ verstant/macht/ende stercte te gebruycken/van Godes woort/ ende synen dienst wederom op te rechten: Ende dat hem alleene / als het hooft ende Capiteyn van alzoo veel arme sielen/ inde uytterste diepten der onwetentheyt versopen ligghende/hebbende haer toevlucht naest Gode tot hem/voornemelijcken toe-quam hier inne te versien. Waer't zake dat hy nu dese questie met een oprecht voornemen ter herten name / syn uytterste beste dede om Godes eere ongheschent te bewaren/dat syn H. woort door synen gantschen Rijcke ende landen/heerlijcken mocht worden ghepredict: Zoo voldede hy de beroepinghe van eenen alder-Christelijcksten Koninck: Zoude alzoo Godes zeghen in hem gewaer worden/hy zoude synen scepter in alle voorspoet sien bloeyen/ ende de behoorlijcke ghehoorsaemheydt der gheenre/daer hem die goede Godt Koninck over hadde ghestelt/zoude hy bevinden.

Dese voor-gaende Requeste/op dese eñ dierghelijcke vertooningen ende klachten ghefondeert zijnde/ werdt op desen tijt noch dickmael weder verhaelt ende overghegheven/ende werdt ten laetsten gheantwoort niet/nochtans niet zonder swaricheyt eñ groote beletselē/die daer teghen geschiedden: Ende wert besloten/dat de t'zamen-sprake van den voorsz Kercken-dienaren voortganc zoude hebben/ dan niet in't openbaer/maer alleēlijc op een geordineerde zonderlinge plaetse.

Hier door zo wert dese t'zamen-sprake/tot den vierentwintichsten der zelfder maent vertoghen. De Kercken-dienaren tot sinte Germains zijnde/daer ontboden wesende/hebben haer vertoont voor de Koninginne/ vergeselschapt met den Koninck ende Koninginne van Navarre/ende andere Princen ende Heeren vanden Raet: Daer oock de Prelaten Theologinen ende twaelf Kercken-dienaren alleenlijck waren/zeer weynich andere mochten daer komen.

Daer begonde den Cardinael van Loraynen met korte woorden te verklaren/dat dese vergaderinghe gheschiedde/ om te hooren wat de Kercken-dienaers zouden willen zeggen/op het ghene dat hy hen hadde voorgestelt. Waer op Beza op-staende uyt den name van alle syne mede-ghesellen de Kercken-dienaren/ende voor alle de Fransoysche Kercken/ die by haer-lieden de Ghereformeerden werden ghenoemt/aldus heeft ghesproken.

Beza beantwoort des Cardinaels reden.

Mijn Vrouwe/na het aenroepen van den name des Heeren/op dat hy ons door een zonderlinghe ghenade in een zoo ghewichtigen zake wil bystant doen / eñ ons van alle opinien oft afgunsticheden vryen/

ende in de plaetse der zelfder/ in onse herten oprechte kennisse synder waerheyt planten/met een oprechte begeerte om de zelfde tot de eere syns Goddelijckē naems voor te staen/tot toe-neminge uwer hoocheyt/ende ruste der gantscher Christenheyt/voornamelijck van desen Rijcke: Zoo zullen wy met korte woorden antwoort gheven / op het ghene dat mijnen Heere den Cardinael onlancx/alleenlijck op twee puncten van onser belijdinghen/die uwer Majesteyt drymael is ghepresenteert/ begeerde te verklaren: te weten/op't gene dat der Kercken ende haerder autoriteyt aengaet/ende daer na van den H. Avontmale ons Heeren Jesu Christi.

Het is waerachtich/waer't zake dat ons die goetheyt hadde gheschiet/om op den staenden voet te antwoorden/ ter wijle dat wy alle 'tghene dat wy ghehoort hadden/versch in der memorien behielen/ oft oock de zelfde redene des Cardinaels hadden moghen in handen krijghen/dat wy alsdan van stuck tot stuck gheschictelijcker zouden moghen antwoort geven/eñ moghelijck beter: Dan nu het alzoo niet en is gheschiet/zullen wy nochtans zegghen 'tghene dat ons Godt in't herte zal zeynden/op datmen mach verstaen waer in dat wy alreede eens zijn/ende insgelijcx de stucken wete/daer wy noch on-eens in zijn/ den almogenden Godt biddende dat hy ons door syn oneyntlijcke goetheyt daer-inne wil vereenighen.

Zoo vele dan het eerste stuck/te weten/ vander Kercken aengaet/ Van de zullen wy in dry deelen deylen/ende daer van handelen: Het eerste is/ Kercken. wat de Kercke is: Het tweedde/welck daer de teeckenen van zijn: Het derde/welck oft hoedanich haer authoriteyt oft macht is.

Het is kenlijck ghenoech/dat het woordt Kerck / (het welcke een Het woort Griecx woordt is/ende uyt een ander woort ghetrocken) het welcke Kercke. zoo veel beduydt/ als van d'een plaetse tot de andere roepen. Maer wy vinden inde Schriftuere datter tweederley roepinghe is: de eene is met de kracht des heylighen Gheests t'zamen gevoecht/waer van Ro. 8, 28. in't achtste cappittel tot den Romeynen wort gesproken / daer gezeyt wordt/dat Godt de ghene rechtveerdicht/die hy heeft geroepen. De andere/ hoe-wel dat sy van buyten schijnt te zijne als de eerste / is nochtans zoo veel de salicheyt aengaet/van gheender weerden: Niet dat het ghebreck van Gode komt / maer vande menschen/ die doof willen zijn/ghelijct ghemeyne spreuck-woort zeyt.

Gheen quader doofheyt der ooren:
Dan gheensins te willen hooren.

Van dese roepinghe heeft de Heere ghesproken/als hy zeyt/ datter Matt. 22 veel gheroepen zijn/maer weynich uytverkoren. Daerom zoo moet 14. volghen/dat het woort Kercke/de vergaderinghe der geenre beduydende is/die door de stemme des Heeren zijn vergadert eñ geroepen/ op tweederley wijse wordt ghenomen: Want als't generalijck wordt ghenomen/ voor alle de ghene die uytterlijcke Gode diese gheroepen heeft te antwoorden/zoo is daer gheen twijffel aen / daer en zijn veel

hypocrijten ende verworpene onder begrepen. Zoo veel als ons aengaet/wy en hebben dies den Heere danc zij/noyt anders daer van gesproken noch gheschreven/aenghesien het een zake is/ die zeer klaerlijcken in der Schriftueren is uyt-ghedruckt/ende door een ghedurige bevindinge bevesticht. Maer valt daer nu questie om dit woort/ Kercke/eyghentlijcker oft nauwer te nemen/ (ghelijckmen dat dickmael moet doen) alsdan zoo zegghen wy/dattet niet en begrijpt/ dan de vergaderinghe der verkorenen ende ghepredestineerde van Gode.

Ende op datmen verstaen mach/ dat wy dese maniere van spreken niet en hebben versiert/ende noch veel min de leere/ als daer ghezeyt is/dat de Kercke het lichaem des Heeren/ is been van syne beenen/
Eph.5.30 vleesch van synen vleesche/ja tot haer den eygenen name Christi zelve toe te schrijven/het hooft ende de leden te zamen voeghende/ ghe-
1.Cor.12. lijck den Apostel doet tot die van Corinthen schrijvende/hoe zullen de
12.17. verworpenen in dit ghetal moghen gherekent worden / nademael sy leden des duyvels zijn? Want het is onmoghelijck een lidt Christi en des duyvels t'zamen te wesen: Het welcke de H. Augustinus ooc zeer wel aengheteeckent heeft/ namelijck/inden twintichsten Boeck in't eenentwintichste cappittel tegen Cresconium. Van dese onderschey-
August. dinghe heeft de zelfde oock inden 64. Psalm gheschreven/als hy zeyt/ dat de Kercke die daer by Jerusalem wort bedupdet / van Abel haer begin heeft ghenomen / ende Babylon van Cain. Ende dies niettemin/in't eerste Boec van't Doopsel tegen de Donatisten in't 16.cap. nemende de Kercke in een alghemeynder bedupdinghe/zeyt de ghene die Abel/Enoch/Noe/Abraham/ende de Propheten hebben voortgebracht/heeft oock Cain/ Ismael/Dathan/ ende anderen desghelijcken voortghebracht. Om dit te beslupten/ zullen wy dan de redenen nemen die de zelfde Augustinus in't zelfde tractaet in't 7. Boeck in't 51.cap. heeft gheschreven/'twelcke hy oock verhaelt in't 24.q.1. lib. Omnibus consideratis. Daer ghezeyt is/dat hier tweedderley menschen zijn/zoo vele de Kercke aengaet/zijn leden Christi ende der oprechter Kercken/ende op zulcker wijse van Godes huys/ dat sy het huys zelve zijn: De andere zijn wel in't huys des Heeren / en en zijn van't zelfde niet: Want sy zijn ghelijc het stroo met het koren/ter tijt toe dat sy daer uyt gaen. Hier uyt rijst nu een questie/te weten/oft de Kercke onsienlijck is: Het welcke wel schijnt dat daer uyt moet volghen/aengesien Godt alleen syn uytverkorenen bekent: Daer by-gevoecht/dat wy zegghen inde heylighe Kercke te ghelooven/ende het ghene datmen ghelooft en sietmen niet.

Maer hier uyt komt een groote verwerringe/ist zake datmen van't zelfde zoo slechtelijck ende naecktelijcken spreect: Want is het alzoo/ tot wat vergaderinghe zalmen hem moghen gheven/ ende wat middel zalmen ter zalicheyt moghen houden/ ist zake datmen de Kercke niet en kent/om hem daer toe te gheven/nademael inde Kercken alleene Jesus Christus syne goederen is uytreyckende.

Het is waer mijn Heere de Cardinael (hebbe ick't anders wel onthouden) dat ghy noch een ander stuck aengaeft/daer ghy ons ooc niet en hebt in voldaen: te weten/waer het zake dat de Kercke onsienlijck waer/wy en zouden onsen Koninck zelve niet kennen: Het welcke wy niet verstaen en konnen/om dat ons de H. Schrifture leert ons Overste te kennen/ ende haer in als ende over al onderdanich te zijne (Godes eere die wy hem alleene schuldich zijn behoudende) ja al waer't oock dat sy ongheloovich waren.

Van dit/dit zij als een tusschen-redene ghesproken. Ic kome wederom op mijn voorgaende redene. Wy zeggen dan/ dat hoe-wel de oprechte Kercke als onsienlijck is/door't ghene dat wy hebben ghezeyt: Nochtans als daer twist is/ aen welcke vergaderinghe wy ons zullen vergheselschappen ende voeghen/zoo hebben wy zeker litteeckenen/te weten/ het suyvere woordt Godes/ ende den reynen dienst der Sacramenten: Welcke litteeckenen klaer zijn ende merckelijck/ alzoo dat daer de zelfde zijn/daer en behooren wy niet te twijffelen/ de waerachtighe Kercke en zij daer: Ende na den reghel der liefden moeten wijse alle voor gheloovighen houden/die vande suyvere Religie belijdinghe doen/ ten ware dat Godt haer beveynstheydt hadde ontdeckt. Hier van heeft ons de H. Paulus goet exempel ghegeven/ als hy die van Corinthen ende Galatien heylighe ende gheloovighe noemt/ende schrijft haer den naem der Kercken in't generael toe/hoewel dat onder haer-lieden groote ghebreken waren/zoo-wel inde ongheschictheyt der leere als in haer leven. Het welcke hy oock op een ander plaetse heeft verklaert/zeggende/dat alle de ghene die het fondament behouden/daer-op niet altijt gout/silver/ost kostelijck ghesteente en timmeren: Maer oock hoy ende strop. Alzoo spreken wy vander Kercken/zonder daer eenich ghedroom ost fantastijc dinck af te maken/ende zonder eenighe oorzake te gheven (na het ons dunckt) datmen ons in't ghetal van die rasende menschen zal stellen/als hier voormaels de Cathartanisten/Donatisten hebben gheweest/ ende by onse tijden de Anabaptisten zijn/tegen dewelcke dese materie zoo dicmael van onse tijden is neder-ghelept gheweest.

Teeckens van der waerachtigher Kercke.

1.Cor.1.2

1.Corint. 3.12.

Nu zal ick komen tot de teeckenen ende ghetuyghenissen der Kercken/daer't wel van noode is op te lettẽ om dat buyten de zelfde geen salicheyt en is/ende datter geen dinck ter werelt en is/ dat onse oude vyant de Satan/meer zoect te benomnen. Ick hebbe ghezeyt / dat sy twee litteeckenen heeft/die zeker zijn ende niet lieghen en mogen/ dat is de zuyvere leere van den woorde Godes/ ende het reyne ghebruyck der Sacramenten. Sommighe voeghen daer den Kerckentucht by / ende de vruchten van der predicatie: Ghelijck het in der waerheyt moet zijn/ dat alle vergaderinghe om de zelfde staende te houden/in tucht werde ghehouden door yemanden/die men gehoorsaemheyt bewijset: Maer om dat onse boosheden zeer dickmael een

oorzake zijn/dat dese twee teeckenen niet en blijcken/daerom zullen wy met de twee eerste te vreden zijn.

Zoo veel als het woordt aengaet/ dat zulcx een zeker teecken der Kercken zy/dat blijckt hier door/om dat dit zelfde woort by het zaet
Matt.13 34. is gheleken/ zoo wel van Jesu Christo als van den H. Petro. Waer door de H. Paulus oock heeft ghezeydt/dat hy de Corintheren Gode
1.Cor.4. 15. hadde ghebaert/te weten/door de predicatie des woorts. Hier door zoo wort het oock op veel plaetsen ghenaemt/ een weyde oft voetsel/
Matt.10 27. navolghende 'tghene dat de Heere heeft ghezeyt/dat syn schaepkens syn stemme kennen/ende niet de stemme des vreemdelincx.

Jck voeghe daer de Sacramenten by/om dat de Heere ons alleenlijck door de ooren niet en heeft willen leeren/ maer oock door de ooghen ende andere lichamelijcke sinnen:Ende daerom heeft hy gewilt dat de Sacramenten zekere sienlijcke ghetuyghenissen ende seghelen souden zijn/van de vereeninge synder kinderen/ ten eersten met hem/ ende daer na oock onder den anderen.

Daerom is ghezeyt in't oude Testament ende verbont/ dat de on-
Ge.17.14 besnedene van Godes volck zouden werden uytgeworpen:Hier door moesten oock alle de hoofden van elck huys-ghesin/ ten minsten dry-
Ex.34.23 mael 'sjaers te Jerusalem komen/om door de zelfde sacrificien haer vereeninghe des gheloofs eñ der Religien te betuyghen. Als-nu den middel-muer ontstucken is gebroken/eñ dat de Heydenen eñ Israeliten in eenen lichame zijn gebrocht/niet alleenlijck door de predicatie des woorts/maer oock door het Doopsel ende het heylighe Sacrament des lichaems ende bloets des Heeren: Zoo heeft hier door Jesus Christus tot syne Apostelen ghezeyt/ gaet ende leert alle creatue-
Matt.28 19. ren (dit is het woort) doopende in dẽ naem des Vaders/des Soons/
1.Cor.11. 23. ende des H. Geests/ (daer zijn de Sacramenten) want by het Doopsel moeten wy voeghen/het ghene dat de H. Paulus zeyt/dat hy oock
Eph.2.20 ghegheven heeft/te weten het Avontmael/na dat hy't van den Heere hadde ontfanghen. Dit is oock het gene dat hy op een ander plaetse zeyt/dat de Kercke op't fondament der Propheten ende Apostelen is ghefondeert/dat is te zeggen/op Jesu Christo/ die de substantie van de Prophetische eñ Apostolische leere is. Aldus moetmen oock noch een ander plaetse van den H. Apostel verstaen/op dewelcke hy zeydt/ dat de Kercke het steunsel ende calomne der waerheydt is/ dat is te
2.cor.3.11 zegghen/dat Godts woort/ het welcke de waerheyt is/ ghelijck van
2.Ti.3.15 den H. Johanne wort beschreven/de Kercke onderhout ende onder-
Joan.17. 71. steunt/navolghende d'uytlegginghe van Johanne Chrysostomo/ oft om dat het in de Kercke zijn woonplaetse heeft/als in een vaste ende uyt-luchtende stede/nademael Godt syne kracht in't zelfde voor alle gheloovighe toont/ghelijck de H. Paulus dat tot den Romeynen in't
Ro.1.16. eerste leert. Dit zijn dan de oprechte sienlijcke teeckenẽ der Kercken/ door dewelcke sy een Moeder der gelooviger wort genaemt/geboren eñ opgevoet inde zelfde/door't warachtighe eñ onverderflijcke voetsel.

Zoo verre daer nu de predicatie van Godes woort is/ ende 'tghebruyck der heylighe Sacramenten / zoo moetmen oock hier uyt besluyten/dat daer Herders ende Leeraers zijn/den welcken desen last is op-gheleydt / navolghende het ghene dat de heylighe Schriftuere daer van over-al tuycht/voornamelijc tot den Corinthen/Ephesien/ Timotheum/ende tot Titum. Hierom voeghen de sommighe daer een derde teecken by/te weten/ de ordinarische successie oft navolginghe/vander tijt der Apostelen aen. Daer wy op antwoorden dat alzulcken nakominghe grootelijcx is te prijsen/midts datse wel gheappliceert ende aenghemerct zij/gelijc haer de out-Vaderen daer mede zeer dickmael tegen de nieuwe ketterijen hebben beholpen/ gelijcmen siet in Tertulliano/ Ireneo ende Augustino / teghen de Manicheen ende Donatisten. 1.Cor.28. Eph.4.11 1.Tim.3. Tim.1.6.

Maer om datmen daer eenen schilt/om ons te bestormen af maect/ ghelijckerwijs oft wy vinders van eenighe nieuwicheden waren/zoo is het meer dan nootelijck/ datmen verstaet wat wy daer af houden. Wy zegghen datter een successie oft nakominghe van leere is / ende bekennen de zelfde voor een ghewis teecken van der waerachtigher Kercken / navolghende het ghene dat wy daer van hebben ghezeydt. Want niet teghenstaende de Evangelische leere in haer zelven/ en zij veel waerdigher te ghelooven door haer outheyt/ ende dat het dickmael door onse boosheden/ende door een rechtvaerdige wrake Godes gheschiedt/dat sy schijnt de menschen zoo zeer nieu te zijne/ als sy haer wel behoorde ghewoonelijck te syne: Dies niettemin zoo dient de ghetuyghenisse van een oude gheduerighe nakominghe grootelijcx voor de menschen / om de zelfde noch meerder authoriteyt te gheven.

Zoo veel als-nu de persoonlijcke successie oft navolginge aengaet/ die bekennen wy oock: Maer onder conditie dat sy over-een komen met Prophetische eñ Apostolische leere/ ten alderminsten in de puncten des fondaments/eñ niet anders. Ende aenmerct wel zoo't u believe mijn Heeren/dat ick bescheydelijc van der leere spreke/ende niet van de manieren: Want hoe-wel van eenen oprechten Pastoor gheeyschet wort/dat hy oprecht van leere ende leven moet zijn/zoo is het nochtans dat wy door onwetentheyt/oft door verscheyden opinien in de punten der leere die niet substantiael en zijn/te wetẽ/in de hooftstucken des gheloofs eñ ooc om de manieren/niet en laten eenen Pastoor voor Pastoor te verdraghen/midts dat hy't fondament hebbe. Wy zijn door Christi woorden alzoo geleert te spreken/dewelcke gezeyt heeft/ om dat de Schriftgheleerden ende Pharizeen op Moyses stoel waren gheseten / zoo moestmen doen na 'tghene dat sy leerden ende niet na haer wercken.

Welcke plaetse de heylighe Augustinus op S. Jans Evangelien schrijvende / verklaert dat het behoort van de huerlinghen verstaen te worden/die daeromme niet en laten de ghesonde leere te hebben/ ende

ende niet vande valsche Propheten: van den welcken Jesus Christus oock ter contrarie heeft ghezeyt/wacht u van den deessem der Phariseen/zijnde/zeyt de H. Augustinus op den stoel Moysi geseten/ sy leeren Godts Wet/ende daeromme zoo leert Godt door haer: Maer willense leeren haer eygene vonden/ hoort daer niet na/noch en doet niet het ghene dat sy zegghen. Het welcke de zelfde noch opentlijcker in't 49. Sermoon de verbis Domini uyt-leyt. Aldus mijn Heeren om tot den principalen stucke te komen: Om dat de valsche Propheten in de plaetse van den oprechten moghen komen / ende de Wolven in de plaetse van rechte Herders / zoo is dit een peremtoorlijcke redene/ waer door wy de personele successie oft nakominghe niet alleenlijck ontfanckelijck en achten/maer dat sy gantschelijck behoort ghecondemneert te syne/als de ghene die de leughene een verwe gheeft/ ten zij dat de successie der leere/ tot eenen Fondamente daer by-ghevoecht werde.

Daer-en-boven/ waer't zake dat dese personele successie slechtelijc voor een ghewis teecken/daer gheen feyl in en mach zijn/worde ghehouden/ zoo moestemen ons eenighe beloften Gode[illegible] toonen / waer door syn gratie aen zekere plaetsen oft Rijcken waren ghebonden. Het welcke wy ons laten duncken/ dat inden nieuwen Testamente niet en zal worden gebonden: Maer wel datter altijt een Catholijcsche Kercke zal zijn/ te weten/ alghemeyne/ om dat hare leden hier ende daer door de gantsche wijde werelt zijn verspreyt/ na dat Gode syn oordeelen begeert uyt te rechten/ over de gene die hy gantschelijc af-snijt/oft voor eenen tijt lanck kastijdt: ende syn barmherticheden op de ghene ontsluytet/die hy onderhout van't eene goedt tot in een beter/oft die hy van nieus tot synder kennissen is roepende: Want op wat plaetsen de Heere syn rechtveerdighe wrake is ghebruyckende/schijnt hy't al te vernielen/zoo dat hy daer nauwelijck eenen voetstap synder Kercken en laet blijven: Ghelijck in Barbarijen is gheschiet/ende in't meeste deel van Oosten. Ende in andere landen/laet hy noch sommighe voetstappen der Kercken/ ghelijck wy dat inde Griecxsche Kercken sien/ende in andere die ons noch naerder woonen. Op noch andere plaetsen/ zoo en heeft dese personele successie der Pastooren/ maer voor eenen tijt lanck gheduert/ ghelijck het in Antiochien ten tijden Samosateni is gheschiet/ende in Alexandrijen doen Athanasius ghebannen was: Ende in zoo veel andere Kercken ten tijden dat de Ketterijen haren loop hadden.

Om niet verder te zoecken/ men bevint datter een inbrekinge van personele successie oft nakominghe gheweest is / ten minsten van den tijden Honorij de eerste/ die den stoel beseté heeft/het welcke omtrent den jare van 623. was/veroordeelt om de grouwelijcke ketterije der Eutychianen omtrent den jare 681. Eñ ten tijden des Paus Joannis de 22. die insghelijcx om der ketterijen wille/werde ghecondemneert: Ten ware datmen zoude willen zegghen/dat bekende ketters/

Pastoo-

Pastooren oft Herders waren. Boven 'tghene datter gheschiedt is ten tyden van de Pausinne Johanna omtrent den jare 854. ende onder zoo veel scheuringhen alsmen van de voor-gaende Pausen inde historien is lesende.

Hier door zoo besluyte ick/datmen zonder op de personele successie te staen/om de Kercke wel te kennen/altijt tot de zuyverheyt der leere ende den reynen dienst der Sacramenten moet komen: Zoo dat de ghene voor rechte nakomelinghen der Apostelen te houden zijn / die Wettelijck gheroepen zijn/ende op hare fondamenten oprechtelijck timmeren: Het zij oft daer een eeuwighe persoonele successie heeft geweest/oft datse sommighen tijdt lanck is in-ghebroken gheweest/oft dat sy oock de eerste verkondighers des Evangeliums in eenigher plaetsen hebben gheweest: Ghelijck ter contrarie/ de ghene die't niet in als en prediken/oft de ghene die in de plaetse van de Apostolische leere/de hare predicken/al waer't zake dat sy duysent voor-Vaders verhaelden die sy zeyden na te volghen/zoo en behoorense voor geen Pastoors ghehoort te werden/maer door den uytghedruckten bevele Jesu Christi ende syne Apostelen/als Wolven gheschout.

Nu zal iemant moghen zegghen/is het eenen yeghelijcken geoorloft de leere te verkondighen eñ de Sacramenten te bedienen? Neent voorwaer: Want alle dinghen moeten in den huyse Godes in goeder ordeninghen gheschieden/ ghelijck dat de heylighe Apostel Paulus verklaert. Welcke zijn dan de oprechte Pastoors ofte Herders? De ghene die Wettelijck zijn gheroepen. Zoo ghebreeckt ons dan noch/ te weten/welcke een Wettelijcke beroepinge is/ende hoe datmen dit stuck zal verstaen. Wy zegghen/datter een forme is van een ordinarische beroepinghe/ende een extraordinarische. Dese is de ordinarische/daer de ordinantien worden onderhouden die Godt in synder Kercken heeft inghestelt. In dese ordinantie is ghemeynlijck onderzoeckinge van leere ende leven/ daer na een Wettelijcke verkiesinge/ ende ten laetsten oplegginghe der handen. Dit wort in veel plaetsen der Schriftueren ghesien/daer sy by een worden ghestelt: Ghelijc de verkiesinghe Matthie / ende de seven Diaconen in de wercken der Apostelen/met het ghene dat in de brieven Pauli tot Timotheum eñ Titum is gheschreven. Dit is dan de ordinarische beroepinghe/ waer uyt lichtelijck is te verstaen/ dat dese extraordinaris is/ in dewelcke (niet teghenstaende dat sy door de authoriteyt Godts Wettelijck zij ghemaect) een van dese twee voorsz stucken ontbreeckt/ oft de twee/ oft alle dry.

1. Cor. 14. 40.

Act. 1. 21. ende 6. 6. 1. Ti. 2. 2. ende 5. 22 Tit. 1. 6.

Dat nu de Heere zeer dickmael zulcken extraordinarische beroepinghen heeft ghebruyckt/dat blijct door alle de Schriftuere: Want wie heeft Moyse de handen opgheleyt om Aaron te wijen? Wie heeft Ezaiam/Danielem/Amos/ende meer andere Propheten in hare beroepinghe ghesalvet? Wanneer is dit gheschiet? Op die tijdt als de ghene die de ordinantie hadden/de zelfde misbruyckten. Op die tijt

(zegghe ick) heeft Godt de hant aen synen wercke / buyten de ghewoonlicke ordinantie moeten steken: Niet om dat hy eenighe confusie in synen huyse zoude brenghen: Maer om de ghene te straffen / die onder een decksel van haer ordinarische successie oft nakominghe / alles genoech verdorven ende verkeert hadden. Dat alzulcx waer is /
Eza.28.7. helpen my de Schriften der Propheten ghetuygen / die haer voorna-
Iere.7.4. melijck teghen de Priesters stellen.
en 23.11.
eze.22.26. Ist datmen hier wederom wilt op zegghen / dat alzulcken uytghe-
Soph.3.4 sonderde persoonen / ten minsten noch eenighe wonderbaerlijcke ghetuyghenisse hebben gehadt / oft dat haer roepinghe een Hemelsche beroepinghe is gheweest: Ick zegghe dat alzulcx in de sommighen wel waerachtich is bevonden / maer niet in allen: Ten zij datmen daer wil raden / na 'tghene dat nergens door andere ghetuygenissen blijckende is. Want ic en weet niet oft daer veel Propheten van Aarons gheslachte zullen worden gevonden / den welcken na de ordinarische maniere opleggïnge der handen is geschiet. Wiltmen my ooc voorworpen dat de voornoemde Prophetē / met het straffen zijn te vreden geweest / zonder datse hen met de Sacrificien hebben gemoept / zo segge ic inden eersten / dat zulcx over-al niet waerachtich en zal worden bevonden: Want Samuel die van Aarons gheslachte niet en was / maer alleenlijck van Chore / heeft tot Mispa Sacrificie gedaen / ghe-
1.Sa.7.9. lijck in't eerste Boeck Samuelis in't 7.cap. is beschreven. Elias
1.Reg.18. heeft tot Carmel Sacrificie ghedaen / gelijck dat in't eerste Boec der
36.37.38. Koninghen in't 18.cap. wordt bevonden.

Ten tweedden / zoo en is't gheen wonder / al is't zake dat de Propheten van dien tijde / haer extraordinarische commissie / niet zoo verre en hebben laten strecken / tot het besnijden ende op-offeren / nademael dit bevel den gheslachte van Levi / tot erve was aengeteeckent / het welcke op desen tijdt gheen plaetse en heeft. Dit (mijn Heeren) noemen wy de Kercke ende is het ghene dat wy van hare teeckenen ende beroepinghe der Pastooren oft Herders ghevoelen / van welcke redenen / zoo verre ghy de zelfde op ons oft onse Kercken wilt trecken / zoo hopen wy (door Godes hulpe) daer zoo goede litteeckenen van te thoonen / datter niemandt rechtveerdighe oorzake en zal hebben te twijffelen / navolgende Godes woort / ende het ghene dat daer waerachtelijcken af is gheschreven in een tractaet / het welcke onder Augustini wercken wort bevonden / gheintituleert Dialogus sexaginta quinque questionum, inde leste questie.

Vande autoriteyt der Kercken. Nu komen wy / om vander authoriteyt der Kercken te spreken: Het blijckt by 'tghene dat voorzept is / dat wy de zelfde gantschelijcken van haren zeer hooghen ende kostelijcken tijtele / die haer de H. Geest gheeft / niet en verkorten: Maer wy zeggen / dat sy op alzulcker wijse het lichaem des Heeren is / dat sy noch eensdeels in haer pelgrimagie is / verwachtende de volkomene genietinge van haren hoofde. Alzodanich is het huys des Heeren / daer wort altijt meer ende meer aenghetim-

ghetimmert/ende wast van daghe te daghe: sy is van den H. Gheest gheregeert/ dan altijt noch teghen den vleesche strijdende: Sy is gesuyvert/ dan het is om allenxkens tot de volmaeckthept der schoonhept gebracht te worden/ daer geen rimpel noch vlecke in en zal zijn: Sy kent Godt/ maer eensdeels. Ende alzo sprekende (mijn Heeren/) zoo ghelooof ick/ dat ghy immers de eygentlijcke woorden des Apostels bekent. Eyntlijc wy belijden/ dat buyten de Kercke geen salichheyt en is/ nademael het leven nergens in en is dan in Jesu Christo/ ende dat hy syn levendichmakende kracht nerghens elders en ontwindet/ dan in syne lidtmaten/ waer van de vereeninghe ende vergaderinghe de Kercke is genaemt. Dan/ nu isser een vraghe oft sy ooc in dese werelt wel mach dwalen/ ende oft sy boven de Schriftuere is/ oft gantschelijck der zelfder onderworpen.

Heb. 11. 13
1. Cor. 1. 7.
1. cor. 14. 5
eph. 4. 13.
Gal. 5. 17.
Eph. 5. 25
26. 27.
1. cor. 13. 9
1. Joan. 5. 11 12.
Joã. 3. 18.

Daer op antwoorde ick/ dat zonder eenighe twijffel de lidtmaten der zelfder dwalen ende feylen alle dage/ zoo in leere ende leven: Navolghende 'tghene dat de H. Paulus zeyt/ dat wy maer eensdeels bekennen: Ende de H. Joannes: Zegghen wy / dat wy gheen zonde en hebben/ zoo bedrieghen wy ons zelven.

1. Cor 1. 13. 2.
1. Joã. 1. 8

Ist zake dat nu iemandt/ uyt desen getale / de oude Doctoren wilt uyt-zonderen/ hy en zal dat niet qualijcken nemen/ al en ghelooven wy dat zelfde niet: Want wy zouden lichtelijcken veel feylen konnen vinden/ die in sommighe oock van den meesten wel worden bevonden: (dan dit zij ghezeyt/ behouden haer eerbiedinge/ diemen om haerder uytnemender Godtzalichept eñ geleerthept schuldich is) dan wy en willen daer niet op-staende blijven / zoo om de eere die wy haer draghen/ (ende dat oock met rechte) als om't zegghen van mijnen Heere den Cardinael/ zoo verre ick't wel verstaen hebbe/ die niet meer van meyninge en is dan wy/ de zelfde zonder exceptie aen te nemen. Dit is het gene dat wy van de lidtmaten der Kercken/ in't particulier gevoelen/ van welcken nochtans de onvolmaeckthept niet en belet/ de Kercke en mach daer wel van worden ghemaeckt: Want allencxkens nemense toe zo-wel inde kennisse Godes/ als in beteringe des levens. Maer wiltmen de deelen der Kercken generalijcken aenmercken/ gelijc sy in verschepden Bisdommen ende lantschappen zijn verspreyt/ zullen wy zegghen datse moghen dwalen?

Wederom/ zoo verre ic't wel onthouden hebbe/ mijn Heere de Cardinael/ was de laetste reyse oock van meyninghe/ dat de particuliere Kercken ende Provinciale Concilien moghen dwalen / ende hebben dickmael ghedwaelt/ ende voorwaer dat zelfde is door een zoo lange bevindinghe bevesticht/ dat na ons dunct/ geen verstandich man daer aen en kan twijffelen.

De particuliere Kercken moghen dwalen.

Zoo is hier na noch aen te mercken de gantsche Kercke over-al. Maer op wat maniere? Want de zelfde aenmerckende inde representatie van een universael Conciliũ/ zo en kannẽ met blijckende redenẽ niet wel zegghen/ dat alle de kracht die de H. Geest in de Kercke uytstort/

stort/aen een zeker ghetal van Prelaten is gebonden/ die altijt de geleertste noch de beste niet en zijn: Hoe-wel sy nochtans de gantsche menichte der geenre vertoonen daer sy van gezonden zijn: Want hoe dickmael sietmen doch wel gheschieden/dat een slecht man wel meer verstants heeft op sommighe tijt oft in sommighe zaken/dan de alderghelеertste van't gantsche gheselschap? Ende daerom is het over langhe tijt te voren in eene glose/ Capitulo Significasti de electionibus gezeyt / datmen eenen privaten ghetrouwen man meer geloofs moet gheven als hy beter redene by-brengt/ dan het gantsche Concilium/ oft oock den Paus. Ende voornamelijc in dat groote Concilium te Nicea/waer door achter bleef dat de Wet die na der tijt is ingevoert/ de Priesters gheen vrouwen en zouden trouwen/ op die tijdt niet en werdt inghestelt? Dan alleenlijc / ghelijck de Historie vermelt/ door eenen Paphnutium.

Daer-en-boven/wanneer heeft daer een Concilium zoo generalijc vergadert gheweest/daer en is eenen grooten hoop/niet alleenlijc van de wijse ende heylichste personagien achter ghebleven/maer ooc zeer veel Prelaten? Wie zal ons nu verzekeren/ dat de gene die absent zijn gheweest/ somtijts niet meerder openbaringhe moghen verkrijghen dan de teghenwoordige? Boven dit alles weet ghy mijn Heeren/hoe langhen tijt datter inde Kercke een grouwelijck misbruyck heeft geregneert/ende voornamelijc/inde alder-grootste Ampten ende weerdicheden der Prelaten: Alzoo dat de grootste verlatentheyt van den huyse des Heeren/in't ghene is/daer het behoort aldermeest verciert te zijn. Ten alderminsten/ het is een tijt lanck geleden/dat de exempelen daer van zijn ghebleken / ende dat de goede Bisschoppen daer zoo zeer om gesucht hebben/dat wy haer suchten noch hooren. Ende voorwaer 'tghene dat de H. Bernardus daer van schrijft/in't Boeck der aenmerckinghen/in't 33. Sermoon van de bekeeringe Pauli/ en is niet min kenlijck/ dan waerachtich. Eylacen Heere (zeydt hy) de ghene diemen de eerste plaetsen in uwe Kercken siet beminnen/ ende die de meeste heerschappije hebben/zijn de eerste die u verbolgen: Sy hebben de Arcke uyt Sion ghenomen/ende hebben 'tKasteel bekommert/ ende daer na hebbense met macht de gantsche stadt in brandt ghesteken.

Dit en zij (mijn Heere) niet ghezeydt om iemanden te injurieren/ maer om te betoonen dat de voornaemste beroepinghen inder Kercken/over langhe tijden zoo zeer ongheregelt ende verwoestet hebben gheweest. Zoo is het dan onmoghelijck wel te besluyten/dat de universale Concilien/die zeer langhen tijt van een ongeschickte menichte zijn verzaemt gheweest/alzoo door den heylighen Gheest zijn gheleyt/dat sy niet en zouden moghen dwalen. Een hooghe Priester/ te weten/Caiphas (van den welcken ick in dese vergaderinge niet en zoude willen spreken/ten ware datmé syn exempel tot desen propooste by brenght) heeft wel gheprophetеert/ hoe-wel hy't niet en docht:

Universale Concilien mogē dwalen.

Maer

Maer wy en lesen niet/dat hy met synen gheselschappe in't veroordeelen Christi niet ghedwaelt en heeft. Hoe-wel in dit stuck de heylighe Gheest heeft gheprophetcert ende hy niet/die niet en wiste wat hy zeyde/ende die daer sprack ghedreven zijnde van eenen verkeerden gheest/te weten/duyvelsch: Nademael hy besloot den onnooselen te dooden/namelijck Jesum Christum den Sone Godts.

Daer-en-boven/zoo verre een universael Concilium alzulcken privilegie oft voordeel heeft/dattet niet en mach dwalen/noch inden reghel der leere/noch inde forme der manieren/zoo vragen wy op wat tijt dit previlegium is ghegheven/want daer en is noyt maer een geloove ende Kercke gheweest. Datter nu dwalingen inde oude Kercke zijn gheweest onder den ouden Testamente/dat wordt opentlijck vande Propheten ghetuycht/ende de historien bewijsen dat genoech. Ep.4.5.6
Esaias zeyt/alle haer wachters zijn blint/sy en weten niet/het zijn stomme honden/ende Jeremias in syn zeste: De Propheten eñ Priesteren zijn alle vol leugenen ende bedrochs. Ende op datmen dit niet op't leven van eenighe particuliere persoonen en zoude trecken/zoo staet daer uytghedrucktelijck in't veertienste cappittel van den zelfden Propheet/sy propheteren valsche dinghen/ende predicken leugenachtighe visioenen. Insghelijcx Esaie in't neghenentwintichste/de wijsheyt der wijsen zal ondergaen/ende het verstant der kloecken zal worden verblint/Godt zal de ooghen der Propheten ende der voornaemsten sluyten. In Ezechiel/de Wet zal by den Priester ondergaẽ. Ende voorwaer/wie heeft de Propheten Jeremiam ende Micheam veroordeelt/ja oock den eyghen Sone Gods ende na hem de Apostelen/alleenlijc dan de vergaderingen der Prelaten van Israel. Ist datmen hier op antwoort/dit is inde tijden des ouden Testaments gheschiet/ick zegghe/datmen daer mede niet volkomelijck ghenoech en antwoort: Want dese conclusie blijft altijt vaste/dat de vergaderinge van de Prelaten der Kercken/hoe universael dat sy oock mach zijn/dickmaelder van den Gheest der dwalinghen dan van den H. Gheest is gheregeert gheweest.

(Margin: esa.56.10; Jere.6.13; Jer.14.14; esa.29.14; Ezec.7.26)

Ten tweedden/ist dat wy op't nieuwe Testament sien/de H. Paulus heeft hy niet uytgedruckelijc/in de plaetse der Ephesen/de gantsche Kercke voor-ghehouden ende vermaent/datter Wolven onder de Herders zouden op-staen/ende dat het kindt der verdoemenisse in den Tempel Godes zal gheseten zijn? Eñ voorwaer alsmen de Concilien de een met den anderen zal aenmercken/zoo zullen daer zo veel teghenstrijdende zaken in haer zelden worden bevonden/datmen zal moeten belijden/dat de H. Gheest altijt gheen ghehoor en heeft ghehadt: Maer dat Satan langher tijden in het licht der Concilien hem heeft verandert/om alzoo syn bedroch eenen valschen schijn te geven. Act.20.29 2.Tes.2.4

Daer is een plaetse by den H. Augustinum/die ick in mijn eerste Oratie hebbe by-ghebrocht/ende noch wederom zal (om redene) verhalen: Daer wort uytghedructelijc ghezeyt/dat die brieven van par- August.

ticuliere Bisschoppen/ vande Provinciale Concilien worden ghecorrigeert/ende de Provincialen vande alghemeyne: Ende de eerste universalen oft alghemeyne werden door de leste verbetert/ als daer iet van't ghene dat besloten was wert ontdect ende gheopent/ende dat verborghen gheweest hadde/in't licht was ghekomen.

Hier op wert van mijnen Heere den Cardinael in syn Oratie gheantwoort/dat alzulcx van uytterlijcke dinghen was te verstaen/ die daer mogen ende behooren te veranderen/na den noot is eysschende. Dan alsmen't alles wat naerder wilt insien/zoo zal bevonden worden/dat het woordeken Emendari, een feyle voortstelt/ d'welcke ghedaen is/ende na verbetert. Daer beneven/ waer't zake dat dese antwoorde de ontfanckelijcke ware/zoo moestmen diesgelijcken vande brieven der Bisschoppen/ende vande Provinciale Concilien zeggen. Het welcke recht teghen de meyninge Augustini is/die op die plaetse van gheen uytterlijcke pollitie en spreect/maer van een stuck der leeringhen/te weten/ van des H. Cypriani meyninghe/ ende Affricaensche Concilium/beroerende het weder-doopen.

Ist zake datmen oock een ander gewoonlijc argument by-brengt/ te weten/nademael de Heere belooft heeft/in't midden der geenre te wesen/daer twee oft dry in synẽ name vergadert zijn/ dat hy dan met
Matt. 18. 20. stercker reden in een universael Concilium behoort te zijne: Wy laten toe/dat zulcx te presumeren is/maer daer is onderschept tusschen een presentie ende conclusie. Want nademael des menschen booshept dickmael wel zoo verre komt/dat sy den name Godes misbruycken/ om de leugen voor te staen/zoodanige mogen Godt inden mont hebben/die synen vyant in haer herte draghen: Eñ om dat de swachept vander menschen verstant zoo groot is/dat sy dagelijcx wort gesien/ boven alle de ongeregelde affectien/die ons de oogen verblinden: Zoo zeggen wy/dat de ghene die anders geen fondament en heeft/dan het advijs van menschen ende den uytterlijcken schijn van eenich Concilium/in meerder vaerlijckhept is om bedroghen te worden dan onbedroghen te blijven.

Hoe zoo dan? Willen wy dat de leere der Kercken onzeker zij/aen-
De leere der Kercken behoort zeker te zijn. gesien dat sy mach dwalen? Gantschelijcken niet. Want wy belijden/ hoe-wel wy hier maer eensdeels bekennen/ gelijc de H. Paulus zeyt/ eñ hoe-wel dat hier de dwalinge altijt onder de waerhept is ghemengelt: zo isset nochtãs alzo/dat Godt niet en gehengt/dat de waerhept inde voorsz punten van onser salichept/oyt alzo in syn gantsche Kercke begraven is geweest/daer en is altijt eenich getal geweest/alsdan kleynder/eñ dan grooter/dewelcke altijt daer van hebben verstaen alzulx alsmen behoorde te verstaen/eñ gevolcht 'tgene datmen behoorde te volgen: gelijc wy sien dat in Israel ten tijden Helie is gheschiet/ eñ inde gevanckenisse van Babylonien: ooc inde komste Jesu Christi/ doen het hoopken zo kleyne was/ datter maer eenen Zacharias/eene Elizabeth/eenen Joseph eene maghet Maria/ eenen Simeon/eñ een

Anna

Anna Prophetissa en waren/ die de rechte kennisse ende het verstant vande verbullinghe der Prophecien hadden/onder zoo grooten verdorvenen hoop der Schriftgeleerden/Pharizeen/ende Sadduceen.

Alzoodanighe inbrekingen der Kercken Godes uyt de boosheden der menschen komende/ en zijn anders niet dan als een onweder oft duyster mist/die hy na der tijt/door de Sonne syns woorts doet verdwijnen/als't hem belieft/ende na dat hy de verborgentheden synder oordeelen ende barmhertichheden uytdeylt. Willen wy oock de oude Concilien veroordeelen? Dat en belieft Godt niet: Want ghy weet zelve wel/ valt hier questie/datmen hem na de zelfde zal reguleren/zo zult ghy meer dingen veranderen dan wy/ ende ghy hebt daer in dese voorleden dagen over gearbeyt: Dan wy begeeren alleenlijck/ dat de H. Schriftuere den toetssteen zij/om alle 'tghene dat inder Kercken wordt ghedaen oft ghesproken/daer af te onderzoecken.

Dunckt u dat vremt/zoo bidde ic u mijn Heeren/ dat ghy op die zo zeer bekende plaetse Augustini/schrijvende tot Maximinum den Arriaen/in syn tweedde Boeck in't 14. cap. wilt sien. Is daer wel een universaelder Concilium/het welck meer bevesticht is dan het eerste/ te weten/van Niceen? Ick gheloove wel neen. Ende hoedanich is het Concilium van Ariminen? Een verworpen Concilium/ende met goeden rechte veroordeelt. Ende waer van disputeert Augustinus daer? Van een principael Artikel des geloofs/ het welck alreede zeer dicmael hadde besloten geweest/ te wetē/vande mede-zelfstandicheyt oft Godtheyt Christi. Hier beneven/zo getuycht de H. Augustinus/ dat syn partije aen't Concilium van Nicea niet en is gehouden/noch hy ooc aen't Concilium van Ariminen: Maer dat hy met Schriftuere wilt strijden/'twelcke (zeyt hy) de ghemeyne ghetuyghenissen van beyde de partijen zijn. Schriftuere is een ghetuygenisse van beyde de partijen.

Daer-en-boven/ist datmen de donckerheyt der Schriftueren wilt by-brenghen/zoo moeten wy wel belijden 'tghene dat de H. Paulus zeyt: de natuerlijcke mensche en begrijpt niet dat des Geests Godts is/eñ de H. Petrus zeyt/ geen Schriftuere en is uyt eyghender ingevinghe geschiet. Is nu de donckerheyt der Schriftueren zoo groot/ datse ons van haer-zelven niet en kan verklaert worden/waerom en zeynt ons Christus dan ooc niet op andere plaetsen/als hy zeyt/doorgront de Schriftuere? Eñ hoe komt dat Abraham (aengezocht zijnde van dien ongeluckigen rijcke-man/ datmen iemanden vander ander werelt hier zeynden zoude/om synen broeder te waerschouwen/ ghezeyt heeft/sy hebben Moysen eñ de Propheten/ geloovense dese niet/ zoo en zullense ooc niet ghelooven al waer't dat daer een vanden dooden opstonde. Boven dit noch/wat zouden de ghene hebben gedaen/ die niet dan de Schriften der Apostelen en hebben ghehadt/ eer daer Commentarien vande out-Vaderen op waren gheschreven: Daer-op (na mijn onthouden) mijn Heere de Cardinael/waert ghy van meyninghe in uwe Oratien/ voor goede uytlegginge/ ende Apostolische overle-

1. Corint. 2.14
2. Pe. 1.20
Ioā. 5.39
Luc. 16. 29.31.

overleveringhe aen te nemen/'tghene dat altijt ende over-al ende van alle inde Kercke is aenghenomen gheweest: Wie zal ons nu van dese drie puncten verzekeringhe doen? Voorwaer na my dunckt niemant: Want daer zal een ontellijcke verscheydentheyt in de Boecken der out-Vaderen worden bevonden/ja oock in sommighe Artikelen des gheloofs.

Ende dat meer is/moeten wy komen tot dese woorden/ altijt ende van allen behouden/met wat tijt zullen wy beginnẽ/dan met de Apostolische Kercke? Ende wie zullen de eerste in den getale zijn / anders dan de Apostelen / van den welcken de historie zoo ghetrouwelijck van den H. Lucam is beschreven gheweest/ ende het ghene dat oock by hare schriften mach bekent worden?

Aldus dan mijn Heeren tot een besluyt van desen/nademael alle waerheyt van Godt komt/die de Propheten ende Apostelen tot syne tael-mans/in al 'tghene dat tot onser salicheyt van noode is heeft genomen: Zo keeren wy altijt wederom tot het fondament der Schrifturen. Hier-en-tusschen zoo en verworpen wy nochtans het advijs der Concilien ende out-Vaderen niet: Mits datse haer redenen met goede ghetuyghenissen der H. Schrift bevestighen: Dewelcke/gelijc Augustinus waerachtelijck ende zeer wel zeyt/in syn Boeck de doctrina Christiana, alzoo door den H. Gheest ghematicht is/dat het ghene dat op de een plaetse wat duyster is ghezeyt/ zeer klaerlijck op een ander plaetse wort bevonden/met meer andere regulẽ/om de Schrifture wel te verstaen/in't zelfde Boeck begrepen/ ende oock andere/ die dese materie hebben ghehandelt.

Nu is daer noch een swaricheyt/te weten/die hier in is ghelegen/ dat sommighe menschen hebben ghedocht dat Godes wille (beroerende alle 'tgene dat tot onser salicheyt van noode is) ons niet alt'zamen ghenoech van de Apostelen eñ Evangelisten is beschreven: maer waer't zake dat zulcx plaetse hadde / (mijn Heeren) zoo bidde ic u/ wilt aenmercken/wat grooter deure alle droomen zal worden gheopent/voor den ghenen diese wilt voorstellen? Ende voorwaer/wy sien dat dit den doorganck is gheweest/daer Satan door is gekomen/om den wijngaert des Heeren te bederven.

De Kercke is voor Moyse door visioenẽ geregeert.

Nochtans en loochenen wy niet/Godt en heeft voor Moyses tijden syn Kercke door visioenen ende openbaringhen gheregeert/ ende dat de Apostelen de Kercke niet met levender stemmen hebben gheplant/ eer haer leere was geschreven/maer waerom is het/als-nu de boosheyt der menschẽ/ met de menichte der menschen op wies/ende ter contrarie haer leven af nam/den Heere heeft belieft/dat dese leere in ghemeyne tale is beschreven geweest/ende van alle menschen verstaen? Ist niet gheweest/om de ghene te voor-komen/die hare droomen schoon konnen uytstrijcken/met eenen tijtel der overleveringhe/ oft van openbaringhe/oft gewoonte? Indien nu dese leere maer eensdeels ghe schreven en is/waer toe zal dese remedie dienen? Voorwaer

de H.

de H. Johannes en spreect alzo niet vander Schrifture/ als hy zept/ dattet ghene dat hy gheschreven heeft/gheschreven is op datmen het eeuwighe leven hebbe. Het welck valsch zoude zijn/waer't zake datter eenige andere leere ter salichept van noode ware. De H. Paulus oock het ghebruyck der H. Schrifturen verklarende/ zoo hy in de persoon syns ghetrouwen jongers Timothei allen Kercken-dienaren leert/en zoude niet ghezept hebben / dat sy den mensche Godes (dat is te zegghen/ den Dienaer van Godts woort/) oft ooc/en ghy't wilt hebben alle gheloovighe menschen/ gheheel maect ende volkomelijck onderwijst/waer't zake datmen daer noch iet by moeste voegen/dat niet gheschreven en was. Hier-en-tusschen zoo en twijffelen wy niet/ daer en zijn tot alle tijden traditien oft overleveringen gheweest/beroerende de ordinantie van leven die niet beschreven en zijn gheweest. Maer om dat hier langhe tijt groot misbruyck in is gheweest/zoo moetmen bewijsen welcke ontfanckelijck zijn : Het welcke niet swaer en zal vallen/ist datmen twee stucken voor oogen neemt/ om daer alzoo een recht oordeel van te gheven : te weten/ oft sy ghelijckformich der leere zijn/ ende eyghentlijck tot der stichtinghe dienen: Want dit is zeker/dat d'Apostelé/noch d'oprechte Herders geen manieren van doene en hebben opgherecht/ die der oprechter leere recht contrarie waren/noch insghelijcx/ die de menschen eenichsins van den gheestelijcken dienst Godts afkeerden. Desen regel onderhouden zijnde/alsdan zal lichtelijck de oprechte leere/ met de valsche traditie te onderschepden zijn. Joan.20, 31. 2.Ti.3.16

Ende ghy (mijn Heeren) meucht weten/ hoe zeer vremt (Tertullianus in syn tractaet der Schrifturen) de woorden der gheenre heeft gheacht die daer ghevoelden/dat de Apostelen iet achter ghelaten hebben/ het zij met den monde oft schriften te leeren/het welcke ons nootlijck ter salichept is dienende. Ja dat meer is/'tghene dat de Apostelen in desen deele ghedaen hebben/en is altijt in als niet eeuwich: Niet datse gheen ghetuyghen zonder eenighe weder-sprake en zijn: Maer om datse na den reghel der liefden in sommighe dingen de swackhept der Joden hebben toe-ghegheven/gelijck sy gheordineert hebben van het versticke/ende gheen bloet te eten. Het ghene dat de H. Paulus Timotheo geleert ende/ende hem zelve in synen persoone ghedaen heeft: Dewelcke in desen tijdt gheen plaetse en zouden hebben/dan alsmen den alghemepnen reghel woude navolgen/ ende onsen naesten in dinghen die indifferent zijn / upt liefden woude toegheven. Ende dierghelijcke dinghen moghen daer worden ghevonden/op andere maniere van doen/daer sy hen na den tijt in hebben gehouden: Ghelijck als daer ghesproken wordt van kussen/ende in een teecken van autoritept met onghedecten hoofde te staen: Welcke maniere van doen in sommighe landen heel contrarie zijn: Daer het zeer vremt zoude werden genomen/dat de mans den anderen omhelsden/ ende dat eenich man een ander wijf zoude kussen dan de syne: Ghe- Act.15.29 Act.16.3. Act.18.18 1.Corint. 16.20 1.Cor.1.7.

lijck ooc heden des daechs niet blooten hoofde te spreken/een teecken van een nederighe conditie is.

Alle dese dinghen behooren dan wel aenghemerckt te zijne/eermen daer de Apostolische ghewoonte af zal willen maken: Op datmen de autoriteyt/costuyme/oft gewoonte der Apostelen niet en misbruycke om de Kercken daer door te verstooren/ghelijck wy sien dat na de tijden der Apostelen om het Paesschen-feest is gheschiet: Ende oock ten tijden der Apostelen beroerende/den ghenen die de autoriteyt van de Jerusalemsche Kercke misbruyckten / om het Jootschap met het Christendom te vermenghen/ghelijck dat in de wercken der Apostelen is beschreven. Daer gheordineert wert/ datmen de conscientien met gheen joc en zoude beswaren. Hoe zullen wy dan konnen gelooven/dat de Apostelen zoo zeer veel Ceremonien hebben gevonden/in dewelcke men na der tijt verdiensten ende verghevinghe der zonden heeft ghestelt: Nademael sy een zoo uytghedruckten betuyginge daer teghen hebben ghedaen/ ja sy en hebben oock de Ceremonien Moysi gheen plaetse willen geven / daer Godt zelve de vinder af was. De H. Augustinus heeft hier over langhe tijden/schrijvende tot Januarium/over geklaecht: Dan onghetwijffelt/ hadde hy eenen alzulcken tijt beleeft als de onse is/hy zoude daer noch veel anders van hebben ghesproken. Sommierlijck zo begeeren wy dan/dat de Schriftuere die gantsch klaer in dit stuck is/onderscheyden zal tusschen de goede eñ quade traditien/tusschen de heylige ende Godtloose/ profijtelijcke ende lettelijcke/nootelijcke ende overtollighe.

Act. 15. 1. De Apostelen en willen de conscientien met gheen joc beswaren.

Dese stucken ghescheyden ende nederghelepdt zijnde / zoo is dese questie (oft de Kercke boven de Schriftuere is) goet te decideren eñ onderscheyden: Het welcke my dunct alzulcken onbehoorlijcke questie te zijn/als oftmen vraechde oft het kint boven synen Vader is/de Vrouwe boven haren Man/ja de Man boven Godt. Eñ voorwaer de oprechte Kercke / en zal tegen Godt nemmermeer proces voeren om alzulcken zake/maer zal altijt het ver-oordeelen willichlijc lijden. Ten baet ooc niet datmen zeyt dat de Kercke voor de Schriftuere is: Want neemt schoon dat het alzulcx ware/ zoo is het nochtans/ dat het woort/het welcke na der tijt is gheschreven/altijt ouder is/aenghesien daer door de Kercke is aenghevanghen/ te voorschijn ghekomen/ende een Kercke ghenaemt gheworden/ als ghezeydt is. Men worpt ons hier wederom teghen op dit stuck de woorden Augustini/ Ick en zoude de Schriftuere niet ghelooven/ten waer zake dat my de autoriteyt der Kercken daer toe beweechde: Dan men moeste aenmercken dat de H. Augustinus van syn zelven spreect/ als een Manicheus. Als dan twee partijen om de waerheyt van eenigen geschrifte twistẽ/tot wien machmen dan beter gaen dan tot den gesworẽ schrijver die hier Register af hout? Maer daer-en-tusschen en machmen niet zegghen/dat het Register op de ghetuyghenisse des ghesworen schrijvers is gefondeert/het welcke daerom nochtans niet en zoude

laten waerachtich ende autentÿckelÿc te zÿn/al waer't schoon dat de levende man/daer gheen ghetuyghenisse van en gave.

Zoo vele moetmen ooc den ghenen antwoorden/ die daer meynen dat de autoriteyt der Canonischer boecken/niet gefondeert en is dan op't gene dat de Kercke daer van besloten heeft/zoo het nochtans alzo is datter besluytingen van Concilien worden gevonden/ die in dit stuck heel verscheyden zÿn: het welcke breeder zoude mogen uytghelept worden/in een onderlinghe t'zamen-sprekinghe. Nu/het zal my hier genoech wesen/bové alle 'tvoorsz by te brengen een redene overeen-komende met sommighe gheapprobeerde oude Doctoren.

De redene is aldus/Jesus Christus heeft zelf de leere synder Propheten/ die hy heeft gesonden/alzo vereert/dat hy zÿn leere met hare ghetuyghenissen heeft bevesticht. De H. Paulus heeft toeghelaten dat die van Thessalonicensen diesghelÿcke zouden doen / gelÿck in de wercken der Apostelen is beschreven. De H. Petrus prÿst expresselÿc dese maniere van doen. Zoo en moeten dan de ghene die haer Vicarissen Jesu Christi zegghen te syne/ ende oock navolgers Petri ende Pauli/dese ghelÿcke conditie niet weygheren. Wÿder/dit zeydt de H. Jeronymus in syn tweedde Boeck in het 9. capit. op Jeremiam. Men moet de dwalinghe van onse Vaderen noch onderen niet volghen/maer de autoriteyt der Schriftueren. Ende de H. Chrysostomus op het 24. capit. Matthei in syn 49. Homilia. De ghene die de waerachtighe Kercke Christi wilt bekennen/hoe zal hy zulcx mogen doen onder zoo grooten confusie/van den genen/ die de zelfde ghelÿcken/dan door de Schriftuere. Noch ter zelfder plaetsen. Die in Judea zÿn/laetse tot hare berghen vlieden: Dat is te zegghen/ de ghene die in Christenrÿcke zÿn/zullen haer toevlucht tot der Schriftueren nemen. Ende waerom is het dat op dien tÿt alle de Christenen haer toevlucht tot der Schriftueren moesten nemen? Om datmen van den tÿden af dat de Ketterÿen der Kercken hebben in-genomen ende beseten/ gheen zekere proeve van der oprechter Christenheyt en heeft mogen hebben: Eñ datter anders geen toevlucht en is voor de Christenen/die de waerheyt willen bekennen/dan de H. Schriftuere. Die hier dan wilt bekenné welcke de oprechte Kercke Jesu Christi is/hoe zal hy de zelfde dan anders moghen kennen/ dan alleenlÿck door de Schriftuere? Godt voorsiende de groote verwerringe/die daer in de leste dagen zoude komen/gebiet dat de Christenen/die een oprechtige vastichept des geloofs willen hebben/geen ander toevlucht en zullen hebbé dan tot der Schriftuere: Anders zo verre sy op andere dingen sien/zo zullense hen ergeren ende vergaen/niet verstaende wat de oprechte Kercke is/hier door zo zullense vallen in den grouwel der verlatenheyt/dewelcke inde plaetsen der H. Kercken wort ghehouden.

Eñ Basilius/in de negenste somme van syne moralen/ in't 22. cap. zeyt/alle 'tghene dat niet uyt den gheloove en komt is zonde/ghelÿck de Apostel zeyt: ende 'tgheloove komt door 'tghehoor/ende 'tghehoor

Christus heeft de leere der Prophete gheeert.
Act. 17. 7.
2. pet. 1. 19

Waerheit wort door Schriftuere bekent.

marc. 13. 4

Basilius.
Ro. 14. 13
Ro. 10. 17.

uyt den woorde Godts: Zoo is dan alle het ghene dat buyten Godtdelijcke Schriftuere is zonde. De zelfde zeydt noch in een sermoon van de belijdinghe des gheloofs: Godt is in alle syn woorden ghetrouwe/ende alle syn gheboden zijn vast ende in eeuwicheyt duerende/in waerheyt ende gerechticheyt gemaect zijnde: Zoo is het openbaerlijck van den gheloove te wijcken/ een hoochmoedighe zonde iet van't ghene datter gheschreven is te verworpen/oft iet in te brenghen dat niet gheschreven en is.

Tot hier toe (mijn Vrouwe) heb ick op't breetste gheantwoort/ na de mate der kennissen/die Godt ons heeft mede ghedeylt/ op't eerste stuck vande leste Oratie van mijn Heeren de Prelaten ghedaen/aengaende de autoriteyt ende staet der Kercken ons Heeren Jesu Christi: Waer-op wy als-noch bereyt zijn/alle 'tgene minlijck te verstaen/ dat ons met de H. Schriftuere beter zal worden onderrecht. Nu is daer noch het Artikel des Avontmaels/het welcke ick nu ter tijt zal ophouden/zoo verre het uwer Majesteyt belieft/zoo wel om dat wy uwer Majesteyt als-nu te lange hebben gehouden/met alle dit doorluchtighe geselschap/als om de begeerte die wy hebben/dat dese t'zamen-sprake met beter ordinantie mocht werden vervolcht. Daer by ghevoecht/als-men sommierlijck van eender materien spreeckt/ die tot noch toe duyster is geweest/zoo en kant niet wesen/daer en worden dese woorden ghesproken (hoe waerachtich datse nochtans zijn) die der hoorenders herten vererghęren. Nochtans zoo verre het uwer Majesteyt belieft dat wy voort zullen varen/wy syn bereyt daer van zoo veel te zegghen/als ons de Heere heeft te kennen ghegheven: Ons altijt onderworpende in't ghene dat ons met Schriftuere beter zal worden onderwesen: Eñ bidde in alder ootmoet uwer Majesteyt dat ghy u doch wilt laten duncken ende ghelooven/dat wy na de glorie Godts/den welcken wy dienen/gheen dinck met grooter begeerten uyt gantscher herten meer zoecken/dan de ruste van uwer Majesteyt ende uwen gheheelen Rijcke.

Beza syn redene voleynt hebbende/zoo heeft de Cardinael van Loraynen/Claudium van Espense een Theologien vander Sorbone een teecken ghegheven/begheerende dat hy zoude antwoorden.

De voorstellinghe Claudij vã Espense.

Claudius van Espense/ in maniere van een voor-redene verhaelt hebbende/hoe hy over langhe tijt de bequaemheyt ende middelen deser t'zamen-sprekinghen hadde ghewenscht/ende hoe zeer hem het wreede vervolch het welcke men teghen die vander Religien hadde ghebruyckt/teghen hadde gestaen: Ende zeyde/dat hy voor goet ende waerachtich bekende alle 'tghene dat van der Kercken hare teeckenen ende successie was gezeyt. Sprac noch daer beneven dese woorden: Hadt ghy van den eersten alzoo ghesproken / den twist en hadde neimmermeer zoo groot gheweest/als daer het nu toe is ghekomen.

Zoo veel als 'tghene aengaet (zeyde hy) het welcke verhaelt is van der successien der Kercken/hebbe ick my altijt verwondert/ uyt wat

authori-

authoritept/ ende van wien geroepen/ ghy inder Kercken zijt gekomen/ende het bevel des predikens hebt aenghenomen: Aenghesien/ dat ghy door den ordentlijcken wech niet en zijt inghegaen / ende en zijt niet inghelepdt by den ordentlijcken inlepders/noch en hebt oock de opleggingghe der handen niet ontfanghen. Hier door zoo woude hy bevestighen/dat sy gheen Wettelijcke Herders noch Kercken-dienaers en waren: Want ghy en kont niet zegghen (sprack hy) dat ghy door ordentlijcke successie daer in zijt ghekomen/ende noch veel min door extraordinarische/om dat de zelfde door mirakelen moet werden gheapprobeert/ ghelijck Moyses dede van Godt verweckt zijnde om syn volck te verlossen: Oft oock door eenighe ghetuyghenisse der Schriftueren/als de H. Johannes/wiens beroepinghe opentlijc wert bevesticht / door de ghetuyghenisse des Propheten Malachie. Beyde ontbreket u/waer upt dan volghen moet/dat uwe beroepinge ende dienst niet Wettelijck en is.

Zoo veel als nu de traditien oft overleveringen der Kercken aengaet/ende de uptlegginghe der H. Schriftuere/ het is zeker/alsmen van dier zaken zal disputeren/zoo moetmen tot de ordentlijcke successeurs syn toevlucht nemen/als tot den ghenen den welcken den H. Gheest is belooft/ende die tot dien epnde van Godt geordineert zijn/ gelijcmen dat by de exempelen der Leviten mach sien/ dewelcke men in den ouden Testamente voor Raet ende Vonnis-gevers moeste gebruycken/zoo dat niemanden ter rechter oft ter slincker zijden geoorlofd en was te wijcken/van't ghene dat sy eens hadden ghesproken.

Wy hebben veel puncten door Traditie oft overleveringhe daer niemant aen en twijffelt: te weten/dat de Vader niet gheboren en is/ dat de Sone een wesentlijck met den Vader is/ datmen de kinderen moet doopen/dat de Maecht Maria Maghet na het baren is gebleven/ende veel andere dierghelijcke/dewelcke ons van handt te hant/ door onse Vaderen zijn ghegheven/hoe-wel zulcx niet beschreven en is/ zoo en is het daerom niettemin zeker oft bevesticht/dan oft de H. Schriftuere alzulcx tuychde.

Alle het ghene dat van de alghemeyne Concilien is besloten/dat is zeker ende wel besloten: Want de zelfde Concilien en moghen niet dwalen in 'tghene dat der leere aengaet.

Ende 'tghene dat ghy van den H. Augustino hebt verhaelt / dat de voorgaende Concilien door de navolghende woorden ghecorrigeert ende verbetert/en is niet gheschiet in't gene dat de leere aengaet/ende daer en zijn maer drie Concilien ten tijden Augustini ghehouden / te weten/het Concilium van Nicenen teghen de Arrianen/tot Constantinopolen teghen de Macedoniten/ende van Ephesen teghen de Nestoriten/voornamelijck/van den welcken niet een na der tijt en is gecorrigeert gheweest. Aengaende 'tgene dat ghy van Paphnutij historie hebt by-ghebrocht/ is een twijffelachtighe redene/ die niet ten proposte en dient.

Dit ghezeyt hebbende/begonde hy't propoost des Avontmaels te openen/ende na dat hy sommighe redenen van de tegenwoordicheyt des lichaems Christi in den Avontmale hadde gesproken/ zoo las hy zekere plaetsen uyt Johannis Calvini Boecken ghenomen/ den Autheur verswijghende/zegghende/dat hy hem wel verwonderen zoude/waer't zake dat sy daer teghen zeyden.

Men woude zegghen dat Espense dit heeft ghedaen/ om den Cardinael van Loraynen te behaghen/ meynende door het propoost des Avontmaels een oorzake te vinden/waer door de t'zamen-sprekinge mocht werden belet/ ende alzoo de Kercken-dienaers van Vranckrijck teghen de Duytsche te stellen.

Een wit Monnic Sainctes genaemt/ wilt disputeren.

Als-nu Beza hier op woude antwoort gheven/zoo is daer een wit Monick opghestaen Sainctes ghenaemt / vierich ende zeer verhit om te disputeren/die met scherpe ende stekende woorden verhaelde/ al 'tghene dat Espense volkomelijcken ghenoech hadde ghezeyt / bevestichde daer-en-bovē/dat de traditien op vaster ende zekerder fondament zijn rustende/ dan de Schriftuere: Want de H. Schriftuere (zeyde hy) mach herwaerts eñ derwaerts door de verscheydene uytlegghers worden ghedraeyt. Ende de heylighe Cyprianus was onder dat decksel met de Affricanen bedroghen geweest/om dat sy zeyden/dat Christus niet en hadde ghesproken/ ick ben de ghewoonte/ maer ick ben den wech/ waerheyt / ende leven: Welcke sententie de Ketters na der tijt onmisbruyckt niet en hebben ghelaten.

Hy verhaelde de ghetuyghenisse Tertulliani/in den Boeck van de beschrijvinghe der Ketters/zegghende/dat Beza onbehoorlijck ende sottelijck hadde ghesproken/hem vermanende/dat hy die plaetse wel zoude lesen ende herlesen/daer hy zeyt/dat de Ketters de Schriftuere plaesteren/ ende door haer stoutichheyt sommighe door dit middel beweghen/ende daerom en zalmen zijn toevlucht tot de Schriftuere niet nemen/noch op de zelfde den strijt der disputatien niet fonderen: Want men en konde gheen zekere victorie/hoe dat het ginghe/ daer van verhopen.

Daer na voechde hy daer by/dat Godt boven syn meyninge / ons syn leere by ghescrifte hadde ghegheven/tot dien propooste heeft hy by-gebrocht de plaetse Chrysostomi tegen de Manicheen in de voorreden syns Boecx.

Beza antwoort op het voornoemde.

Daer op heeft Beza zeer redelijck gheantwoort/ dat alle die lange redenen/alzoo verscheydelijck verhaelt / zoo weynich nuts tot dese t'zamen-sprake ende disputatie deden/ende en waren gheen middelen van vrede ende eendracht/diemen zeyde te zoecken: Ende dat uyt alzulcken vergaderden hoop redieten / niet en stondt te verhopen dan meerder verwerringhe: Badt de Koninginne datse in toekomenden tijden/ daer-inne beter ordinantie woude stellen.

Om dan (sprack Beza) ten eersten ghenoech te doene/op het ghene dat Espense hadde gezeyt/dat hy hem verwonderde/hoe dat hy ende

syne

syne mede-gesellen/den last om te predicken ende leeren hadden aenghenomen/aenghesien sy gheen op-legginghe der handen en hadden ontfanghen/door de ghene die de ordentlijcke macht hebben om het zelfde te doen: Wettelijcke oplegginghe der handen (zeyde hy) en is het voornaemste teecken der beroepingen niet: De voornaemste ende eyghentlijckste teeckenen zijn/de onderzoeckinghen van leere/leven/ende verkiesinghe/ ende zoo verre oplegginghe der handen daer aen ontbreect/zoo en is daerom de beroepinghe niet te achten onwettelijc te zijne. Wy zijn ghekoren ende bevestichde Herders ende Kercken-dienaren/in de Kercken gheprresenteert ende Wettelijcken aenghenomen/dewelcke onsen dienst hebben bevestighet: Ende al ist zake dat wy de oplegginghe der handen niet en hebben ontfanghen/noch van de ordinarische instelders niet en zijn inghelept/ zoo en behoortmen hem niet te verwonderé/nademael alle dingen inde Roomsche Kercke confuys ende onghereghelt zijn: dat wy/noch de ghene daer wy door zijn ingheftelt/de opleggingе der handen/ van den ghenen niet en hebben willen verwachten/ wiens ghebreken / superstitien ende valsche leere van ons worden ghestraft ende verworpen: Want te vergheefs zouden wy beghеert hebben bevestícht te zijne / van den ghenen die de waerheyt vervolghen/ als de gene die de waerheyt zijn voorstaende.

De voornaemste teeckenen van der Wettelijcke beroepinghe.

Het is zeker dat de Propheten in den ouden Testamente gheen meerder vyanden en hebben gehadt dan de Priesters/die haer beroepinge misbruycten/ eñ van de oprechte leere waren afghekeert. De Propheten van Godt teghen haer verweet zijnde/ hebbense hare approbatie oft bevestinge van haerder autoriteyt ende bevel gevraecht/ 'twelcke haer van Godt was gegeven? Eñ nochtans en kannen van hen niet zeggen/datse haer zelven hebben inghedronghen/ als sy haer bevelen hebben voldaen in alle vaerlijckheyt van haren lijve/ 'twelcke wy ende de onsen oock hebben moeten doen in dese tijden.

De Propheten en hebbē gehadt meerder vyanden/ dan de Priesters

Ende men derf niet zeggen/dat de mirakelen altijt van noode zijn/ tot een proeve van een extraordinarische beroepinghe: Want het gene dat wy van Moysis teeckenen ende mirakelen lesen/die hy gedaen heeft/en is alle menschen niet ghemeyn gheweest. Nu het zij dan alzoo/maer zegt my doch wat mirakelen hebben Isaias / Daniel / Amos / oft Zacharias ghedaen om haer beroepinghe te bevestighen? Heeft de H. Paulus oock de oplegginghe der handen verwacht / om het bevel te volbrengen het welcke hem van Godt was bevolen? Eñ als hy syn bevel ende macht des Apostel-ampts heeft willen bevestighen/zoo en heeft hy syn zelven zoo zeer niet willen behelpen met de mirakelen die hy hadde ghedaen/als hy de vruchten door syn predicatie gheschreven/ende het ghewinnen ende bekeeren van veel natien ende volcx heeft voor-ghestelt: Want tot die van Corinthen schrijvende / zoo zeyt hy tot haer / dat sy den zeghel syns Apostel-ampts zijn: Het welcke wy billich insghelijcx van zoo veel Koninckrijcken/ Provin-

Mirakel die en is geen ghemeyne gave.

Provincien ende Landen moghen zegghen / die altzamen door onse predicatie het Evangelium hebben aenghenomen/ teghen den wille van alle den ghenen die met duysent beletselen daer hebben tegen gheweest: Alzoo dat wy ons laten duncken/datmen ons niet na eenighe betere bevestinghe onses dienstes behoort te vraghen/ nadenmael de kracht ende macht Godes haer in ons openbaert / teghen dewelcke banden ghevanckenissen/bannen/vier/sweert/ noch doot en hebben konnen eenighe beletselen zijn.

Ja zeyde Claudius Espense/doet my door een exempel blijcken/ dat/ in den tijt van vijftien hondert jaren/u-lieden ghelijck zij.

Alle 'tghene datter ghes chiet is/zeyde Beza/en is in de Historien niet beschreven: Dan neemt schoon dat het alzulcx waer/ende datter niet een exempel dierghelijcke en werde ghevonden: Nochtans zoo en is daer gheen swaricheyt af te maken/Godt die en doet sommige dinghen nu in desen teghenwoordighen tijdt/die hy hier voormaels niet en heeft ghedaen.

Zoo veel als nu de traditien aengaet/het is zeer vreemt datmen de zelfde verhaelt/ende daer-en-boven noch zeyt/dat sy zekerder dan de Schriftuere zijn/ende dat/om dat de Schriftuere op verscheyden manieren mach worden uytghelept: Wat Fondament des gheloofs zullen wy hebben/zoo verre wy hier aen beginnen te twijffelen? De mensche doe alzoo hy wille/ nochtans zoo moet hy hier-op staende blijven/dat de waerheyt inder eeuwicheyt duert/eñ al is het schoon dat sy somtijts voor een tijt lanck wel schijnt verdonckert te zijne/zo moetmen daerom niet laten/ wederom een toevlucht tot haer te nemen/al ist oock dat de Ketters de zelfde misbruycken.

Zoo veel de plaetse Tertulliani aengaet/die my Sainctes heeft bevolen wel te lesen ende herlesen: Ick hebse ghesien/ende zoo zekerlijc wel doorsien als ick weet dat hy des H. Chrysostomi plaetse qualijck heeft verhaelt: Op dewelcke niet en zal worden ghevonden/'tghene dat hy Chrysostomo onwaerachtelijck toeschrijft: Wy en willen niet loochenen Tertullianus en heeft zij zelven wel op sommige plaetsen vergrepen: Nochtans de plaetse die ick by-ghebrocht hebbe wel aenghemerct zijnde/ende alsmen wel insiet waer toe dat sy streckt/zoo is sy lichtelijck te verstaen: want hem was voor-ghestelt dat hy zoude bewijsen/datmen niet te vergheefs teghen de Ketters en behoort te disputeren/ghelijck de heylighe Paulus zeyt/ alsmen haer eens oft tweemael haer dwalinghen heeft bewesen/ zoo zalmense laten. Dan bewijst ons/ met wat Ketters hy op die tijt hadde te doene/ die door Godes woort verwonnen zijnde/ daer noch teghen op-stonden/ ende wat traditien het waren die hy teghen hen heeft by-ghebrocht.

Inden eersten zoo behoordemen ons dan met Godes woort te verwinnen/op dat wy alsmē ons bewesen heeft dat wy inde zelfde dwalinghe steken/ daer uyt moghen worden ghetrocken: Want datmen slechtelijck op de traditie staende wilt blijven/ die niet Apostolisch en

zijn/

zijn/noch oock op haer leeringhe gheensins ghefondeert/dit en waer anders niet gedaen/dan duysent nieuwe insettingen de deure te openen/ende ten lesten alle zekerheyt der Schriftueren te niet te doene. Eñ waerom ist dat Tertullianus in maniere van verwijtige woorden tot de Ketters aldus spreeckt/dat sy zonder Schriftuere gheloven/dan om haer te leeren/dat sy tot de waerheyt der zelfder moeten haer toevlucht nemen/ ende door de zelfde Schriftlijcke waerheydt haer dwalinghen overwinnen.

Waer't zake dat nu de traditien ende ceremonien/ die onse wederzegghers ons hedens-daechs teghen-worpen/Apostolisch waren/de Kercke zoude de zelfde tot alle tijden hebben ghebruyct: Dan om dat wy't uyt de Historien haerder Auteurs moghen bewijsen/zoo en konnen sy niet zegghen/datse van de Apostelen zijn gekomen. Voorwaer Tertullianus is teghen de gene/ die daer zeyden/dat alle dingen van de Apostelen niet volkomelijck ghenoech gheleert ende beschreven en waren/ op datmen de nieuwe traditien openinghe zoude gheven als van den H. Gheest gheopenbaert zijnde.

Sy hebben voor een ghewoonte (zeydt hy) dat sy zegghen/ dat de Apostelen alle dinghen niet en hebben geweten: of met gelijcke raserije ghedreven zijnde/waer door sy zegghen datse alle dingen hebben gheweten/maer datse alle menschen alles niet en hebben gheleert: in beyde desen Christum begrijpende/dat hy Apostelen heeft uyt-gezonden/ die niet volkomelijck ghenoech en zijn gheleert gheweest.

Wie is doch de ghene die na syn beste wetenschap kan gheloven/ dat de gene/ dewelcke Christus voor Meesters ende Leeraers heeft uyt-ghezonden/in eenighe dinghen onwetende zijn gheweest? Zoo moeten wy dan onse toevlucht tot de Apostelen nemen/dewelcke Jesus Christus heeft uyt-ghezonden/om ons te leeren ende onderrechten. Ende hoe zal daer wat van haer leere konnen blijcken/dan door haer schriften? Daerom zijn sy van den Heere ghesalft gheweest/ op datse ons alle salige leeringen zouden leeren/ende niet om ons twijffelachtich oft onzeker te laten.

De verhaelde plaetse Chrysostomi/mach in ghelijcker manieren lichtelijck uytghelept ende verklaert worden/daer hy zeyt: Christus en heeft de Apostelen by gheschrifte niet achter-gelaten: dan heeft hy daeromme ghewilt dat sy by gheschrifte niet en zouden achterlaten? Neen hy: Maer daer toe heeft hyse gheleert ende met synen heyligen Gheest verlicht / op dat syn leere by gheschrifte ghestelt zijnde/eeuwichlijc zoude blijven. Wel-aen/dat sy alzoo: maer nu hebbense meer gheleert/dan sy by gheschrifte hebben achter-ghelaten. Wy en spreken daer niet teghen/maer wy zegghen/dattet geen dinck en is daer onse salicheyt in is gheleghen: Want al 'tghene dat tot der ordinantien/Ceremonien ende Kerckelijcke politie dienende is/dat hebbense met der stemmen moghen leeren. Dan om dat het dinghen zijn die met den tijt ende plaetse daermen is/moghen veranderen/zoo en heb-

hebbense de conscientien daer inne niet willen verbinden.

Zoo veel als-nu dese woorden aengaet/niet gheboren/consubstantiael/dryvuldichept/doopsel der kinderen/ ende anders diergelijcke/ hoe-wel dese woorden eyghentlijck in der Schriftueren niet en worden uytgedruckt/zoo wort nochtans den zelfden sin ende kracht der zelfder daer in volkomelijck uytghedruct / waer uyt de zelfde woorden na der tijt zijn ghetrocken.

Sainctes breeckt de redene.

Hier heeft Sainctes veel andere redenen onder ghemengt ende het propoost ghebroken/zeggende/dat den maechdelijcken staet der maghet Maria na het baren/met Schriftuere niet en kost bewesen worden/noch dat de kinderen mochten werden ghedoopt: Beyde werdt nochtans met ghetuyghenisse der H. Schrift bewesen: Dan noch en hiel hy niet op in't argumenteren ende luyde roepen/na het oude gebruyck der Sorbonisten. Het welcke de toehoorders niet zeer aenghenaem en was.

Ende alzoo veel van hen-lieden met verstooringe t'zamen riepen/ zoo gingh den Cardinael van Loraynen tusschen beyden / ende ghelijckerwijs oft de questie ghenoech ghe-uyt hadde geweest/ brac haer redenen/ende dede het disputeren ophouden. Waer door de Doctoren vander Sorbone om dat sy het leste woordt behielen/ haer-lieden duncken datse op die tijdt de overhant hebben behouden.

De Cardinael vã Loraynen protesteert niet voort te varen alleer het punct des Avondtmaels sy verdregen

Daer-na begonst hy vanden H. Sacramente des Avontmaels te spreken/ protesterende inden name van alle de Prelaten / dat hy niet voorts en woude treden in der disputatie/ter tijt toe dat sy in't zelfde met de voorsz Kercken-dienaers over-een quamen: Ende dat daerom (zeyde hy) om dat het voornaemste Artikel is / daer op dese tijdt het gantsche Christenrijck om is beroert.

Daer by voeghende/ dat de voorsz Kercken-dienaers oorzake waren/datmen van noots-weghen aen dit stuck eerst behoorde te disputeren/ om dat sy inde eerste t'zamensprekinghe haer meyninghe zoo klaerlijck daer van te kennen hadden ghegheven / dat de zelfde overheyt 'tgantsche Koninckrijc was verspreyt/eñ dat de Oratie van hen gedaen alreede gedruct was/eñ eenen yegelijcken gemeyn ghemaect.

Aldus heeft den Cardinael syn reden met de Ausburchsche confessie begost/hen vraghende/oft sy de zelfde wouden onderteeckenen.

De voorsz Dienaers der Kercken vraechden wederom/ oft sy dezelfde gantschelijc in als wouden voor goet bekennen. Waerom den Cardinael gheen antwoorde en gaf/ maer toonde hem de meyninghe van sommighe Kercken-dienaers/die hy zeyde dat aen hem was gezonden/ende vraechde haer oft sy dezelfde wouden onderteeckenen/ ende badt haer zeere om zulcx te doen. Het welcke men zeydt dat hy altezamen op loosheyt heeft ghedaen/op dat hy haer-lieden (waer't zake datse alzulcx weygerden) aen de Duytsche zoude koppelen: Eñ waer't zake dat sy alzulcx hadden toegelaten/ zo zoude hy als oft hy d'overwinninge hadde verworven/met haer hebben getriumpheert.

Beza om dese listen te verhoeden (zoo verre sy zulex ghelijck het schijnt in der waerheyt waren) heeft aldus gheantwoort/dat hy ende syne mede-ghesellen/waren daer ghekomen/om haer belijdenisse des geloofs te beweeren/eñ dat sy geen andere macht noch bevel van hare Kercken en hadden: Eñ daerom zo begeerden sy/dat haer werden georloofst/de ordeninghe haerder belijdenissen te moghen volghen/op dat de gantsche disputatien ende gheschillen/ordentlijc mochten werden uyt-gherecht/ ende daer door alsdan te beter mocht blijcken/in wat stucken sy met den anderen over-een quamen/ dat oock de oprechte ordeninge/ende het eyghentlijckste middel der eendracht eysschende was/datmen de lichtste Artikelen alder-eerst zoude verhandelen: Nademael het oock alzoo was/dat de Sacramenten aen de leere hinghen/zoo zoude het juyst verkeerdelijck ghehandelt zijn/ van de Sacramenten eerstmael te beginnen/dan hier door en werdt van deser zaken nochtans anders niet ghedaen: Want de Cardinael bleef vast by syn opinie staende.

De voorschreven Kercken-dienaers vreesende/ dat dit alles ghescheidde om haer daer door zoo te dwinghen/dat sy de t'zamensprake zouden verlaten/ende dat alsdan noch de schult op haer zoude werden ghelevt/ begeerden datmen hen by gheschrifte woude stellen/ het ghene datmen van haer eyschte onderteeckent te werden / op dat sy met den anderen daer van mochten spreken.

De Kercken-dienaers eysschen by geschrifte datmen hen begeert te doen onderteeckenen.

Doen wert hem een copije van den Artikel des Avontmaels overghegeven/ende was (gelijc den Cardinael zeyde) uyt der Ausburchscher Confessien ghetrocken/ende was aldus luydende.

Wy belijden dat het waerachtighe lichaem ende waerachtighe bloet Jesu Christi/waerachtelijck/ wesentlijck ende Sacramentelijck in het Sacrament der Eucharistien is/ende zo wort aenghebodden ende van den ghenen ontfanghen / die dat communiceren ende ontfanghen/ etc. Gaven daer beneven oock over zekere bekentenisse des gheloofs der Kercken-dienaren van Wittenberch in den jare duysent vijf-hondert ende negenenvijftich gemaect. Hier mede wert de t'zamensprake van desen dach geeyndighet/ende tot des anderen daechs opghesett.

De Kercken-dienaers vertrocken zijnde / ende na aenroepinghe van den name des Heeren besloten zijnde/alle aenghebodden conditien aen te nemen/hoe-wel dat sy hen dochten eensdeels quaet te zijne/liever dan sy eenighe oorzake zouden geven/ datmen zoude dencken dat sy oorzake gaven om de t'zamensprake te verhinderen. Ende alzoo sy bereydt waren/ op de veroordende plaetse wederom te gaen / zoo heeft haer de Koninginne ontboden / dat de t'zamensprake noch twee daghen was opghesett.

Middeler-tijt quam daer tijdinge/dat de belijdenisse des gheloofs van der Wittenberchscher Kercken-dienaren door brieven was over-

De beledenisse was door Balduinus over gezonden.

overghezonden. Van Balduino Doctoor in den rechten/ ende noch eenen anderen ghenaemt Rascolio/haer meynende door zulcken middel daer te houden ende hinderlijck te zijne. Ende men zeyde dat de voorsz Balduinus zelve/ met zekere Kercken-dienaers van Wittenberch ende Heydelberch zoude komen/ op hope dat hy met den zelfden den voorsz Beza met den synen strijdt zoude leveren. Hebbende ooc van syn zelven / den Koninc van Navarre niet weynich belooft/ den welcken hy hadde wijs-gemaeckt/ dat hy een zeer goeden middel hadde ghevonden/om lichtelijck alle gheschillen in der Religie neder te legghen.

Balduinus komt inde t'zamensprake. Presenteert een Latijns Boec om syn zelven in't geloove te brenghen.

De zelfde is oock inde t'zamensprake ghekomen/zonder de voorsz Kercken-dienaers met hem te brenghen/ eñ hadde hem zeer ghehaest om daer een boeck over te geven/leerende hoe hem een yeghelijc houden zoude/ter wijlen de gheschillen inder Religie duerden/syn-zelven wijs-ghemaeckt hebbende/ dat hy door desen middel zeer willekom zoude wesen. Hy monsterde met dit boecxkẽ/gelijckerwijs oft eenen eygentlijcken schat hadde geweest/om alle vrede ende eendracht (diemen daer zoo vlijtichlijc eñ sorchvuldichlijc zocht) te maken/sprekende van het zelfde/om eenen yeghelijcken te kennen te gheven/dat hy den Auteur van't zelfde was: Eñ prees dat zelfde nochtans met zulcken ghevEynsde eñ gemaecte beleeftheyt dat hy't eensdeels loochende/ende eensdeels voor syne bekende/hy dede eenen yeghelijcken verstaen/oft hy maeckte het hem ten minsten wijs/ dattet niet alleenlijc door syn bede ende begeerten ghemaect was/dan dat hy de man zelve was/die zulcx hadde ghemaeckt. Ende hadde oock wel die opinie van syn zelvẽ/ dat hy door desen middel terstont tot de t'zamensprake zoude werden gheroepen/eñ ooc gehoor krijghen. Hadde ooc veel lieden van grooten aensien te kennen ghegeven/dat hy middelen wist om alle geschillen inden Rijcke/ om der Religien wille zijnde/te vereenighen.

Nochtans geschieddet dat hy van geen van beyde partijen daer toe gheroepen en werdt/ om't quaet vermoeden dat sy alle beyde hadden van syn groote lichtveerdicheyt ende ongestadicheyt: want hy hadde hem wel eertijts getoont/ op dien tijt/ de een partije voor te staen/ eñ op een andere tijt de andere/het welcke in eenen yeghelijcken vreese ende wantrouwen baerde/dat onder hem eenich verborghen verraet (het welcke hy veynsde) mocht schuylen.

Hy hadde een weynich te voren de Koninck van Navarre in de ooren gheblasen/dat hy een zeer bequaem middel hadde gevonden/ hoe hy syn Konincrijcke van Navarre wederom tot hem zoude krijghen/ hem copijen van zekere oude brievẽ presenterende/ waer door hy den Koninck in een zeer groote hope hadde ghebrocht/om het zelfde wederom te verkrijghen/het welcke een aes voor uyt-ghewor pen was/ ende door andere zoo-wel wert vervolcht/dat de goede Koninck/ die te zeer haestelijck in't ghelooven was/ op't leste zeer jammerlijc daer

door

voor bedroghen wert/ ghelijck wy hier na breeder zullen verklaren. Franciscus Balduinus wist hier grootelijck syn profijt inne te zoecken/zoo dat hy een groote somme van penninghen daer upt heeft ghetrocken/met het bevel van des Koninckx bastaert sone/ dewelcke hem mede werdt ghegheven om in als te onderrechten/met duysent oft twaelf-hondert pont aen jaer-ghelden.

Hy en konde den spijt niet veynsen/ die hy hadde teghen de voorsz Fransche Kercken-dienaren/dewelcke hy achtede alleene de oorzake te zijn/dat hy niet openbaerlijck mede en was geroepen geweest/ om syn meyninge te zeggen/ende het middel des vredes in der Religien voor te stellen/gelijcformich het boecxken 'twelcke twee daghen daer te voren/te weten/ op den zes ende twintichsten der zelfder maendt was uptghegaen.

De voorsz Kercken-dienaren werden ontboden om breeder ghehoort te werden. Als de zelfde nu vergadert waren / ende Beza by gheschrifte hadde gestelt/al 'tghene dat hy woude zegghen/heeft met ghemeynen advyse van syne medeghesellen het zelfde opentlijck ghelesen/ghelijck hier is navolghende.

Mijn Vrouwe/de lestemael doen het uwer Majesteyt ons belief de ghehoor te geven/zoo verklaerden wy / na de ghenade van den Heere verkregen/het voorghestelde Artikel beroerende der Kercken/oock haer teeckenen ende autoriteyt: Waer in wy alzo Godes woort hebben naghevolcht/dat een yegelijck (na wy meynen) oorzake genoech heeft ghehadt om van onse antwoorde verneucht te zijne: Maer inde plaetse/datmen het ghene dat wy ghezeydt hadden voor goet zoude bekennen/oft met de H. Schrifture beter onderwijsen/ dat verbeteringhe oft straffe behoefde / zoo heeftmen ons ghevraecht upt wat macht wy Godes woort ende de H. Sacramenten bedienen/en̄ daerenboven zoo en is oock gheen moeyte ghespaert gheweest / om onse zake hatelijcker te maken? Wy weten op wat meyninge dat zulcx is voor-ghestelt gheweest: Want in den eersten zoo en zijn wy hier niet gekomen/om Godes woort oft Sacramenten te bedienen: Daerom zoo was het noodeloos datmen ons vraechde/upt wat macht wy alzulcx wouden doen.

Ist zake datmen nu zeyt dat zulcx gheschiet op dat wy rekeninghe zouden geven/van't ghene dat wy in vorighe tijden hebben ghedaen/ zoo moestemen aenmercken dat onse geselschap van tweederley volc is: De sommige zijn Kercken-dienaers buyten desen Rijcke in plaetsen daer haer beroepinghe is aenghenomen gheweest. De zelfde en machmen immers niet vraghen / waerom dat sy Kercken-dienaren zijn. Daer zijn andere die in desen Koninckrijcke prediken/dewelcke ghy niet en hebt gheroepen/om van het voorleden rekeninge te gheven/zoo veel als haer beroepinghe aengaet/maer alleenlijck om met hem vander leere te spreken: Anders zoude dit een begin wesen/ om een proces teghen ons aen te rechten; Het welcke wy voor-zeker weten/

ten/mijn Vrouwe/dat uwer Majestept nopt en heeft gedacht. Ghe-schiedde dit nu in maniere van t'zamensprekinghe (onder correctie) zoo en ist oock noch niet veel/ende en zoude nergers anders toe strecken/dan om ons in een materie te brenghen/daer wy niet upt en zouden mogen raken/zonder mijn Heeren de Prelaten te verstooren ende vergrammen het welcke ons mepninghe noch voornemen niet en is/noch en willen niemant de oorzake gheven om dit heylighe Christelijcke begonnen werc te breken oft beletten. Ende op datmen bekenne dat wy zonder groote oorzaken ende redenen niet en spreken/t'elcker reyse als twee partijen te zamen in eenich gheschil treden/ist zake dat de eene vraecht upt wat kracht doet ghy dat? De ander zal hem oock het zelfde vragen/alzoo zal het zeer qualijckẽ te verhoeden zijn/dat upt die twee vraghen gheenen twist ofte kijvagie en rijse.

Nu/ laet ons mijn Heeren de Prelaten van desen Rijcke bezijden stellen/ (dewelcke wy gantschelijck niet en willen noch en begeeren te vertoonen/) ende ons zelven eenen Bisschop afbeelden ende voorstellen/die ons vraghe/ onder wat Tijtel predickt eñ bedient ghy de Sacramenten? Wy zullen hem wederom vraghen oft hy vande Ouderlinghen der Kercken is verkoren/ daer hy toe Bisschop is ghestelt: Oft hy oock van den volcke daer toe geroepen is/oft daer voorgaende onderzoeckinghe syns levens is gheschiedt/synder maniere ende leere. Hy zoude ja zegghen/dan men weet wel anders: Ende stellen dat de conscientien der gheenre die ons hooren/ die daer weten hoe het met dier zaken staet. Waer't zake datse tot ons nu zepden/ ghy en zijt gheen oprechte Kercken-dienaren/om dat ghy geen oplegginghe der handen en hebt/wy zouden haer antwoorden ghy en zijt geen Bisschoppen/om dat in uwe instellinghe de voornaemste stucken in Godlycker Schriftuere bevolen zijn achterghelaten/zonder dewelcke ghy nochtans gheen rechte Bisschoppen en mocht wesen. Zoo verre sy noch heeter inde disputatien werdẽ/zo zouden wy ooc voorder treden/ende zouden moghen deser gelijcke woorden gebruycken/ghy en hebt maer het eene deel der instellingen ontfanghen/het welcke de oplegginghe der handen is/zoo verre het gebreck van dien (zoo ghy u laet duncken) ons belet dat wy gheen Dienaers der Kercken en moghen zijn: Door het derven vande andere twee Artikelen / zoo zult ghy dat noch veel min dan wy moghen wesen. Het Concilium van Calcedonien/het welcke een van de vier alghemepne Concilien is gheordineert/dat irrita sit ordinatio van den Priester/die specialijc niet veroordent en is in den dienst eenigher Kercken/ irrita, zept hy/ in injuriam ordinantis. Met meerder reden zullen wy dan zulcx moghen tot eenen Bisschop zegghen/die met ons disputeert/als hem de twee voorsz stucken ontbreken/teghen de ordinantie Pauli 1. Tim. 3. ende Titum 1.

Nu is hier noch een ander stuck/ het welcke ons wee doet dat wy zulcx moeten zeggen/ende nochtans worden wy daer toe ghedwonghen/

ghen op dat wy dit gantsche geselschap moghen bewijsen/waer't zake dat dese disputatie der beroepinghe eenmael gheopent werde / sy zoude zeer zorghelijck zijn/vragen wy nu alzulcken Bisschoppen van wien het is/die hy dese oplegginghe der handen af heeft ontfangen/ ende oft sy hem met al wat vele ghekost en heeft/wat zoude hy zegghen? Hy zoude neen zegghen / waer't zake dat wy hem vraechden/ wie dat het is die hem de handen heeft opghelept: Hy zoude zeggen/ het zijn de Bisschoppen geweest/door de macht die haer is gegeven. Eñ oft wy hen dan vraechden/ hoe veel hebt ghy doch dese macht gekocht? Hy zal zegghen dat hy de zelfde niet ghekocht en heeft/ maer dat hy daer zoo veel duysent kroonen heeft voor-ghegeven/ dat is te zegghen/ick en hebbe het broot niet ghekocht/ maer ick hebt koren ghekocht. Wiltmen nu dese disputatie eyndighen ende nederleggen met Concilien ende regulen der Kercken/zoo zal daer een groote menichte van Bisschoppen menich root aensicht krijgen/ende noch veel meer Pastooren: In welcke disputatie mijn Vrouwe wy niet en hebben willen treden/op dat wy niemanden en zouden verstooren. Ende dit zij ooc ghezept/niet om inde zelfde te treden/oft tot eenighe weerwrake/dan alleenlijck om u te bewijsen (mijn Vrouwe) al ist zake dat wy kort in onse antwoorde waren/ zulcx geschiedde door de begeerte die wy hebben/om dese zaken in alle soeticheyt te handelen.

Aengaende den heylighen Avondtmale des Heeren/daer en wouden wy de leste reyse niet verre af spreken/ siende op sommighe van desen ghesel schappe/ die niet ghewoonlijck en zijn te hooren datmen daer zoo wy't af spreeckt/ oft sy ergheren haer zeer lichtelijcken in't zelfde. Voornamelijck als sy iet hooren dat haer nieuw' dunckt te zijn/ende hadden liever dat sy de spraeck vande oude Doctoren der Kercken verstonden/dan de onse: Aenghemerct/ mijn Heere de Cardinael van Loraynen/syn zelven door openbare beloften hadden verbonden/ons te onderrechten ende leeren/namelijck/in desen Artikele door der ouder Doctoren woorden/die inde eerste vijf-hondert jaren hebben ghe schreven / alzoo dat wy ons door Godes hulpe bereydt hadden om het licht te ontfanghen /zoo verre ons bevolen werde dat ons tot deser tijdt toe het zelfde hadde verborghen gheweest. Om nu te voldoen in het ghene dat wy verwachteden / ende oock een groot deel van Christenrijck/ zoo heeftmen ons het Artikel van den heylighen Sacramente des Avondtmaels voor-ghestelt / ende andere oock zeer nootelijcke Artikelen bezijden gheset / ende sprack tot ons/ teeckent dat/wilt ghy zulcx niet doen wy en zullen oock niet wijder voort-varen.

Waer't zake / dat wy uwer Majesteyt als ghevangen hadden ghepresenteert geweest/om ons proces aen te rechten/ noch en zout ghy niet zeggen/ teeckent dat/wilt ghy alzulcx niet doen/zo veroordeelen wy u. Uwen staet (mijn Heeren) die verbint u anders te spreken/ende beveelt u/dat ghy ons onse dwalinghen zult bewijsen (zoo verre ghy zulcks

zulcke in ons eenichsins bevindet/) ende wilt ooc hebben dat ghy zult zijn potentes exhortari in doctrina sana, den ghenen die de heylsame leere van noode hebben/ende oock die berept zijn (navolgende Godes woort ende bevel) rekeninghe van haren gheloove te gheven. Ende ist zake dat de maniere om ons te condemneren eñ verdoemen nieuwe is/de middelen diemen hier voortijts ghebruyckt heeft/ schijnen noch al veel nieuwer ende vreemder te zijne/ghelijck wy terstont zullen zegghen.

Mijn Vrouwe / wy zijn om twee zonderlinghe stucken hier voor uwer Majestept ghekomen. Het eerste is/ om voor Gode u ende der gantscher werelt rekenschap van onsen geloove te doene : Het andere om Gode/den Koninck ende u bedienstich te wesen in alle middelen ende manieren daer't ons mogelijck in is: om de commotien ende beroerten te slissen ende vredigen/ die om de zaken der Religien zijn opgheresen. Zeynt ghy ons nu weder na huys/zonder ons iemanden by te voeghen ende schicken/daer wy een lieflijcke t'zamen-sprekinge moghen mede houden/aen ons en zal niet gedaen worden/ het en zal over het gheheel ende gantsch Christenrijck worden vermaert ende verspreyt.

Dit en zal oock geen maniere zijn om de beroerten te vredighen eñ stillen/ ende de ghene die dit voor-stellen/ die weten zulcx zeer wel. Waer't zake dat ghy niet dan alleenlijc met ons en hadt te doene / die hier tegenwoordich zijn/zoo en waer daer na der werelt geen groote swaricheypt af te maken/om ons na uwen wille te handelen : Maer wy begeeren dat uwer Majestept believe aen te mercken/dat wy hier uyt den name van een Millioen menschen zijn / die in desen Rijcke/ Switserlant/ Polen/ Duytslant/ Enghelant/ ende Schotlant zijn/ die alt'zamen een goede resolutie ende besluytinge van deser t'zamensprake verwachten/ende zullen hooren datmen inde plaetse van t'zamensprake / gelijcmen hadde belooft/ons het thiende deel van eenen Artikele heeft ghegheven/ ende ghezept/ teeckent dat / zoo verre ghy alzulcx niet en wilt doen/soo en sullen wy niet voort varen.

Ende oft wy sulcx al schoone hadden gheteeckent/ wat soude daer mede ghewonnen zijn? De ghene die ons hier ter plaetsen hebben gezonden / zullen willen weten/oft wy door gewelt daer toe ghedwonghen zijn/oft met Godt eñ zekere argumenten daer inne verwonnen.

Daeromme bidden wy u (mijn Vrouwe) dat ghy dit goede aengevangene werc niet en wilt laten beletten/ ende ons goede lieden stelt/ die gheen conscientie en maken met ons te spreken. Anders mach uwe Majestept by haer zelven dencken / hoe groote ergherniste dese maniere des handels/ zoomen alzoo wilt wijdt voort varen/in veel menschen zal brenghen. Ende op dat wy onse partye gantschelijck zonder antwoorde niet en laten/van't ghene dat ons is voor-gestelt/ zoo verklaren wy/ dat wy voor goet bekennen/ al het ghene dat van mijnen Heere d'Espenso is ghezept/uyt den Boecke Meester Johannis Cal-

nis Calvins / den welcken hy ons heeft ghegheven zonder daer van eenichſins wijder oft breeder af te ſpreken.

Zoo veel als-nu dan den Artikele aengaet / het welcke ons mijn Heere den Cardinael heeft ghegheven/het is zeker/ dat het maer een extract ende verklaringhe van der Auſburchſcher Confeſſien en is/ daer veel dinghen in te aenmercken zijn.

Het is/dat wy ons de gantſche Confeſſie van Auſburch zouden ghemeyn maken/want het en zoude niet redelijc zijn/ datmen ons eenen regele van een artikele alleene zoude willen doen aennemen/ ende alle het andere bezijden ſtellen. Daer-en-boven zoo moeſten wy weten oft mijn Heere den Cardinael zulcx ons uyt ſyn zelven preſenteert (het welcke wy ons nochtans niet en laten duncken / maer begeeren nochtans dat ons alzulcx werde ghetuycht) oft dattet uyt autoriteyt van mijne Heeren de Prelaten is geſchiet/datmen ons de Auſburchſche Confeſſie voor-hout: Eñ ons daer van alzoo verzekeren/dat wy vryelijck moghen te zamen ſpreken. Want daer door ten minſten/ zullen wy Gode dancken om dat mijn Heer den Cardinael van Lorayneu ende alle andere/ haer in de Tranſubſtantiatie laten verwinnen/dewelcke met ghemeynder eendrachtichept/van alle de Kercken zoo wel in Duytslant als op andere plaetſen is verworpen. Ende wiltmen hebben dat wy yet teeckenen/zoo is het reden dat mijn Heer den Cardinael van Loraynen oock teeckent/ het gene dat hy ons uyt den name van den ſynen heeft aenghehoden:Op dat onſe Kercken die ons hier hebben ghezonden/ſien ende bekennen moghen/ dat wy hier niet lichtvaerdich oft te vergheefs en handelen.

Zoo verre mijn Heere den Cardinael van meyninge eñ wille blijft/ dat hy de bekenteniſſe der Hoochduytſchen gantſchelijck in als wilt aennemen/zo hopen wy dat Godt ons zoo na by den anderen zal voeghen/eñ dat alle onſen handel tot alzulcken goeden eynde zal komen/ dat ghy mijn Vrouwe/daer van zult vernoecht zijn/ende dat Godts name daer door over de gantſche werelt zal worden groot ghemaect.

Hier-en-tuſſchen zegghen wy mijn Vrouwe/dat onſe Heere Jeſus Chriſtus in het ghebruyck des heylighen Avontmaels is/ daer in hy ons aenbiet/gheeft/ende uytreyckt/ waerachtelijck ſyn lichaem ende ſyn bloet/door de werckinghe des H. Gheeſtes/ende dat wy ontfanghen eten ende drincken/ gheeſtelijck door den gheloove zijn eyghen lichaem/het welcke voor ons is gheſtorven/ ende ſyn eyghen bloet/ het welcke voor ons is vergoten/ om been van ſynen beene te zijn/ende vleeſch van ſynen vleeſche/op dat wy daer door worden levendich ghemaeckt/ende alles ghenieten dat tot onſer ſalichept van noode is. Korte belijdeniſſe des Avontmaels.

Ende zijt ghy (mijn Vrouwe) hier niet inne vernoecht eñ genoech voldaen/ ende begeert ghy breeder uytlegginghe (ghelijck het voorwaer zorghelijc is/ende zeer ſwaer valt / met korte woorden van zoo grooten verborghenthept te ſpreken) belieft mijnen Heer den Cardi- Concluſie van der Oratien.

L naei

nael te houden het ghene dat hy belooft heeft/dat is / gelijckelijck de H. Schriftuere te onderzoecken/eñ de oude Doctoren der Kercken/ daer ſy den woorde Godes gelijcformich in zijn: Eñ iſt dat het uwer Majeſteyt belieft/te verordineren eñ beſtellẽ (gelijc ghy dat uyt uwer autoriteyt wel meucht doen) een goede forme van een t'zamenſprekinge / van zekere uytgekoren geleerde mannen/ die ordentlijck zullen diſputeren/de Boecken in tegenwoordicheyt hebbende / met Secretariſen daer benevens ſittende/die't alles zullen by een vergaderẽ/ ende dat in een goede bequame eñ oprechte forme ſtellen: Zoo zullen wy u/mijn Vrouwe/door Gods hulpe bekent makẽ/dat wy hier niet en zijn gekomen om de werelt in beroerte te houdẽ/ maer om oprechtelijc in een gezonde leere ons lieffelijc te verdragen: Want als wy in den eerſten dit H. Sacrament wederom bekleet hebben/ met het gene dat hem afghetogen is/eñ ontloſt van zoo veel menſchelijcke by-voegingen/zoo en zoecken wy anders niet/noch en wenſchen gheen dinc van herten zoo zeere/dan dat het wederom geheel in ſyn eerſte plaetſe worde gheſtelt. Eñ om tot deſen eynde te komen (mijn Vrouwe) zoo op-offeren eñ overgeven wy in alder ootmoet Gode eñ uwer Majeſteyt/inſghelijcx de ruſte des Chriſtenrijcx/ voornamelijck van deſen rijcke onſe ſinnen ende eyghen leven.

De Prelaten zeer verſtoort door Beſas ſchrift

De Prelaten eñ ander gheeſtelijcke Heeren voelden dat ſy dapperlijck aengetaſt eñ gheraect werden door dit gheſchrift/'twelcke alzoo voorgeſtelt eñ geleſen wert: Eñ voornamelijck voor't gene dat in den beginne verhaelt was/teghen de waerdicheyt eñ autoriteyt van haer ſucceſſie eñ beroepinge: Waer door den Cardinael van Loraynẽ zeer ontſtelt/zijnde hier op heeft gezeyt: dat gaet al wel/aengheſien ſy zoo ſtout zijn/datſe niet alleen lijcken de Prieſterlijcke weerdicheyt/maer ooc de Koninclijcke dorven laſteren: Eñ woude zegghen/ dat ſy door dat middel het accoort van gheender weerden en hielden/het welcke tuſſchen den Koninc Franciſco de eerſte eñ den Paus was ghemaect/ eñ inde Hoven des Parlements aenghenomen. Door het welcke de kieſinge der Biſſchoppen eñ Abten waren wech genomen: Ghelijckerwijs oft de voorſz Kercken-dienaren de gantſche ſchuld op den Koninck wouden leggen/waer't zake datter niemant van hen-lieden in zijn beroepinge en was getreden/ door den wech der verkieſinge/ om dat ſy zeyden/dat ſy van den Koninck in haer ampten waren geſtelt/den welcken het volck alle haer recht ende actie hadde opgedraghen. Daerom waer't zake datſe haer beroepinge wouden wraken/ zoo ſpraken ſy den Koninc aen/wiens Wetten ſy uyt vremde landen in deſen Rijcke quamen ſtraffen. De voornoemde Cardinael voerhde daer oock by/dat hy wel ſach den voorſz Kercken-dienaren onbekent was/den wech ende maniere waer door ſy openbaerlijck waren ingheſtelt gheweeſt/een yeghelijck met klocke-ſlach geroepen/zoo dat ſy daer van ſpraken ende na rieden/als de ghene die zulcken zake onbekent was.

Beza antwoorde hier-op/dat dit alles de rechte omkeeringe vander oprechter ordinantien dede blijcken/ dewelcke alzoo miſhandelt wert/dat de Koningen hebben gedwongen geweeſt de handen aen een zoo afgrijſelijcken verwerringe te ſlaen/dewelcke uyt gierichept/eergierichept der roovers/die niet waerdich en zijn Kanonicken/Monicken/oſt diergelijcke genaemt te zijne/in dewelcke/als in een oude ſiecte het onmoghelijck voor die tijt was anders te verſiene/dan datmen hen het recht der verkieſinge zoude ontnemen/het welcke ſy onbehoorlijc zoo langen tijt hadden miſbruyct. Zoo veel als-nu de ſolemnele maniere aengaet/ die de Biſſchoppen eñ Paſtooren gewoonlijc plegen te gebruycken: Eenen ieghelijcken (zeyde hy) is ghenoech bekendt / wat het voor een kamerſpel is datmen daer in is ſpelende: Waer van wy hier niet anders en willen zeggen/eñ zijn ooc niet dan by toevalle in dit propooſt gekomen/zonder eenichſins van meyninge zijnde om wijder daer inne te treden/dan alleenlijc om te bewijſen dat onſen dienſt (van den Heere onſe Godt verwect in't midden van deſe vernielinge ende uytterſte beroerte der Kercken) Wettelijck is/ ende nochtans kleyn gheacht ende zonder oorzake beſpot.

Beza antwoortwederom.

Het beginſel van qualijck ſpreken (zeyde den Cardinael van Loraynen) is van u gekomen/zoo dat ghy ooc onſe Koningen hebt aenghetaſt. Wy en roeren u niet aen/ maer ghy roert ons. Ghy eñ wy en zijn niet gelijck/daer ſcheelt noch veel aen. Doen heeft hy wederom het propooſt van der Confeſſien van Auſburch voorghenomen/ waerom ſy alzulcx doch niet en wouden onderteeckenen.

Antwoort des Cardinaels.

Hy haelt de Auſburchſche Confeſſie wederom voort.

Sy antwoorden dat het niet redelijck en was datmen haer alzulcx vraechde/om dat ſy de zelfde in als zelve niet voor goet en bekenden: Dan woudenſe de zelfde eerſtmael onderteeckenen/zo zoude daer een goede middel zijn/om lichtelijc met den anderen te verdragen. Daer en-boven zoo en wiſten ſy ooc niet/oſt het uyt den name vander gantſcher vergaderinge was/dat den Cardinael zulcx vraechde/ ende dat haer dit gheſchrifte was ghegheven/oſt uyt ſynen naem alleene.

Ego (ſprack den Cardinael) nullius addictus ſum juvare in verba magiſtri, dat is te zegghen/ic en ben niet ghebonden in eenighe meeſters woorden te ſweeren/daerom zoo en onderteeckene ick niet/ met den ghenen die de Auſburchſche Confeſſie hebben gemaect/noch ooc met u-lieden: Bereyt nochtans zijnde het hare ende het uwe te onderteeckenen/zoo verre het zelfde by der waerheyt blijft: Wijder/ mijn broeders die hier tegenwoordich zijn moghen my alzulcx getuyghen/ dat ick u niet en hebbe ghezeyt noch aengheboden/ten is met haren ghemeynen conſente gheſchiet: Op dewelcke de Cardinael ſyn oogen aen alle kanten ſlaende/ en deden gheen van allen eenich teecken/ dat ſy haer aen ſyn woorden hielden/oſt niet voor goet en kenden.

Nademael dan (zeyde Beza) dat ghy de voorſz Confeſſie niet en wilt onderteeckenen/ zoo en is het niet redelijck dat ghy van ons alzulcken onderteeckeninghe begeert.

Dit propoost ten eynde zijnde/zo begonde de voorsz Cardinael wederom het propoost des Avōtmaels voor te nemen/eñ heeft de voorsz Kercken-dienaers in Disputatie met de Doctoren ende Canonisten ghestelt/die van haerder zijden daer waren: Want een yeghelijc Prelaet hadde de syne mede-ghebrocht/ghelijck sy dat voor een gebruyck hebben. De voor-verhaelde Claudius Despenso was schoolmeester van den Cardinael gheweest/eñ was door hem ooc zeer opgekomen/ want hy hadde veel beneficien door syn hulpe verkreghen.

Despense begonde alder-eerst voort te stellen de lichamelijcke tegenwoordicheyt Jesu Christi in den Avontmale/op alzulcker wijse/ dat hy't lichaem in den broode besloot/ zegghende/ was het met den broode niet/zoo en mocht het niet gheheten worden: Ende lasterde de voornoemde Kercken-dienaers/als de ghene die haren meester Johanni Calvino teghen waren (toonende een van syne Boecken) in't ghene dat hy hen hadde geleert. Sy zeyden wederom ter contrarie/ dat sy geensins met hem on-eens en waren/ende begeerden het gene dat in desen Boeck was willich te onderteeckenen.

Hy woech dat woort substantie swaerlijck/ het welcke Calvinus daer hadde ghebruyckt.

Sy antwoorden/dat sy dat zelfde woort in eenen ghemeynen ghebruycke hadden/om eenen yegelijcken de oorzaken te vernemen/ dat sy niet en zouden dencken/ dat sy daer eenich fantastelijck lichaem wouden versieren/oft oock eenighe ontfanginghe oft ghemeynschap van een fantastijck lichaem: Dat nochtans niemandt dat zelfde en mocht deelachtich worden/anders dan door den geloove/inde kracht des H. Gheests.

Petrus Martyr antwoort in Italiaens. Hier-op heeft Petrus Martyr een uytgenomen zeer geleert man/ die voornamelijc dese materie wel hadde gehandelt/in Italiaenscher sprake geen Fransoys konnende/ veel redenen by-gebrocht/dewelcke dienende waren op alle het ghene dat den Cardinael te voren ende Despenso hadden ghesproken/zoo van den Sacramente des Avontmaels/als alle het ghene datter van der Concilien autoriteyt hadde ghezeyt gheweest.

Ende alzoo hy boven maten zeer gheleerdelijck in syn redene was voortvarende/tot groote verwonderinghe van alle den omstanders/ heeft de Cardinael gesproken/ dat hy met niemandē anders en woude te doen hebben/dan met den ghenen die syn tale spraken/hoe-wel hy nochtans de Italiaensche sprake verstont/ ende oock zoo mocht de zelfde Petrus Martyr zeer klaerlijcken van eenen yegelijckē worden verstaen. Despenso gaf op den zelfden tijt Petro Martyr alzulken prijs/zegghende/datter niemant in syne tijden en hadde gewecst/ die zoo breet met zulcker gheleertheyt van den H. Sacramente des Avontmaels hadde gheschreven als hy dede.

Petri Martiris Jof. Als nu de Kercken-dienaers wouden antwoordt gheven/zoo was daer een Spainjaert aen de zijde der Prelaten/ die een Jesuwijt was/ ghehoor

ghehoor begeerende: Het zelfde hem toe-ghelaten zijnde/maecte zijn reden vol van lasterlijcke ende scheyntlijcke woorden/het welcke den gantschen ghezelschappe niet zeer lief om hooren en was. Hy bleef voornamelijck staende/om eenen yeghelijcken af te keeren/ dat sy de Kercken-dienaers niet meer en zouden hooren/ zegghende/ dat haer dwalinghe ghenoech was overwonnen ende openbaer/haer noemende Apen ende Vossen/besluytende/ datmense na het open Concilium des Paus tot Trenten behoorde te zeynden/daer een yeghelijc zoude mogen eenen vryen toeganck hebben: Haer versekerende datmen hen vry ghelepde zoude gheven om daer te komen. Eñ dat was de plaetse daermen alle disputatien ende tweedrachticheden/in den geloove om der Religien wille behoorde te senden: Van dewelcke/noch de Vrouwen/noch de krijchs-lieden/ noch andere die daer in niet gheoeffent en zijn/daer bequame Rechters en moghen afwesen.

Dan in het propoost des Avontmaels getreden zijnde/ zoo maecte hy hem-zelven daer door een spotkint van den gantschen geselschappe: Want hy woude bewijsen dat de tegenwoordicheyt des lichaems daer was/ende beloofde zulcx te doen door dese ghelijckenisse. Het was even-ghelijc/ als oft een Prince na dat hy victorie teghen zijne vyanden hadde verworven/ordineerde datter zekere spelen jaerlijcx in synder ghedachtenissen zouden geschieden /waer door syn oorloghe ende verworven victorie zoude worden vertoont/ende eenen yeghelijcken voor ooghen ghestelt: Ende waer't zake/dat de ghene die de personagie van desen overwinnenden Prince speelde/der omstanders herten zeer beweechde/hoe veel te meer/zoude dan een yegelijck worden beweecht/ waer't zake dat den Prince daer zelve persoonlijc mocht werden ghesien. Op deser manieren hadde Christus/doen hy syn H. Avontmael tot syns lijdens ghedachtenisse instelde/zelve daer tegenwoordich willen zijn. Doen hy zijn propoost zoude eyndigen/ zoo rockende ende verweckte hy de Koninginne/tegen de voornoemde Kercken-dienaers/met groote klachten ende suchten/ de maniere makende dat hy ende sommighe/die by hem waren schreyden.

Een spotte-lijcke ge-lijckenisse van eenen Spain-jaert.

Beza antwoorde met korte woorden hier-op / ende sprack/ dat de voorschreven Jesuiten/op alzulcker wijse hadden ghesproken / al oft hy/te weten/Beza ende syn mede-gesellen/ van ketterije hadden overwonnen geweest: Maer nademael het alzoo was/datse noch niemant overwonnen en hadden/ dat hy/te weten/ de Jesuyt / zulcke schandelijcke woorden van hem ende syns ghelijcke behoorde te verswijgen/ zegghende/dat hy noch de syne/ alzulcke lieden niet en waren.

Zoo veel als den Raet aenginck / die hy de Koninginne van haerlieden hadde ghegheven / de Koninginne en was zoo onversien van Rade niet/dat sy den synen hadde van noode: Haer Majesteyt ende de Princen wisten wel wat haer te doen stondt/ende door wat middelen sy in't gemeyne welvaren alderbest zouden versien. Wijder/zoo veel als-nu den stucke des Avontmaels aenginc/sprack Beza/dat hy van

den Iesupte niet gheleert en hadde/anders/dan dat hy daer een waghespel af hadde ghemaeckt/ daer hy woude dat Christus de voornaemste kamer-speelder af zoude wesen. Het welcke een onnutte reden was/onwaerdich datmen dezelfde zoude verhalé/ ende datse van verstandighe lieden zouden werden ghehoort.

Daer na zoo liet hy syn reden van den Iesupt ende sprack tot Despenso/zoo veel als de uytghedruckte woorden Christi aengaet/ Hoc est corpus meum, ende de een overstemminghe der Evangelisten/die ghy ons hebt verhaelt/dezelfde Evangelisten hebben oock ghezeydt/ dit is mijn bloet des nieuwen Testaments:Ende op een ander plaetse/desen kelck is het nieuwe Testament in mijnen bloede: Het welcke zonder figuere niet en kan verstaen worden / het welcke ick bewesen hebbe/dat het is een Sacramentelijcke wijse van spreken/ ghelijck de H. Augustinus in eenen brief aen Banifatio gheschreven/ heeft ghedaen/te weten/den drpentwintichsten brief: Waer't zake dat de Sacramenten (zeyt hy) gheen ghelijckenisse der dinghen en hadden/daer sy Sacramenten af zijn / zoo en zouden't gheen Sacramenten zijn/ door dese ghelijckenisse nemen sy zeer dickmael den name der dingen aen die sy vertoonen. Even-ghelijc dan in eeniger maniere het Sacrament des lichaems Christi/ het lichaem Chr sti is/ ende het Sacrament des bloets Christi/het bloet Christi is : Alzoo is het Sacrament des gheloofs/het gheloove/ ende de Sacramentelijcke maniere van spreken/ en mach zonder figuere niet gheschieden.

Ist alzoo (sprack Despenso) datter een figuere in onse Sacramenmenten is/ zoo en zijnse niet zeer verschepden van de Sacramenten des ouden Testaments/het welcke figueren oft afbeeldingen waren/ ende na ons zegghen/schaduwen van het waerachtighe / het welcke ons in Iesu Christo is gheopenbaert: Anders zoo zoudemen moeten zegghen/dat sy een figuere van de figuere waren/het welcke niet en zoude deughen.

De Kercken-dienaers loochenden dese consequentie/zeggende/dat de figueren van Godt inghestelt altijt op de waerhept hebben gesien/ dewelcke de oudt-Vaderen oock deelachtich waren / langhe voor de komste Christi/ende na dat hy ghekomen is:Zoo dat wy niet meer en zegghen/dat wy onder de figueren zijn/maer dat wy noch sienlijcke teeckenen/ende Sacramenten van noode hebben / zoo langhe als wy in desen lichame zijn: In dewelcke wy zegghen / dat een figuerlijcke oft Sacramentelijcke wijse van spreken is/ dewelcke niet en belet/ wy en zijn de waerhept oock met dezelfde ghenietende.

Eyndelijck / wy zijn van der zelfder meyninghe in dit stuck/ daer de heylighe Bernardus af was/ daer hy zeydt/ de waerhept is my aengheboden/ maer het is in den Sacramente/ de Enghel is vet gheworden van de vettichept des korens/ ende alleen van den grane versaet/dan zoo veel als my aengaet / ick moet middelder tijdt met de schorsse des Sacramentes te vreden zijn/met het doode leder ende uytworp-

uytworpsel des vleesches/ met het kaf des letters / ende decksel des gheloofs.

Wyder noch/maer met wat overvloedichept des Gheestes / dese dinghen mogen vet ghemaeckt zijn/ zoo is het nochtans/ dat met gelijcker vernoeginghe ende blijschap de schorsse des Sacramentes/ ende de vettichept des korens/het geloove/ende de hope/ de gedachtenisse ende tegenwoordichept/ den tijt ende eeuwichept/ den spiegel ende het aensicht/de ghestalte des dienst-knechts/ende het beelt Godes niet mogen ontfangen worden. Door welcke woorden genoech bewesen wort/dat wy waerachtelijck der waerhept worden deelachtich ghemaeckt/maer dat wy de zelfde noch niet volkomelijck ghenieten / om dat wy het Sacrament/schorsse ende decksel noch van noode hebben.

Dese reden met Despenso ghe-eyndighet zijnde / zoo hebben haer twee andere Doctoren van der Sorbone vertoont / van den welcken de eene wederom de woorden / Hoc est corpus meum, te voorschijn haelde. Ende alzoo hy de Kercken-dienaren vraechde/ wat het pronomen hoc was bedupdende/zoo antwoorden sy/ dat het broot daer mede was bedupdet/ ende het lichaem Jesu Christi daer mede werdt te kennen ghegheven: Op dat wy verstaen zouden/dat het broot een teecken des lichaems is/het welcke de voorzeyde Kercken-dienaren met der ouder Doctoren schriften begeerden te bewijsen. De Doctoren van der Sorbone waren hier teghen/ ende zeyden dat door de Gramatische regulen dit pronomen op den broode niet en mocht getrocken worden / maer/ dat het een individuum ofte individu vague op het Walsche was (op onse sprake het ghene dat ghewesen wordt) ende dat alleenlijck het lichaem daer mede werdt aenghewesen: Gelijckerwijs oft iemant zeyde/dit is de olie/ dit is het heunich/dit is het bouwerck. Twee Doctoren van der Sorbone verheffen hen te disputeren.

De Kercken-dienaren bewesen / dat alzulcken uytlegginghe den aert der Sacramenten wederstrede/in den welcken zoo verre het gebruyck daer inne ontbreeckt/te niet wort gedaen/ oft voor niet geachtet/zoo laet het meer een Sacrament te zijne. Daer en was ooc noyt een van de oude Doctoren gheweest/die dit ghevonden woordt individu vague hadde ghebruyckt. Bewijs der Kercken-dienaren op de voorgaende redenen.

Die van der Sorbone hier mede vernoecht zijnde/zoo de een ende de ander riep/verhalende alle een zelfde redene/zoo is den tijt met argumenterē tot den avont toe over-gebrocht/een van den haren sprac tot Beza/ met den vinger dreygende/ hadden wy u in onse Schole.

Ende alzoo de Kercken-dienaren zeyden/dat de out-Vaderen met haer leere over-een stemmeden/ heeft den Cardinael van Lorapnen aengenomen contrarie te bewijsen/ ende heeft zekere plaetsen uyt Augustino ende ander out-Vaderen aenghewesen / door dewelcke haer meyninghe (zoo hem dochte) zoude werden neder ghelept: Het welcke hy nochtans na der tijt niet en dede.

Hier door lieten haer sommige duncken/ dat de voorschreven Cardinael van die tijt voortaen de disputatien by geschrifte woude houden/ zorghende/ dat dezelfde op dese maniere van de Princen ende Heeren die daer tegenwordich waren/ zoude werden verstaen: Dan sy en gheschiedde na der tijdt op gheen van beyde manieren in dese vergaderinghen meer.

De maniere vander t'zamensprekinghe wert verandert.

De maniere vander t'zamensprekinghe werdt op die tijdt verandert/ ende daer werden van elcker zijde vijf ghekoren/ om alles uyt te rechten/ te weten/ Johannes de Montluc Bisschop van Valence/ de Bisschop van Sees ghenaemt du Val, Salignac Bouteiller een Abt/ ende Doctor Despenso ? Aen de ander zijde Petrus Martyr, Theodorus Beza, Augustinus Marloratus, Nicolaus de Gaillards, ende Iohannes de l'Espine. Daer wert by haer-lieden gheordineert ende verdraghen/ wat forme van ordeninghe dat sy zouden ghebruycken/ insghelijcx vander plaetse/ tijdt/ Griffiers ende Notarisen/ ende om de disputatien by gheschrifte te stellen. Ende op dien zelfden dach/ het welcke den lesten Septembris was/ hebbense de t'zamensprake begonst.

Begin der t'zamensprake.

De Kercken-dienaren wenschten zeer dat alle de Artikelen/ die sy in de belijdinghe haers gheloofs hadden voor-ghestelt/ in goeder ordinantien mochten verhandelt worden/ het welcke sy alt'zamen beleden redelijc te zijne: Maer om dat de Disputatie in het stuck des Avontmaels was ghebleven/ zoo waren de verordende van der Prelaten zijde van meyninghe/ dattet alderbest was de zelfde materie te vervolghen. Hier door zoo begonstense des anderen daeghs des morghens/ het Artikel van de teghenwoordichept des lichaems Jesu Christi in den Avontmale/ voor te nemen/ ende na dat sy een plaetse uyt een out Griecx Boeck hadden ghelesen/ van Cyrillo den Jerusalemschen Bisschop/ ende langhe tijdt daer over ghedisputeert hadden/ zoo zijn sy ten laetsten over-een ghekomen in dit navolghende Artikel.

Een Artikel eensdeels veraccordeert van beyde zijden van den Avontmale.

Om dat het gheloove de beloofde dinghen tegenwoordich stelt/ ende dat het geloove waerachtelijcken het lichaem ende bloet ons Heeren Jesu Christi/ door de kracht des H. Gheests grijpt: Op zulcker maniere bekennen wy de tegenwoordichept des lichaems ende bloets Jesu Christi in den H. Avontmale: Waer in hy ons aenbiet/ gheeft ende uyt-reyckt/ waerachtelijck de substantie syns lichaems ende bloets/ door de werckinghe syns H. Gheestes. Wy ontfanghen ende eten daer gheestelijck door den gheloove/ dat lichhaem/ het welcke voor ons gestorven is/ om been van synen beene te zijn/ ende vleesch van synen vleesche/ om te worden levendich ghemaeckt/ ende alles dat tot onser salichept is van noode/ te verwerven.

De

De verordende vander Prelaten zijde/ hebben dit voor-verhaelde Artikel de Prelaten overgheghEven: Dan sy en wouden dat niet toelaten. Waer door des anderen daechs de Kercken-dienaren een ander werdt voor-gehouden/daer een weynich veranderingen in was/ zoo dat sy daer in den woorde toeschreven/dat in het vorige den geloove was toegheschreven. Het welcke de Kercken-dienaren om de twijffelachtichеyt niet en wouden aennemen: Dewelcke sy zeyden dat noch een grooter dwalinghe ende twijffel mocht baren/dewelcke men moeste verhoeden/ om in de ruste der conscientien te versiene/ waer toe sy daer vergadert waren.

Op datmen nu op het woordt niet en zoude staende blijven/zoo is het voorschreven Artikel verandert/ende met ghemeynen consente van alle den gheordineerden toe-ghelaten ende over-een ghedragen/ in manieren als hier navolgende is/het welcke oock de gheordineerde van de Prelaten beloofden/dat de hare voor goet zoudē bekennen.

Wy belijden dat Jesus Christus in synen heyligen Avontmale ons aenbiet/gheeft/ende uytreyckt/waerachtichlijck de substantie syns lichaems ende bloets/door de werckinge des H. Geestes. Dat wy oock ontfanghen ende gheestelijck door den geloove eten/ dat eyghen lichaem het welcke voor ons is ghestorven/ om been van synen beene te zijn/ ende vleesch van synen vleesche/ om daer door levendich gemaeckt te worden/ende al wat tot onser salichheyt van noode is te verwerven/ ende om dat het geloove op den woorde Godes steunende/ het ghene datter ontfanghen wordt teghenwoordich doet zijn/ ende dat wy door alzulcken gheloove waerachtichlijck met der daet/ het waerachtige ende natuerlijcke lichaem eñ bloet des Heeren door de kracht des heyligen Gheests ontfanghen/ op dese wijse belijden wy de teghenwoordicheyt des lichaems ende des bloets des zelfden in den H. Avontmael. Eē ander Artikel met consente van alle den gheordineerden gheaccordeert.

Dit ghedaen zijnde/vertrocken de gheordineerde van beyde zijden elc by den synen/die vryheyt behoudende/dat sy van beyde daer noch wat mochten by setten/ende het zelfde verklaren.

Sommighe van der Prelaten zijde/ hebben voor goet bekent het ghene dat daer besloten was/ja oock tot smijtens toe/ ghelijckerwijs oft de Kercken-dienaers daer zelve hadden tegenwoordich geweest: Maer na dat het zelfde de Doctoren vander Sorbone eñ andere was ghetoont/ zoo zijnse van opinie verandert. De gheordineerde zijn nochtans met de voorsz Kercken-dienaers by haer meyninghe ghebleven/beloovende dat sy nochtans het zelfde beslotē Artikel/de Prelaten zouden voor goet doen bekennen/ het welcke sy nochtans niet en konden doen: Want de Prelaten hadden een quaet vermoeden/dat haer gheordineerde wisten hoe sy met de Kercken-dienaren stonden/

welcke dienaers der Kercken/ de hope verlorẽ hebbende om hier door niet meer te moghen vergaderen/ zonden den voorſz geordineerden/ de verklaringhe van het beſloten Artikel/ ghelijck dat hier navolghende is.

Verklaringe van het vorige Artikel.

Wy beveſtighen dat geene wijtheyt der plaetſen/ de ghemeynſchap beletten en mach/ die wy hebben aen den lichaem ende bloede Jeſu Chriſti/ om dat het Avontmael des Heeren eenen Hemelſchen handel is/ ende hoe-wel wy op Aerdẽ met den monde broot ende wijn/ de waerachtighe teeckenen des lichaems ende bloets nuttighen: Nochtans door den geloove ende hulpe des H. Geeſts/ zoo is onſe ghemoet (daer deſe ſpijſe voornamelijck toe dient/ ten Hemel opgheheven zijnde) tegenwoordicheyt des lichaems ende bloets ghenietende. Hier door zoo zegghen wy oock/ dat hem het lichaem warachtelijck is voeghende in den broode/ ende het bloet in den wijne: Van op gheen ander wijſe dan Sacramentelijc/ dat is te zegghen/ niet na de plaetſe oft gheleghentheyt/ maer om dat ſy krachtelijck beduyden/ dat het Godt den ghenen gheeft/ die't gheloovich nuttighen/ ende dat zijt door den gheloove waerachtelijck ontfanghen.

Hier door is blijckende/ op wat wijſe wy van de tegenwoordicheyt des lichaems Chriſti/ in't ghebruyc des Avontmaels zijn ſprekende: Want wy en nemẽ noch tranſubſtantiatie/ noch conſubſtantiatie aen/ ende verworpen alle maniere van tegenwoordicheyt/ door dewelcke Chriſtus lichaem nu ter tijt/ op andere plaetſen dan in dẽ Hemel wort geſocht. Wy gebruycken dit woordeken ſubſtantie/ om te leeren dat onſe geloove niet en ſtrect tot eenich fantaſtijc oft verſierde lichaem/ noch ooc in de eenige kracht des lijdens ofte in ſyn eenige verdienſtẽ/ die wy nochtans belijden dat by de Geeſtelijcke etinge des vleeſches Chriſti zijn: Maer dat het ſtrect tot het waerachtige eñ natuerlijcke lichaem des Soons Godes/ ontſangen ende geboren vander Maget Maria/ gekruyſt eñ voor ons verreſen/ ende als-nu inden Hemel ſittende/ van daer hy weder zal komen oordeelen levende ende dooden.

Eynde vã der t'zamenſprake eñ antwoorden de Kercken-dienaren gegeb.

Dit was het eynde van deſe t'zamenſprake/ de geordineerde vande zijde der Prelaten/ dewelcke van hen niet wel en waren ontfanghen gheweeſt/ en zijn niet wederom by de gheordineerde van de Kercken-dienaren gekomen/ noch en hebben ooc gheen andere in haer plaetſe gezonden: Hoewel nochtans de Kercken-dienaers voorſz/ diemael op haer-lieden hadden begeert/ om in de andere Artikelen voort te varẽ/ daerſe geen ander antwoorde en hebben ghekreghen/ dan dat de voornoemde Prelaten wouden wederom keeren/ alles op het Concilium van Trenten uptſtellende.

De Biſſchop van Valence Joannes de Montluc/ daer hier boven

van

van ghesproken is/heeft hem in dese t'zamensprake geleerdelijc gehouden/ende veel treffelijcke redenen ghehadt: Ende onder andere sprekende van eens Bisschops-ampt eñ beroepinge / heeft vrylijck uytghesproken/zegghende/de ghene/die daer zeyt/ dat wy Herders van de kudde Jesu Christi zijn/(die hem zoo veel ghekost heeft/) ende dat het ons toegelaten is/ dat wy ons van den melck ende vander wolle der zelfder kudde zullen gheneren/alzulcken een is by ons zeer willekome: Dan wy en willen niet verstaen/dat wy als goede Herders rekenschap zullen moeten geven / van alle de sielen die door onsen ghebreke verloren gaen. Een treffelijck bewijs des Bisschops van Valence.

Wy stoppen onse ooren voor dese grouwelijcke sententie/die de aldergrootste Herder over ons heeft gesproken/ sanguinem ejus de manu tua requiram: Dat is te zegghen/ick zal het bloet van uwen handen eyssche.

Wy nemen willichlijc desé woorden aen/ghy zijt het sout der Aerden/zonder wijder in te siene dat daer na volcht / Quod si sal infatuatum fuerit, nihil valebit, nisi ut ejiciatur foras, ut conculcetur ab omnibus, dat is te zeggen/ist dat het sout syn kracht verliest/zoo en deuget nergens meer toe/dan datment wech werpe/eñ met voeten vertrede. Wy staen onse autoriteyt door dese woorden voor/Qui vos audit, me audit, die u hoort die hoort my: Dan wy en willen niet hooren/Quomodo audient sine predicante? Hoe zullense zonder predickers mogen hooren? Het verdriet ons zeere/ alsmen zeyt/'tgene dat Esaias zeyt/ Canes muti non valentes latrare, het zijn stomme hondẽ/ sy en konnen niet bassen. Ende de H. Paulus zeyt/wee my/ist dat ick het Evangelium Jesu Christi niet en verkondighe: Ende diergelijcke. Wy zijn de arbeyders eñ wijngardeniers vanden wijngaert des Heeren/ om profijt daer uyt te halen/ dan wy moeten op dese reden denckẽ/ Malos malè perdet & dabit vineam suam aliis agricolis. Hy zal de quade uytroepen/ende synen wijngaert andere wijngardeniers geven. Na het exempel van Asien/ Afriken/ Griecken ende Hongherijen/daer wel dry ofte vier duysent Bisschoppen waren.

Men mach lichtelijck den onderganck van onsen staet voorsien/de vaerlijcheyt is eenen iegelijcken ontdect. Zullen wy beginnen vande Residentie/te weten/dat een ieder Bisschop syn eygen plaetsé in persoone zal bedienen/dat is een Artikel welcke lichtelijck te zeggen is/ maer swaer om volbrengen. Dierghelijcke is wel over langhe tijt geschiet/waer door wy met goedẽ rechte van Damasio onbeschaemde herders worden genoemt/om dat wy onse kudden de huerlingen geven te bewaren. De Keyser Justinianus ende andere/ hebbender groot verdriet in ghehadt/ter tijt toe dat daer in werdt versien. Het welcke ick alt'zamen zegge/ om te betoonen dat het niet onbehoorlijc en is/dat de Princen somtijts zeer sorchvuldichlijc vorderen/dat wy zouden doen het ghene daer wy in verbonden zijn.

Ende om oock te beantwoorden het ghene datter is ghezeydt/dat mijn

mijn Heere den Cancelier zoo vreemden brieven heeft ghegheven/ die niet weerdich en waren onder alzulcken seghel upt te gaen/bevelende dat elck Bisschop hem in syn Bisdom zoude houden/op verbeurte van alle den huys-raet die in haren huyse is. Het voecht beter mijnen Heere den Cancelier/alzulcx onder autoriteyt van des Koninckx ordinantien te doen/dan dat het Parlement van Parijs by vonnisse zoude ordineren/dat alle Bisschoppen binnen eenen sekeren tijdt upt der stadt souden wijcken/op verbeurte datmen alle haren huys-raet op de hoecken vander strate zoude stellen. Zoo zal het nootelijc voor ons allen wesen/datmen een scherpe straffe stelle op de overtreders/ die haer Bisdommen zelve niet en gaen besitten.

Hy voer noch wyder voort / sprekende van de predicatie die van haer-lieden wert ghe-eysschet: Insghelijcx van de kleedinge/dienst der Sacramenten bezoeckinghen/ vergaderingen/ Provintiale Concilien/ende dierghelijcke/van dewelcke voor die tijt in de voorsz vergaderinghe wert ghehandelt. Daer by de misbruycken ende remedien die hem van noode dochten zeer vrymoedichlijc verklarende.

Den 30. dach der zelfder maent/de Prelaten vertrocken zijnde zonder iet anders upt te rechten/zeggende/ datse in't Concilium moesten wesen/daer sy van den Paus waren geroepen/ zoo is de vergaderinghe zonder ander vruchten te brenghen/dan ghy hier hebt ghehoort/ ghescheyden/hoe-wel sy daer omtrent dry maenden nochtans over vergadert hadden gheweest.

FINIS.